Proletari din toate țările, uniți-vă !

nr. 6, iunie 1986
(anul XCII , nr. 1198)

CONVORBIRI LITERARE

REVISTĂ LITERARĂ FONDATĂ DE SOCIETATEA «JUNIMEA» DIN IAȘI LA 1 MARTIE 1867
EDITATĂ DE UNIUNEA SCRIITORILOR DIN REPUBLICA SOCIALISTA ROMÂNIA

înalte idealuri

Încă o mărturie a profundelor principii democratice care guvernează viața politică și socială a României socialiste : marele forum democratic al țărănimii. In cel de al 65-lea an al partidului politica științifică promovată de Partidul Comunist Român, cu strălucire condus de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a primit o nouă și elocventă expresie în lucrările Congresului al III-lea al unităților agricole socialiste, al întregii țărănimi, al consiliilor oamenilor muncii din industria alimentară, silvicultură și gospodărire a apelor care a avut loc între 29—31 mai.

In epoca numită cu justificată mîndrie de întregul nostru popor „EPOCA CEAUȘESCU" dezvoltarea tuturor sectoarelor economiei naționale, a societății, a culturii și artelor a cunoscut o deosebită înflorire. Rezultatele deosebite înregistrate în acest timp se datorează în primul rînd aplicării creatoare a socialismului științific. In cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu rostită la marele forum democratic al țărănimii, cuvîntare adoptată în unanimitate de participanții la Congres ca Program de acțiune și muncă se spune cu claritate : „Pe baza înfăptuirilor de pînă acum putem afirma cu deplin temei că partidul nostru a știut și știe să aplice în mod creator principiile socialismului științific, adevărurile general valabile la condițiile concrete din România. Am pornit și pornim de la faptul că socialismul se realizează într-o diversitate de forme de la o țară la alta, de la o perioadă la alta și că numai ținînd seama de toate aceste realități se poate asigura victoria socialismului și comunismului".

Munca întregului popor, hotărîrea de a duce la îndeplinire în cele mai bune condiții planul de dezvoltare a României socialiste stabilit la Congresul al XIII-lea al partidului, au fost apreciate și la acest Congres al țărănimii, odată cu precizarea sarcinilor ce stau în viitor în fața oamenilor muncii din această sferă de activitate.

Intre problemele deosebite subliniate în cuvîntare se află și aceea a păcii și aceea a decalajului dintre țările sărace și țările bogate. În vederea depășirii „situației grave existente în lume prin menținerea și chiar adîncirea decalajului dintre țările bogate și țările sărace" România „se pronunță pentru soluționarea globală a problemelor subdezvoltării — inclusiv a problemei datoriilor în țările în curs de dezvoltare — pentru realizarea unei noi ordini economice mondiale".

Aceste cuvinte relevă cu pregnanță soluțiile echitabile propuse de țara noastră în vederea depășirii puternicelor contradicții ale lumii contemporane.

Ca în atîtea alte prilejuri problemei păcii i se acordă și de această dată o deosebită importanță. Crearea unor zone denuclearizate, interzicerea diferitelor tipuri de arme și cu precădere a armelor nucleare, dezarmarea în general sînt tot atîtea obiective pentru a căror realizare militează consecvent partidul nostru, personal secretarul său general.

„Europa este prea mică pentru a accepta pe teritoriul oricăror state ale continentului diferite tipuri de arme nucleare.

Pentru existența vieții, a independenței fiecărei națiuni europene, este nevoie nu de arme nucleare ci de eliminarea cît mai grabnică a acestora din Europa și din întreaga lume" — se spune în cuvîntare.

Misiunea socială a scriitorului nu poate fi împlinită dacă s-ar trece cu vederea că, alături de toți oamenii care militează pentru menținerea înțelegerii și colaborării între popoare, artiștilor cuvîntului le incumbă datoria de a ridica în fiecare din operele lor un imn închinat păcii.

Studiind și exprimînd viața, luptînd împotriva a tot ceea ce ar putea-o amenința, poeții, prozatorii, dramaturgii, toți oamenii de litere nici n-ar putea crea fără a avea permanent în minte idealul păcii.

Slujind, și în această privință, ideile fundamentale promovate de partid, de secretarul său general, scriitorii își slujesc patria, își pun toate capacitățile lor creatoare în slujba poporului. Urmăresc cu alte cuvinte țelul cel mai înalt pe care îl poate avea un artist.

C. L.

Mircea ISPIR : „Cap de copil sau Poetica trandafirului"

scriitorul și pacea

Războiul lumilor, romanul lui H. G. Wells, propunea și era de fapt o viziune romantică asupra destinului ce surprindea și contraria opinia publică prin înscenarea unei iminente invazii a Terrei de către o insolită flotă marțiană. Iar cînd citeam în adolescență **Se cutremură pămîntul** de H. Armstrong și sufletul ni se cutremura de proporțiile mefistofelice ale inventivității distrugătoare, totul se termina cu un suspin de ușurare privind soarele și albastrul nesfîrșit ce pare a-l înconjura, izvor dorit pururi al zămislirii și regăsirii noastre...

„Războiul stelelor" nu mai e de mult doar o reușită metaforă. După ce omul s-a bătut cu omul pe uscat, pe mare și în aer, i-a venit rîndul (ordinis tempore !?) spațiului extraatmosferic ca domeniu de „securitate" și de reală confruntare. Sinistra panoplie de arme preconizate astăzi nu-i decît o înspăimîntătoare sfidare aruncată existenței omenirii. Într-o epocă a informațiilor fulgerătoare prin sateliții de teledetecție, cunoscîndu-se într-un înalt grad manevrele posibile ale adversarului, se imaginează halucinante scenarii apocaliptice ale viitorului conflict spațial. Și astfel pămîntenii devin ei înșiși temuții marțieni ai ficțiunilor „depășite". Pămîntul a devenit prea mic pentru a se mai putea păstra secrete sau a se deține priorități în materie de iluzii „victorioase", prologuri, de fapt, ale ultimei posibile tragedii...

Realizările fantastice ale științei și tehnologiei de după al doilea război mondial duc iarăși, cu o altă intensitate, imaginația umană spre noi frontiere în procesul cunoașterii universului, dar impun imediat și rigoarea salvării vieții.

Poate încă nu vom descoperi Edenul, dar colonii umane pe orbita terestră sau pe alte corpuri cerești sînt acum posibile ; iluminarea orașelor prin transfer de lumină solară, topirea ghețurilor nedorite, transformarea Saharei într-o grădină etc., iată doar cîteva din „visurile" nebeletristice ale savantului nonagenar, Hermann Oberth. Întrebat cum ar putea fi realizate marile centrale de energie solară în jurul Terrei, el a răspuns : „Cunosc o singură sursă : reducerea cheltuielilor militare pretutindeni și folosirea forțelor și mijloacelor, astfel disponibile, în scopuri utile"...

Un politolog vorbea despre „tragicul paradox" propus de intensiva dezvoltare a chimiei, știință pe care o considera în fapt profund umanistă alături de medicină și agricultură. Dar și aici se vorbește cu groază de arsenale cu potențiale ucigătoare inimaginabile...

A venit timpul cînd frontul păcii, singurul necesarmente irezistibil, va trebui să sensibilizeze și va mobiliza miliarde de oameni. Glasul și pasul omenirii nu mai pot avea decît o singură țintă : PACEA ! Un NU hotărît periculosului echilibru pe marginea prăpastiei, un DA dezarmării sincere, controlabile ! Experiența trecutului nu se va mai repeta. Avem această neclintită speranță. Umanitatea întreagă devine din zi în zi mai conștientă și mai activă, cu adevărat hotărîtă să-și apere astăzi viitorul.

Lucian DUMBRAVĂ

un iunie albastru

Un iunie albastru
Palpită-n mine pur,
Ca un ocean de-azur
În golfu-i de-alabastru.

Din malul arcuit
El roade cu lumină,
Furindu-mă în lină
Topire-n infinit...

O, soarele — roș astru —
Cum tremură pe val,
Ca un imens coral
În iunie albastru !

Nicolae ȚAȚOMIR

stema țării

Stema țării o sărut
Și-naintea ei mă-nclin :
Ea e semnul de-nceput
Al înaltului destin

De sub care-a renăscut
Neamul meu daco-latin !
Stema țării o sărut
Și-naintea ei mă-nclin :

Ea e visul ce-a crescut
Și-a rodit apoi deplin,
Cu istoria drept scut
Și cu soarele, vecin —

Stema țării o sărut !

George CORBU

doctrina Ceaușescu

specificul național și forța morală a idealului comunist (IV)

Partidul Comunist Român, pe care, în primăvara acestui an, întregul popor l-a sărbătorit cu sentimente de aleasă dragoste și profund atașament, la împlinirea a șase decenii și jumătate de glorioasă existență închinată slujirii intereselor și aspirațiilor fundamentale ale poporului român, înălțării patriei socialiste, s-a afirmat cu putere, în toate împrejurările, ca un autentic centru vital al întregii națiuni. În etapa actuală se pune problema amplificării aportului conștiinței revoluționare și sporirii participării, în deplină cunoștință de cauză, a tuturor membrilor societății la edificarea progresivă a socialismului multilateral dezvoltat. În cuvîntarea omagială de la ședința festivă, consacrată acestui eveniment, tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea: „În noua etapă în care am intrat se impune să intensificăm și mai mult atît activitatea ideologică de dezvoltare a conștiinței revoluționare a membrilor de partid, dar și activitatea politico-educativă de ridicare a nivelului general de cultură a întregului popor. La baza întregii acestei activități trebuie să stea concepția revoluționară despre lume și viață, materialismul dialectic și istoric, umanismul revoluționar, care consideră omul creația supremă a naturii și care pune în centrul întregii activități afirmarea deplină a personalității umane, asigurarea bunăstării și fericirii oamenilor, a popoarelor". Conștiința socialistă se întemeiază pe ansamblul profundelor și permanentelor restructurări ce au loc în viața societății, potențîndu-le, pentru că ea este o forță ce determină, la rîndul ei, accelerarea progresului societății al cărei produs și este în sensul larg. În ipostazele sale individuale sau colective, conștiința socialistă se formulează specific în sistemul de idei, adevăruri și valori ce alcătuiesc însuși sistemul concepției revoluționare despre lume, societate și gîndire, spațiul întins și generos al umanismului revoluționar. Activitatea educativă urmărind afirmarea conștiinței și atitudinii socialiste presupune o vastă operă de construcție și reconstrucție spirituală cît și scoaterea la iveală a tuturor resurselor atitudinii militante.

Promovînd valorile umanismului revoluționar, activ, critic, cuprinzător, combătînd șovinismul, rasismul, iraționalismul, redînd omului demnitatea și încrederea în forțele sale creatoare, înseamnă totodată diferențiere netă de manifestările deosebit de variate și nocive ale ideologiei capitalului, înseamnă totodată afirmarea conștiinței socialiste a omului nou, a idealului comunist. Un real comportament moral este acela ce ființează într-un permanent proces de geneză morală; el presupune bogăție sufletească, cunoaștere, profunde restructurări de conștiință și cere devenire, transformare, creație. Miza morală a creației este, s-a mai spus, autenticitatea umană în devenirea ei. A gîndi, a te regăsi ca om, ca cetățean, ca membru al colectivității din care faci parte și la constituirea, menținerea și dezvoltarea căreia contribui este astăzi, în epoca socialismului, nu numai o opțiune, ci o datorie, o obligație morală și socială. „Omenirea, subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, are nevoie de gîndire creatoare, de oameni care să judece, să reflecteze, să-și exprime părerea despre noile procese sociale. Fără îndoială, nu toți vor fi la înălțime, nu toți vor formula cele mai juste puncte de vedere. Dar numai din confruntarea ideilor se poate cristaliza adevărul, se poate asigura mersul înainte al științei sociale".

Spiritualitatea românească, începînd cu cea folclorică, și-a dovedit capacitatea deosebită de a prețui tot ceea ce are valoare de adevăr, de bine, de înțelepciune și de frumos și poartă, într-o sinteză proprie, semnul distinctiv al marilor întrebări legate de creație și de atitudine filozofică. Prin opera, de răspîndire și apreciere europeană, a lui Dimitrie Cantemir, ea și-a dovedit maturitatea; prin iluminiști și Eminescu puterea de a reflecta cu originalitate asupra culturii însăși. Alții au elaborat sisteme filozofice închegate, în centrul cărora se află omul ca existență creatoare. Disputa dintre Maiorescu și Gherea a exprimat ea însăși o direcție înaintată în cultura românească, punînd baze temeinice pe rațiune și spirit critic, pe baza cunoașterii legilor dezvoltării sociale și culturale. Personalismul energetic al lui C. Rădulescu-Motru, evoluționalismul realist al lui P. P. Negulescu, realismul ontologic al lui M. Florian, teoriile culturii ale lui L. Blaga și D. D. Roșca etc. sînt tot atîtea întrebări și răspunsuri mai ales asupra raportului între destin și creație, asupra conceperii culturii și creației valorice, a exprimării și expresiei lor naționale. Teme contemporane predilect dezvoltate și care au stîrnit un interes mai larg sînt perfecționarea spirituală a omului prin integrarea sa în colectivitate, cultura ca domeniu specific de împlinire a condiției umane și a creativității, sensul și finalitatea adevăratelor valori etc. Toate se ordonează spre acest important punct de convergență: permanenta adecvare la amplele transformări înnoitoare în existența și conștiința socială.

Fapt știut, problema definirii specificului național al literaturii române apare cu constanță în evoluția istorică a culturii autohtone, pornind de la perioada și nivelul umanismului renascentist, de la problema originalității limbii și spiritualității poporului nostru, drept însușirea cea mai prețioasă a unei literaturi cum se specifica încă în **Dacia literară** de la 1840, idee cultivată viguros în continuare de **Junimea**, **Contemporanul**, **Viața Românească** etc. În evoluția ulterioară a întregii culturi, linia progresului este marcată prin noi valori, trebuințele și tendințele vieții naționale concretizîndu-se în noi sinteze ale specificității noastre, marcate în chip peren de coordonatele sensibilității proprii poporului român. Calea de acces spre universalitate, spre larga audiență a literaturii umanismului socialist de azi este aceea a operelor reprezentative pentru viața și munca poporului întreg într-o epocă a afirmării impetuoase a spiritului său creator în toate domeniile. Literatura contemporană, originală, patriotică, militantă, duce mai departe, îmbogățindu-le potrivit cerințelor acestei epoci, trăsături fundamentale ale întregii creații artistice românești, afirmate puternic încă de la ivirea conștiinței culturale specifice. Toate acestea se întrepătrund cu dezvoltarea culturii politice într-un proces consubstanțial și interdependent, vizînd caracterul de finalitate unitar.

Iuliu MOLDOVEANU

agora

sărbătorire

La Asociația scriitorilor din Iași a fost sărbătorit profesorul **Constantin Ciopraga**, cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 de ani. Au rostit alocuțiuni: **Mircea Radu Iacoban**, secretar al Asociației scriitorilor, lector univ. **Pavel Florea**, președintele Comitetului județean de cultură și educație socialistă, criticul **Liviu Leonte**, precum și sărbătoritul. Profesorului Constantin Ciopraga i-a fost înmînată DIPLOMA DE ONOARE a Asociației scriitorilor din Iași. S-a dat citire unui mesaj de felicitare semnat de D. R. Popescu, președintele Uniunii scriitorilor din R.S.R. La festivitate a fost prezent tovarășul **Alecu Floareș**, secretar al Comitetului județean P.C.R. Iași, vicepreședinte al Consiliului popular județean.

viața noastră

● La Casa cărții din Iași a avut loc la 10 mai, lansarea volumului de versuri „Împăcarea cu Faust" de Constantin Popa. Despre noua apariție editorială a poetului a vorbit Al. Husar ● În organizarea comisiei de femei, la Combinatul de fibre sintetice s-a desfășurat o șezătoare literară în cadrul căreia, ca invitat de onoare, poetul Horia Zilieru a vorbit despre oglindirea femeii în actul de creație literară și a citit din poeziile sale ● Prof. dr. docent Const. Ciopraga a vorbit cu prilejul vernisajului expoziției de pictură semnată de Iulia Hălăucescu ● La ultima ședință a cenaclului literar „Ion Creangă", patronat de Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă, condusă de criticul Ioan Holban, invitat de onoare a fost poetul Ion Chiriac ● În ziua de 25 aprilie a.c., criticul și istoricul literar Mihai Drăgan s-a întîlnit cu studenți ai Facultății de Medicină din Iași, în fața cărora a conferențiat despre „Eminescu, contemporanul nostru" ● Studenți și cadre didactice de la secția prelucrări la cald a Facultății de mecanică de la Institutul politehnic ieșean s-au întîlnit cu poetul Nicolae Turtureanu și criticii Virgil Cuțitaru și Ioan Holban într-un dialog pe tema „Literatura tinereții — tinerețea literaturii". Manifestarea a fost organizată de Centrul de librării în colaborare cu Facultatea de mecanică ● În cadrul „Zilelor școlii", la Popricani, Horia Zilieru și Grigore Ilisei s-au întîlnit cu elevi și profesori din localitate ● Sub egida Bibliotecii județene „Gheorghe Asachi" s-a desfășurat, în zilele de 29 și 30 mai, un memorial Nicolae Labiș. Personalitatea poetului de la Mălini a fost evocată la Salonul Bibliotecii și la Liceul Național, unde Nicolae Labiș a fost elev, de Margareta Labiș, Corneliu Sturzu, Grigore Ilisei, Virgil Cuțitaru și Vasile Filip ● La Casa pentru știință a tineretului, a avut loc lansarea volumului de poezii **Orfeu și Euridice** de George Popa. Au participat: Andi Andrieș, directorul Editurii „Junimea", Constantin Ciopraga, Doina Florea-Ciornei, Ion Hurjui, Liviu Leonte, Ion Țăranu și Horia Zilieru. Despre creația poetului a vorbit criticul D. Costea ● La Constanța s-a desfășurat ediția din acest an a Festivalului și concursului interjudețean de poezie „POESIS". Cu acest prilej premiul și diploma revistei „Convorbiri literare" a fost acordată tînărului poet **Mircea Dobrovicescu** din București ● La Casa memorială „Otilia Cazimir" a avut loc concursul „Copiii pictează" (după opera poetei), concurs aflat la cea de-a treia ediție. Horia Zilieru a evocat, cu acest prilej, personalitatea Otiliei Cazimir.

colocviul științific studențesc „Mihai Eminescu"

„Viziunea mitică și funcții tripartite indo-europene", „Sensul modelator și polemic al istoriei în publicistica lui Eminescu", „Starea pe loc ca necesară stare poetică", „Valori ontologice ale treptelor negației", „Critică și deconstrucție", „Interiorul eminescian ca element de relație", „Tehnica picturală în proza lui Eminescu și peisagistica tradițională japoneză", „Hylogenia eminesciană în **Cezara**", „Poetica florilor în creația lui Eminescu", „Semantica luminii în poezia lui Eminescu", „O clauză testamentară — înmormîntarea la suprafață", „Tăcere productivă în poezia maturității", „Presiuni contextuale și nivele de determinare", „Mitopoesis la Blake și Eminescu", „Viziunea poetică asupra istoriei la Eminescu și Coleridge", „Situații limită la Eminescu și Faulkner", „Eminescu și John Ruskin", „**Luceafărul** în limba arabă", „M. Eminescu în limba chineză", „Eminescu în esperanto" — iată cîteva din cele peste o sută de comunicări prezentate de studenți din toată țara la cea de a douăsprezecea ediție a colocviului „Mihai Eminescu". Lucrările colocviului — dedicate anului internațional al păcii și împlinirii a 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român — s-au desfășurat în zilele de 16—18 mai a.c. și au fost organizate în cinci secțiuni: „Mit și istorie la Eminescu", „Exegeze eminesciene", „Poetica și stilistica motivelor", „Stilistica și poetica textului", „Eminescu în context universal".

Aceste lucrări au fost precedate de o deschidere festivă, unde au luat cuvîntul reprezentanții organizatorilor acestei importante manifestări — Ministerul educației și învățămîntului, Consiliul uniunii asociațiilor studenților comuniști, Universitatea „Al. I. Cuza", Facultatea de filologie — și unde profesorul Alexandru Piru de la Universitatea din București a vorbit despre colegul său George Munteanu.

În afară de studenți din toate centrele universitare, la colocviu au participat prestigioase cadre universitare din București, Craiova, Timișoara, Cluj-Napoca, Sibiu, Baia Mare și Iași. Cu aceeași ocazie au mai avut loc: un interesant dialog-dezbatere cu tema **Editarea operei lui Eminescu** (unde au fost invitați reprezentanți ai editurilor Academiei, Junimea și Minerva), vizite la muzee și monumente istorice și de artă din municipiul Iași, un cenaclu inter-universitar la Casa Pogor (unde studenții participanți au citit din creațiile lor și l-au avut ca invitat de onoare pe Corneliu Sturzu), o excursie de documentare la Botoșani și Ipotești.

C.U.A.S.C., Facultatea de filologie, catedrele de specialitate, revistele ieșene și revista „Amfiteatru" (reprezentată de Dinu Flămînd), au acordat diplome și premii celor mai bune lucrări.

Șt. A.

manifestări omagiale

Sub semnul gloriosului jubileu — 65 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român — în cadrul manifestărilor pe care Uniunea Scriitorilor le-a dedicat omagierii împlinirii a 50 de ani de la procesul militanților comuniști și antifasciști de la Brașov, în zilele de 13 și 14 mai au avut loc, la Brașov și Făgăraș, întîlniri cu reprezentanți ai literaturii din întreaga țară, la care au participat oameni ai muncii din întreprinderi și instituții, activiști de partid și de stat, ai organizațiilor de masă și obștești, elevi, studenți, militari. S-au desfășurat manifestări literare în municipiul Făgăraș, la Casa de cultură, în municipiul Brașov, la Școala de partid și la Liceul Andrei Șaguna. Participanții au evocat cu profundă emoție momente memorabile din lupta eroică a Partidului Comunist Român în care un loc distinct și pilduitor îl au atitudinea exemplară, modelul de comportament revoluționar, de înflăcărat patriot, manifestate de către tovarășul Nicolae Ceaușescu la procesul de la Brașov, prefigurînd cu putere strălucitele trăsături ale personalității celui care astăzi conduce cu genială clarviziune și aleasă înțelepciune destinele României.

Scriitorii oaspeți ai județului Brașov, ceilalți participanți, au relevat cu mîndrie patriotică marile realizări obținute în EPOCA NICOLAE CEAUȘESCU în județul Brașov, ca pretutindeni în țară, aducînd cele mai calde mulțumiri tovarășului Nicolae Ceaușescu, tovarășei Elena Ceaușescu pentru contribuția determinantă la ridicarea economică și socială a acestor străvechi pămînturi românești.

La aceste manifestări, au fost prezenți scriitorii: Dumitru Radu Popescu, președintele Uniunii Scriitorilor din R. S. România, academician Alexandru Balaci, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor, Traian Iancu, director al Uniunii Scriitorilor, Letay Lajos, Anghel Dumbrăveanu, Mircea Tomuș, Aurel Rău, Nicolae Dragoș, Ion Horea, Petre Ghelmez, Ion Gheorghe, Nicolae Dan Fruntelată, A. I. Zăinescu, Violeta Zamfirescu, Horia Zilieru, Ilarie Hinoveanu, Dan Tărchilă, Daniel Drăgan, Ion Crînguleanu, George Țărnea, Dinu Flămînd, Eva Lendvay, Vasile Copilu-Cheatră, Nicolae Stoie, Petru M. Haș, Emil Poenaru, Ștefan Stănescu, Petre Popovici, Dan Iorga, Mateescu Mardare, Raluca Octav, Ioan Suciu, Ioan Gliga, Ovidiu Moceanu, Ermil Rădulescu, Ion Topolog.

Conducerea Uniunii Scriitorilor, în frunte cu Dumitru Radu Popescu, a fost primită de tovarășul Ion Radu, prim secretar al Comitetului județean Brașov al P.C.R. La manifestările care au avut loc, precum și în vizitele din județ, la Scheii Brașovului, cea dintîi școală românească, străvechi și important focar de limbă și cultură națională, scriitorii au fost însoțiți de tovarășii Maria Cebuc, secretar al Comitetului județean Brașov al P.C.R., Dumitru Cristea, șef de secție la Comitetul județean, de alți activiști. Scriitorii s-au întîlnit, de asemenea, cu tovarășul Vasile Roșoiu, primarul municipiului Făgăraș care a prezentat realizările economice și sociale ale acestei străvechi și înfloritoare cetăți a istoriei, a muncii și creației care a cunoscut și cunoaște o impresionantă dezvoltare în anii construcției socialiste și îndeosebi în anii pe care cu mîndrie îi numim EPOCA NICOLAE CEAUȘESCU.

La manifestările literare și-au dat concursul formații artistice din județ, laureate în cadrul marelui Festival Național „Cîntarea României". Au prezentat programe de înaltă și emoționantă ținută artistică membrii formației corale a Liceului Pedagogic și a Școlii generale de artă, grupul instrumental al clubului întreprinderii de autocamioane din Brașov, violonista Mihaela Oprea și pianistul Mihail Horia, elevi, laureați a numeroase concursuri internaționale, profesoara Liliana Iacobescu, precum și ansambluri de cîntece și dansuri din municipiul Făgăraș, rapsozi populari.

Scriitorii și oamenii muncii prezenți la această emoționantă manifestare, animați de profunde sentimente de devotament față de politica partidului, dînd glas recunoștinței fierbinți față de conducătorul partidului și poporului, au adresat o telegramă tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România.

*

În perioada 10—15 iunie a.c., în organizarea Comitetului de cultură și educație socialistă a județului Botoșani, a Uniunii Scriitorilor și a Asociației Scriitorilor din Iași, au avut loc ample manifestări cultural-artistice reunite sub genericul „Zilele Mihai Eminescu", ediția a XIV-a.

Cu acest prilej, la Casa de cultură a sindicatelor a avut loc Colocviul Eminescu — azi, la care **și-au adus contribuții:** Constantin Ciopraga, George Muntean, Amitha Bhose, Mihai Gramatopol, Victor Crăciun, Dumitru Vatamaniuc, Dan Mureșan, Dumitru Țiganiuc, Lucia Olaru-Nenatti.

Au fost deschise în municipiul Botoșani expozițiile de pictură și grafică realizate de: Ion Gheorghiu, Petre Popovici, Ligia Macovei, Mihai Bejenaru, precum și expoziția de carte „Lecția eminesciană". **La Întreprinderea „Electrocontact" din Botoșani s-a organizat concursul radiodifuzat „Eminescu în conștiința românească".**

Au avut loc șezători și vizite ale scriitorilor la Întreprinderile „Integrata", „Electrocontact" Botoșani, Fabrica de zahăr Trușești, Ferma Buhăceni a I.A.S. Dîngeni, comuna Pomîrla, liceele „Mihai Eminescu" și pedagogic Botoșani.

În orașul Dorohoi, a avut loc o întîlnire a scriitorilor cu membrii Cenaclului „Septentrion" din localitate.

La Teatrul „Mihai Eminescu" au fost prezentate spectacolele: „O statuie pentru Luceafăr" și „Tot mai citesc măiastra-ți carte".

Au fost înmînate premiile din cadrul concursurilor de creație poetică și interpretare a poeziei eminesciene „...Porni Luceafărul".

La aceste manifestări au fost prezenți scriitorii: Dumitru Radu Popescu, președintele Uniunii **Scriitorilor,** George Bălăiță, vicepreședinte al **Uniunii Scriitorilor,** Mircea Radu Iacoban, secretarul **Asociației scriitorilor din Iași,** Andi Andrieș, Ștefan Agopian, Sergiu Adam, Cezar Baltag, Petre Bucșa, Ion Beldeanu, Constantin Draxin, Dinu Flămînd, Mircea Ivănescu, Dumitru Ignat, Aura Mușat, Iulian Neacșu, Mircea Martin, Ileana Mălăncioiu, Lucia Olaru Nenatti, Mircea Scarlat, Viorel Știrbu, Dumitru Țiganiuc, Laurențiu Ulici, Lucian Valea, Stelian Vasilescu, Horia Zilieru.

Scriitorii prezenți la „Zilele Mihai Eminescu" au fost primiți la Comitetul județean de partid de către tovarășul Iulian Ploștinaru, prim-secretar al Comitetului județean Botoșani al P.C.R., președintele Comitetului executiv al Consiliului popular județean, care a expus principalele preocupări ale organelor și organizațiilor de partid din județ pentru traducerea în viață a hotărîrilor Congresului al XIII-lea al P.C.R.

Pe parcursul manifestărilor, scriitorii au fost însoțiți de tovarășul Lazăr Băciucu, secretar al Comitetului județean de partid, Gheorghe Ionea, președintele Comitetului județean de cultură și educație socialistă, Elena Burac, primarul orașului Dorohoi, Dana Petraru, vicepreședinte al Comitetului județean de cultură și educație socialistă Botoșani.

imn rotund

Rotundă ne e vatra,
rotundă ni-i gîndirea
și milenară piatra
și veșnică menirea.

Profundă ni-i visarea
și-adîncă ni-i iubirea,
Carpații și cu Marea
ne este zămislirea.

Rotundă ni-i simțirea
și zborul de lăstun
și veșnică iubirea
pe-acest pămînt străbun.

Ideile rotunde
se nasc pe cîmp de luptă,
nimic nu poate ascunde
pecetea ne-ntreruptă.

Rotund ne e seninul
pe care-l apărăm
și milenar destinul
ce-n suflet îl purtăm.

Ne e curat izvorul
din care existăm
și circumscris ni-i zborul
în care ne-avîntăm.

iubirea de rotund

În patima iubirii de rotund
îmi ocrotesc grădina fericită
și florile trecute de ispită
în gînd le-ascund.

În patima tăcerii, mai profund
aștept bunăvestirea altei ierni
și peste clipe lacrimi își aștern
lumini de dor rotund.

Din patima durerilor, urcînd
spre ceruri, înfloresc caișii iar
și albe primăverile tresar
spre toamna ca rodirea în cuvînt.

Constantin MATEI

dialog

acad. alexandru balaci

„sunt un impresionist care încearcă să vadă și să simtă, să vadă chiar în interiorul lucrurilor..."

— Stimate tovarășe academician Alexandru Balaci, cîteva împrejurări, mai apropiate sau îndepărtate, mi-au oferit prilejul să fiu în preajma domniei voastre. V-am privit mai mult din umbră, cum se spune, încercînd să descopăr cîte ceva ce ține de taina-tainelor, adică de lăuntrul ființei. Și pe obcinile Bucovinei, în acea împărăție a tihnei și armoniilor, și la mare, lîngă tînguirea neîntreruptă a valurilor, am simțit în sufletul dv. o chemare puternică, trecînd peste echilibrul clasic ce vă definește, o chemare către natură, o dorință proaspătă de a vă bucura de miresmele ei. E chemarea ce vine de peste timp, din începutul de copilărie de la Aurora, din satul acela oltenesc, la depărtare de numai 12 km de Dunăre.

■ **Privirea din umbră se dovedește fastă pentru acela care va încerca să răspundă numeroaselor întrebări delicate, generate de o orientare general binevoitoare a domniei voastre față de lunga serie de oameni de cultură cu care ați purtat dialoguri interesante în paginile Convorbirilor Literare.**

Da, simt această chemare puternică, niciodată apusă, față de natură, încă de la începuturi, din satul cu nume fatidic Aurora în care m-am născut, cu atîția ani în urmă și în care m-am întors de atîtea ori în adolescență și tinerețe.

Am iubit cu intensitate mai tîrziu, prin contrast cu cîmpia dunăreană munții, în care în două decenii, în fiecare săptămînă mă aflam pe înălțimile lor implîntate în azur, alături de prieteni care nu vor putea fi uitați vreodată. Am scris despre „răpirea" de către munte, despre ascensiuni alpine, despre beția luptei, aspre și îndrăznețe, care se dă, și cu puterile trupului dar și cu forțele sufletului, pe verticala pereților, deasupra abisului amețitor, despre plenitudinea existențială de pe creste, acolo, unde te afli în mijlocul luminii, al celor mai iradiante culori, al spațiului nesfîrșit, pentru a asculta apele care cad în cele mai cristaline cascade, marele freamăt al pădurilor de brad în acorduri de orgă.

Marea, la ale cărei țărmuri ne întîlnim, este reînvierea pentru mine a unui mit. Am cunoscut-o foarte tîrziu și am confundat-o desigur cu cerul. Indrăgostit de munte chiar și marea, la începuturi, mi s-a părut înaltă.

Trebuie să spun că pentru mine Natura, cu toate încă tainicele, infinitele ei forțe, participă la destinele umane, ea poate acorda omului capacitatea de a simți și de a înțelege. Natura nu este un sfinx gigantic, o statuie fabuloasă, și cred în forța rațiunii umane în pătrunderea tainelor universale, la acest sfîrșit de mileniu cînd știința spațiază cunoașterea de la atom pînă la cea mai îndepărtată Galaxie.

— Vorbeam de echilibrul clasic, ce vă este definitoriu. Vînturile, valurile par a nu vă atinge, dar sălășluiește în dv. și ceva din viforosul temperament oltenesc. Se ivește rar și doar cînd trebuie. Această ieșire din matca temperamentului oltenesc e ceva dat, sau dobîndit, și în ce chip?

■ **Echilibru clasic definitoriu? Sunt la o mie de leghe de o asemenea stare de calm. Fac parte dintre „neliniștiții" vieții, cu o stare lirică în fața existenței, cu ochii totdeauna noi. Sunt un impresionist care încearcă să vadă și să simtă, să vadă chiar în interiorul lucrurilor, îndepărtînd cruste, populînd uneori „cerurile cu zei" și „umbra cu fantasme".**

Există un „inepuizabil fond de vise" către care aspir în permanență, intuind taine de la năprasnica mișcare cosmică pînă la creșterea umilă a firului de iarbă. De altfel neliniștea, curiozitatea, sunt, după părerea mea, sentimente generale, aparținînd tuturor oamenilor, iar liniile mele converg spre o „direcție de bunătate". N-am prea fost niciodată un element static, înghețat într-o stare de indiferență. Sunt un participant și voi rămîne așa usque ad finem. Voi scrie cîndva (cînd?) o lungă narațiune despre experiențe și evenimente existențiale, echivalente chiar cu ceea ce domnia voastră denumiți manifestări ale „viforosului temperament" oltenesc. Oltenia este o zonă mediteraneană, cu puternice iradiații de soare și culori, cu cea mai intensă ereditate latină, și mă împărtășesc de la spiritualitatea ei.

— Știu că în viața dv. a existat tentația de a urma medicina. Nu ați dat bir cu fugiții de la Cluj, de la Medicină, ci ați renunțat la studiile medicale, după o deliberare în care a fost implicat și profesorul Papilian. Așa ați ajuns la Litere, la București. N-ați crezut dintru început că aceasta e adevărata vocație?

■ **In timpul studiilor la ilustrul, centenarul Colegiu din Alba Craiova, cu profesori excepționali, demonstram înclinări literare (fondînd si conducînd chiar), societăți culturale de elevi. Dar părinții mă îndemnau să merg la medicină și desigur la Cluj unde existau, (era opinia generală în Oltenia), cele mai înzestrate și elevate clinici medicale. Mă gîndeam chiar să mă specializez în neurologie. Sigur, în orasul universitar, necunoscut, în fața încercărilor de la faimosul examen al „disecției", și în urma unei convorbiri cu marele medic și scriitor care a fost Victor Papilian, am înțeles că voi rămîne doar un mare admirator, de departe, a celei mai umane dintre îndeletniciri, și nu un profesionist al ei.**

Am fugit la București la Facultatea de Litere si Filosofie și pentru că avusesem un profesor excepțional la Limba franceză, marele cărturar C. D. Fortunescu, directorul importantei reviste „Arhivele Olteniei", m-am înscris la Secția de filologie modernă a Facultății, cu specialitatea limba și literatura franceză.

— Pasul spre italiană cînd și cum l-ați făcut?

■ **Pasul spre italiană, „il grande passo", l-am făcut imediat, alegîndu-mi ca cea de-a doua specialitate limba si literatura italiană. M-am apropiat cu emoție de vastul orizont, necunoscut pentru mine atunci al milenarei, atît de complexei culturi italiene pentru a nu o mai părăsi niciodată, cu teza de doctorat despre Giovanni Pascoli.**

— Care a fost dintre dascălii sau cărturarii acelui timp spiritul modelator în formarea dvs.?

■ **Am mai spus, am avut profesori excepționali în Colegiul craiovean, demni de a fi chiar dascăli universitari: C. D. Fortunescu, Ion Dongorozi, Toma Măruță, E. Păunescu-Ulmu, Mihai Paulian, (toți autori de manuale, de studii, eseuri, alcătuiri de ediții de clasici români comentați). La Facultate i-am audiat pe Nicolae Iorga, Ovidiu Densușianu, G. Oprescu, Al. Rosetti (de care aveam să mă apropii si să-i rămîn alături), Charles Drouhet, Bazil Munteanu, Caracostea, Candrea, Cartojan. Dar acela care avea să ne facă să pătrundem în pădurea de frumusețe a culturii italiene, a fost Alexandru Marcu, despre a cărui personalitate culturală am scris, prefațîndu-i cartea fundamentală, (reeditată anul trecut), Valoarea artei în Renaștere.**

— În mai multe rînduri ați practicat gazetăria. A fost doar o „corvoadă" administrativă, „o pîine mai neagră, mai albă" sau ați fost și pasionat de îndeletnicire? Păstrați și amintiri plăcute, pentru că de celelalte știu că nu vă lipsesc?

■ **„Gazetăria" am început-o ca student, redactor și colaborator permanent al revistei studențești antifasciste Cadran. S-a scris mult despre această revistă la care colaborau Miron Constantinescu, Ștefan Popescu (directorul revistei) Mihnea Gheorghiu, G. Vlădescu — Răcoasa, Corneliu Mănescu, Manea Mănescu, Mihai Levente, Simion Stolnicu, Victor Iliu, Mihu Dragomir, Mihai Beniuc, Mihai Dragomirescu. Eram tineri dinamici încrezători total în idealuri umaniste.**

După eliberare, aveam să fiu „gazetar" la Radio, la Scînteia, (chiar cronicar dramatic!). Eram foarte combativi în dezbaterea „crizei culturale" căutînd să demonstrăm perenitatea valorilor spirituale, raționalitatea lumii, necesitatea revoluției culturale care să cuprindă masele largi populare. Am avut desigur și amintiri „neplăcute" datorate unor dogmatici depășiți de evoluție și de istorie. Voi scrie cîndva o altă narațiune, de ce nu un roman? (ah! de-ar trece moda obsedantului deceniu!) intitulat: Povestea a trei voturi de blam.

Nu am încetat să scriu la ziare, consider că nu există un antagonism între un „publicist" și să spunem, un cercetător în domeniul istoriei literaturii. Scriind cele peste patruzeci de volume de exegeză literară, nu te izolezi în turnurile solitudinii, trebuie să te implici, fără de reticență, în actualitatea arzătoare a ziarului, a periodicelor, oglinda multiplă a adevărului nostru existențial.

— Din acei ani de gazetărie datează prietenia durabilă cu Zaharia Stancu. Prietenia n-a scăzut nici azi în intensitate, azi cînd figura lui Stancu a intrat într-un con de umbră. Care să fie explicația?

■ **Da, l-am cunoscut bine pe Zaharia Stancu, exact cu patruzeci de ani în urmă, el conducînd Secția de Propagandă și Presă din Blocul Partidelor Democratice, iar eu, tînăr ziarist, fiind trimis de el să scriu o serie de reportaje despre viața minerilor din Patrulaterul aurifer al Transilvaniei. Se pregăteau alegerile din toamna anului 1946 a cărei cîștigare de către forțele progresiste avea să fie o cotitură decisivă în istoria României. Stancu mi-a apărut ca un bărbat superb, dinamic, binevoitor, i-am recitat din traducerile lui din Esenin și n-avea să ne mai despartă decît plecarea lui pe apa timpului departe. Am de la el toate cărțile pe care le-a scris și fiecare cu o dedicație în versuri. Aș putea chiar alcătui o plachetă cu versuri inedite aparținînd marelui scriitor.**

Zaharia Stancu nu va intra niciodată într-un con de umbră, astrul său nu se va stinge din constelațiile artei românești. El este o fibră structurală a spiritualității românești contemporane. Istoria acestor pămînturi se află răsfrîntă structural în oglinda clară a fiecărui vers, a fiecărei pagini din scrierile sale. A fost și un președinte al scriitorilor, prețuit în timpul său, considerat fast de către toți aceia care și-au închinat viața tainei paginilor albe, sondării în vastele zăcăminte ale sufletului omenesc. Consider că opera și activitatea lui Zaharia Stancu nu pot să fie ocultate de nici o umbră.

— Ați vorbit de Zaharia Stancu, un mare prieten. În anii cît ați lucrat la conducerea E.S.P.L.A. și ați început tipărirea operei lui Arghezi ați dobîndit prietenia poetului de la Mărțișor. Un lucru ce, desigur, marchează o existență. Ceva ce nu se poate uita. Amintiți-vă, vă rog, de acele ceasuri de sărbătoare.

■ **Da, a fost desigur o mare sărbătoare spirituală întîlnirea cu cel de al doilea luceafăr al poeziei românești. Am pomenit acele ceasuri de sărbătoare, de multe ori, am scris (vezi si volumul alcătuit de Nicolae Dragoș, L-am cunoscut pe Tudor Arghezi). Am declarat că întîlnirea, tipărirea si retipărirea operei sale, semnifică pentru mine justificarea activității de editor si deschiderea unei porți uriașe către luminile noii culturi. Am fost totdeauna atras și de marele povestitor oral, (poate mai puțin cunoscut), care ne fermeca, ore întregi, în birourile Editurii pentru Literatură și Artă. Am înțeles setea lui de real, care nu excludea starea fantastică echivalentă cu poezia, trecerea spre noul umanism, spre noua viziune a omului și-a istoriei, ca o rezultantă de apogeu a intensei sale experiențe existențiale care nu semnifica însă și rezolvarea definitivă a tuturor neliniștilor.**

— Ați evocat o personalitate a culturii noastre a cărei operă v-a fascinat: Arghezi. Ați avut prilejul să cunoașteți pe mulți dintre marii scriitori ai lumii contemporane. Care din aceste întîlniri vi s-a părut memorabilă?

■ **Da, am cunoscut mulți scriitori ai lumii. In primul rînd reprezentanții culturii noastre contemporane ca Lucian Blaga (păstrez scrisori relative la traducerea sa Faust, ori recomandarea pentru tălmăcirea Divinei Comedii de către Etta Boeriu), Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, Cezar Petrescu, Tudor Vianu, George Călinescu, Mihai Ralea, I. M. Sadoveanu, Adrian Maniu. N-aș vrea să continui enumerarea unei serii de scriitori iluștri care demonstrează intensul flux al spiritualității românești (i-am pomenit doar pe cei care astăzi nu mai sînt între noi decît prin opera nemuritoare). Am cunoscut desigur și mari personalități ale culturii italiene ca Massimo Bontempelli, Giuseppe Ungaretti, Eugenio Montale, Salvatore Quasimodo (din opera acestora am tradus), Giulio Carlo Argan, Livio Curci, Giulio Andreotti, Vincezo Cappelletti, Vittore Branca etc. Dintre ei, cel mai apropiat nouă rămîne marele prieten al culturii românești Giancarlo Vigorelli, directorul prestigiosului periodic Nuova rivista europea.**

Memorabilă mi s-a părut întîlnirea cu vocea gravă a lui Eugen Ionescu, în care am simțit toată nostalgia pămînturilor românești, la o întîlnire în Sicilia, cînd am făcut parte împreună, din juriul internațional al prestigiosului premiu literar, Etna Taormina. Nimeni nu poate uita cerurile care s-au boltit asupra nașterii sale.

— La începutul convorbirii noastre ați vorbit de profesorii dvs. La rîndu-vă aveți elevi. Sînteți mulțumit de ei, cum vedeți, în general, ziua de mîine a italieniștilor la noi?

■ **Nu știu dacă pot numi elevi, în sensul modelării, pe cei douăzeci și cinci de tineri care și-au trecut doctoratul sub conducerea mea științifică. Toți sînt cadre universitare sau cercetători cunoscuți în aria studiilor de filologie romanică. Am căutat, slujind de atîția ani înaltului sacerdoțiu care este meseria de profesor, să acord cea mai profundă atenție, sensibilității tineretului, purei sale disponibilități, efervescenței sale, dorinței de a reînnoi experiențe. Am considerat că sarcina profesorului este extraordinară, încărcată de o gravă responsabilitate, aceea de a prezenta tiparele științei, adevărului și frumuseții, în care poate să intre și să se modeleze toată plasticitatea unui suflet tînăr, însetat de frumos și cunoaștere.**

Ziua de mîine a italieniștilor trebuie să fie luminoasă ținînd seama de afinitățile de cultură și de sînge care leagă cele două popoare, român și italian, de două mii de ani. Vechile rădăcini istorice bazate pe origina comună latină, incidențele și sincronia istorică a celor două popoare, izvoarele comune ale limbii și culturii fac să devină obligatorie o mereu mai profundă cunoaștere reciprocă la care elemente stimulatoare sînt italieniștii și romaniștii de azi și de mîine.

— Ați condus nu demult lucrările unui colocviu internațional „Literatura războiului antifascist" desfășurat la Iași și Suceava. N-ați lăsat să se bănuie măcar că sînteți un fost combatant, că 44 de schije ați purtat în picioare. E prea dureroasă amintirea să o mai scoateți la lumină sau vă displace asemenea memorialistică?

■ **N-aș vrea să insist. Sunt însă un luptător permanent pentru Pace. Am scris atîtea despre această problemă cardinală a zilelor noastre, despre datoria sacră a scriitorilor, reprezentanții elevației conștiinței popoarelor, de a-și uni vocile într-un cor unanim de protest împotriva cataclismelor pe care le-ar putea provoca forțele iraționale ale războaielor.**

Am scris că marea literatură este totdeauna umanistă, că pana scriitorilor este mai puternică decît orice spadă cît se află în slujba apărării drepturilor fundamentale ale omului.

— Ați debutat ca poet, în 1941, cu volumul „Dolores", abandonînd apoi poezia. Cîndva mărturiseați intenția de a reîncepe să scrieți poezii împreună cu fetițele dvs. S-a întîmplat asta?

■ **Vom vedea. Speriamo bene!**

— Păreți a fi mai departe de vuietul din lumea literară. Preocupările dvs. se plasează pe teritoriile altei literaturi. Dar sînt convins că scrisul nostru contemporan nu vă lasă indiferent. Ce anume vă interesează?

■ **Nu, nu sînt departe de lumea literară, de „vuietul" ei. Dimpotrivă. Cunoșteam odată întreg șantierul creatorilor de valori spirituale. Citesc absolut toate revistele de literatură și artă (obicei rămas de pe vremea cînd la Radio, timp de patru ani „făceam" Cronica revistelor și de care nu am putut să scap vreodată!). Citesc literatura de valoare a scriitorilor prezentului românesc. Sunt prezent în țară la variatele manifestări culturale. Nu sînt înclinat exclusiv asupra domeniilor literaturii străine (italiene). Am și continuitate în aria culturii românești încercînd prin studii, articole, cronici și note literare să subliniez efervescența prezentului spiritualității românești, originalitatea și valoarea. „Vuietul" lumii literare răsună puternic și nu mă pot concepe în afara lui. Caut totdeauna să consider pe fiecare creator de valori spirituale ca o inconfundabilă personalitate, încerc să înțeleg atît de complexele și variatele tendințe și manifestări ale actului de creație, respect valorile clasice dar niciodată nu consider că trebuie respins experimentul, oricît de modern ar fi, dar orientat totdeauna de astrul luminos al rațiunii.**

— Printre pasiunile „lumești" e și cea pentru fotbal. Este doar o evadare, o deconectare?

■ **Fotbalul! Știu precis ce v-a determinat să-mi puneți o asemenea întrebare! Am asistat împreună la transmisia unei întîlniri, România — Finlanda și ați fost surprins de participarea și comentariul meu chiar foarte sonor, dar mai ales de faptul c-am pronosticat precis rezultatul: 2—0 pentru România. Am jucat desigur fotbal ca orice adolescent, volei (mai mult și mai bine) și am fost alpinist chiar între aceia care aspirau la titlul de maestru al sportului. Dar fotbalul este copleșitor oricînd și oriunde! Să nu uităm spiritualul dialog (publicat de Corneliu Leu în Contemporanul), între cei doi Balaci, Ilie și Alexandru, relativ la interferența cercetare-sport și profunda simpatie reciprocă!**

— Ce se petrece însă în ceasurile obișnuite de trudă ale creatorului? Ce surprize ne așteaptă?

■ **Surprize... planificate! A apărut cartea despre Luigi Pirandello, o lectură în cheie modernă a pirandellismului, niciodată stins în modernitatea europeană, am predat un volum de studii literare la Editura Eminescu cu titlul In fluxul spiritualității și un album la Editura Meridiane, Pictura venețiană din secolul al XVIII-lea. Mă pregătesc pentru o nouă monografie (a treisprezecea!) din ciclul dedicat marilor scriitori italieni, despre Vittorio Alfieri și așa mai departe...**

— **Cît mai departe. Vă mulțumesc pentru interviul acordat revistei noastre și vă urăm de pe tărîmul celor șaptezeci de ani, ce s-au rotunjit în acest iunie, sărbătorescul „La mulți ani!"**

consemnat de Gr. I.

calendar

mărturisiri

Creator de explicații și enunțător de ipoteze, contribuind la cultura timpului său prin orientarea spre mai bun, în jurul criticului cu personalitate puternică polarizează valori diverse, în care, la rîndu-i, se reflectă el însuși. Nimeni nu va putea scrie despre Eminescu, Creangă și Caragiale, fără să invoce pe Titu Maiorescu. Scrisul, constata E. Lovinescu, într-o instructivă autobiografie (sub pseudonimul Anonymus Notarius), e „ceasornicărie complicată", presupunînd nu numai vocație, ci și o lungă pregătire tehnică. „Destinul meu e strict literar", — preciza el, cu adaosul normal că și criticul e un scriitor. Hortensia Papadat-Bengescu și Ion Barbu, pentru a menționa nume foarte semnificative, nu pot fi separați de destinul lui E. Lovinescu. Potrivit structurii individuale, un Maiorescu, logician și filozof, a practicat, în pas cu exigențele epocii, o critică normativă vizînd impunerea unor principii esențiale, cu precizarea că în ce privește „binele și răul ideilor generale (...) totul atîrnă de la aplicarea lor concretă" (**Convorbiri literare,** II, p. 290). Maiorescian într-o măsură, la militantul E. Lovinescu critica de directivă se sprijină pe largi aplicații concrete. Și într-o ipostază și în alta importă (cum remarca Gaëtan Picon) frumusețea ideilor, nu a vorbelor, — deși astăzi, mai mult decît acum o jumătate de veac, unii sînt mai interesați de metafore sonore și de caligrafie, decît de valabilitatea unor adevăruri. În practică, orice tentativă critică de a pătrunde în subteran, în conștiința profundă, comportă riscuri aproape de aventură. În măsura în care un critic de mare probitate etică își formulează părerile despre un scriitor, actul său e pe de o parte creație, deci invenție, pe de alta conștiință, deci dramă, important fiind, în ultimă instanță, gradul de **implicare** sau de **detașare.** La unii eseiști de marcă, de pildă, la Mihai Ralea, la Paul Zarifopol sau, în ultimele decenii, la Alexandru Paleologu, interesul demersului critic nu ține atît de analiza la obiect (de **supunerea la obiect** — cum ar fi spus G. Ibrăileanu), cît de capacitatea asociativă, de înlănțuirile cauzale și digresiuni, de plăcerea paradoxului, de nostalgia contrariului. Spirite dinamice, „fugoase", ca acestea, vor urmări cu voluptate asemenea creatorilor înșiși, modalitățile în care faptele și pasiunile se acumulează, se leagă sau se ciocnesc, — de unde instalarea în fragment, și nu arhitecturile de proporții. Știut fiind că actul critic e un bloc de rațiune și de sensibilitate, — să observăm, totuși, la unii, prioritatea rațiunii, la alții cea a sensibilității, iar în unele cazuri fericita lor echilibrare. Un critic emerit ca Șerban Cioculescu n-a încetat niciodată să se considere un raționalist, urmărind punerea în ecuație — cu argumente solide și limpezi — a constatărilor. Dar emoția și analiza nu sînt realități antinomice; critica nu e numai anatomie literară și nici numai dezbatere estetică, iar rezultatele ei nu se pot converti în planșe estimative imuabile.

Practica probează necesitatea multiplicării asa-ziselor **prises de vues** pentru a nu scăpa nimic din atenție; faptele odată confruntate, nu trebuie uitată acea **reducere la unitate** (de care vorbea E. Lovinescu) **sau focalizarea** elementelor definitorii, cum se exprimă teoreticienii de astăzi. Relectura la rece a operelor, în vederea concluziilor evaluative sintetice, implică înaintări și retrageri, adeziune și detașare, pe scurt **perspective alternante,** și mai ales convingerea că instrumentația critică nu e universal valabilă, căci ceea ce se potrivește unui scriitor nu convine explorării altuia.

Cum nu există scriitor, oricît de genial, care să fi îmbrățișat lumea în absolut, nu există nici critic, oricît de mare, care să cuprindă totul, de aceea termenul de **Approximations** utilizat de Charles du Bos, ca emblemă a comentariilor sale critice dintre 1922 și 1937, e un memento împotriva oricărei fetișizări. M-am simțit mai aproape de G. Ibrăileanu și E. Lovinescu, pe care nu i-am cunoscut decît din cărți, decît de alții pe care i-am audiat direct. În special teza lui Ibrăileanu despre **critica completă** m-a atras de la primele contacte.

Climatul ieșean de după primul război mondial nu înregistrase discontinuități; după cel de al doilea, mai mult de un deceniu senzația pierderii unor verigi de legătură a fost chinuitoare, obsedantă. Exponenții trecutului apropiat —, trecut-reper, trecut punct-de-sprijin — păreau a fi rămas departe. Un izolat prin forța lucrurilor, orb de la douăzeci și cinci de ani, era Mihai Codreanu — sonetistul, amfitrionul plin de farmec și rafinament de peste drum de „Bolta Rece" (aceasta cu amintiri despre Eminescu și Creangă). Cu memoria-i excepțională, poetul **Statuilor** reconstituia momente literare sau din lumea teatrului (fusese director al „Naționalului" după Mihail Sadoveanu), întîmplări mondene, punînd în relatările sale un umor negru oprit la limita tragicului. Regret și astăzi că n-am notat în jurnalul meu decît fragmente. Amfitrioană antrenantă, devotată cultului lui G. Topîrceanu, excedată de amintiri și, în final, de tristețe —, Otilia Cazimir scria versuri și traducea cîte trei-patru cărți pe an. În modestul ei birou-salonaș, în care conversasem de zeci de ori, l-am cunoscut pe Petru Comarnescu, interlocutor volubil, gata să discute despre orice cu egală pasiune. O soră a Otiliei Cazimir, care locuia cu ea, obișnuia să spună surîzînd: „O vizitează tot felul de lume, copii și vîrstnici. Unii nu vin la Iași decît ca să vadă «Trei Ierarhi» și Casa din Bucșinescu!" (adică pe Otilia Cazimir). Trecător prin Iași prin 1953—1954 era Geo Dumitrescu, tăcut, enigmatic, sceptic, venit ca redactor-șef al **Iașului Literar.** Odată cu moartea lui George Lesnea (1979) dispărea ultimul romantic, — fost în anturajul Teodorenilor; excelent traducător din Esenin, din Pușkin și Lermontov, personaj cu anecdota veșnic pe buze, căruia Sadoveanu îi arăta o constantă simpatie, era pasionat de istorii romanțate și cunoștea tot felul de amănunte biografice, despre politicieni, avocați, magistrați, curtezane și ofițeri. Istorisea cu haz, inventa desigur, accentuînd, caricînd, punctînd vreun detaliu memorabil. Tînăr de tot avea să moară impetuosul și risipitul George Mărgărit, urmat de vîrstnicul Titus Hotnog, autorul unei nuvele ingenioase, **Vrăbioiul alb,** și de Sandu Teleajen, prozator modest, astăzi uitat (Titus Hotnog fusese prizonier în primul război mondial, în insula Helgoland, cu Sandu Teleajen, viitor actor la Teatrul Național). Nicolae Țațomir, fragil, asediat de lungi insomnii, nu înceta să se împartă între lecțiile de drept internațional de la Universitate și poezie.

Frecventam după război conferințele „Centrului Franco-Român", ilustrate uneori de personalități de prim-plan (Louis-Martin Chauffler, Alphonse Dupront, viitor prezident al Sorbonei, Philippe Rebeyrol); mult timp am făcut parte din comitetul de lectură al Teatrului Național; aveam să țin conferințe atît în Iași cît și în mai toate orașele din Moldova, alteori în centre mai depărtate. După stagii estivale la Agapia, — Văratecul a devenit tărîmul afectiv al vacanțelor mele cu familia. Așa cum știu că acolo sînt munții și culmea Ciungilor și Filiorul, știam că regăsesc în fiecare vară pe Valeria Sadoveanu și pe Lily Teodoreanu, vechea sa prietenă. Amintirile Ștefanei Velisar (Lily Teodoreanu) din **Ursitul** și **Căminul** le-am ascultat în cerdacul larg, mănăstiresc, sau pe sub brazi, povestite cu har de ea, cu detalii neintrate în cărți... Nu se mai poate vorbi la Iași (al doilea oraș ca mărime, după București; împătrit față de cel „patriarhal") de o confraternitate în spiritul vechii **Vieți românești,** de ierarhii general acceptate în cadrul unei mari grupări. Egotisme diverse, individualisme nu lipsite de un oarecare farmec, contestări de la o generație la alta, opun epocii lui G. Ibrăileanu, la care m-am gîndit schițînd acest tablou, un peisaj mai agitat.

Constantin CIOPRAGA

personalitatea literaturii române

Pe vremea cînd Academiile mai obișnuiau să ofere amatorilor **teme** (pe marginea cărora aceștia glosau, comentariile reușite urmînd să fie premiate), una dintre cele mai în vogă privea influența climei asupra locuitorilor.

Astăzi, făcînd un inventar al subiectelor date la concursurile academice de altădată, putem reconstitui cîte ceva din mentalitatea epocii, „temele" fiind, de obicei, locuri comune care se bucurau de o largă audiență. Ideea celei pe care am amintit-o era în deplină concordanță cu o concepție mecanică asupra universului: elementele fizice și chimice acționează într-un fel sau altul asupra spiritului: popoarele din ținuturile ploioase și friguroase ar gîndi, prin urmare, altfel decît cele din zonele călduroase și secetoase.

Iată-ne în fața unei probleme care i-a preocupat atît pe specialiști cît și publicul larg: legătura dintre spațiul geografic și particularitățile populațiilor care îl locuiesc.

Anticii vorbeau de un spirit al locului, de zei favorabili sau potrivnici; sărind peste timp vom găsi interpretări în care își fac loc psihanaliza, gîndirea mitologică ș.a.m.d. Pe urmele neoromanticilor, la noi Blaga vorbește despre o „matrice stilistică", rezultat al modelării, al asimilării ritmului naturii de către inconștientul colectiv.

Atenția acordată specificului, devenit specific național după cristalizarea națiunilor, a crescut și descrescut periodic, în legătură cu realități culturale, politice, ideologice; el a rămas însă o constantă a teoriei artei. Interesul pentru problemă nu e nici artificial, nici impus din exterior: ne-o dovedesc înfățișările sub care apare în diferite epoci: de fiecare dată pusă în termenii ultimelor opțiuni teoretice, chestiunea se vădește a fi vie, a-i preocupa pe oamenii de cultură ai timpului.

Deși răspunsurile cele mai substanțiale par să fi fost oferite în secolul trecut și în primele decenii ale secolului nostru, perioadă în care specificul național a fost dezbătut îndeaproape de esteticieni și de filosofi, el este, astăzi, revigorat de noi perspective.

Unei ofensive a „universalismului", susținut de pledoarii pentru „cosmopolitism" (Guy Scarpetta scrie un **Elogiu al cosmopolitismului**), i se opune o nouă reliefare a particularităților culturilor naționale.

Vechea predicțiune a dispariției națiunilor nu s-a împlinit. Din păcate, constatarea nu duce întotdeauna la o concluzie, la o formulă de tipul „spirit național **și** deschidere spre universal", ci la „spirit național **sau** deschidere spre universal".

Oricum, atîta timp cît comunicarea dintre oameni se face într-o limbă învățată de la părinți, care diferă de limba altora, cît timp vom numi realitățile esențiale ale existenței, viață, moarte, dragoste cu cuvinte care sînt numai ale noastre, cît timp vom alătura cuvintele în propoziții și fraze după anumite reguli, care nu sînt universale — nu va putea fi trecută sub tăcere problema specificului.

Este firesc însă ca ea să fie pusă acum în alți termeni: în termenii meditației filosofice asupra limbajelor naturale, de pildă — avînd în vedere că limbajul a devenit astăzi o temă de studiu filosofic dintre cele mai serioase.

Mi se par pe cît de neașteptate pe atît de semnificative cuvintele unui filosof francez de succes; cunoscîndu-i cărțile, parcă nu ți l-ai fi imaginat pe Jacques Derrida preocupat de specificul național. Într-un interviu publicat în toamna trecută în „Liberation" vorbea astfel despre obiectivele unuia din seminariile pe care le pregătea: „studiez aici ceea ce, pe scurt, leagă discursul filosofic — de-a curmezișul limbii, instituțiilor academice, structurilor sociale, tradițiilor etc. — de un idiom național. Încerc să arăt că împotriva a ceea ce se crede, adică a faptului că filosofia ar fi universală și n-ar avea naționalitate decît prin accident, orice filosofie este întotdeauna națională".

N-aș adăuga decît că dacă filosofia, care e aproape în exclusivitate un produs al rațiunii, este națională, cu atît mai mult este literatura.

Am schițat această introducere pentru a arăta că **Personalitatea literaturii române** a lui Constantin Ciopraga este o carte care implică probleme de o deosebită importanță și de actualitate.

Studii consistente pe această temă au apărut la noi în perioada interbelică. E suficient să amintim aici numele unor G. Ibrăileanu, Mihai Ralea, Mircea Vulcănescu, G. Călinescu... Textele lor sînt superioare demonstrații de gîndire critică — dar și consemnări ale unor adeziuni.

Nu trebuie să vedem însă la teoreticienii specificului național acceptarea unei doctrine unice. Fiecare a gîndit într-un mod propriu, a adus în discuție argumente personale.

Cartea lui Constantin Ciopraga este exact ceea ce anunță subtitlul: „O încercare de sinteză". Specificul literaturii e privit aici sub specia **personalității,** aceasta fiind o „noțiune-sumă", capabilă să sintetizeze o realitate complexă. Autorul își propune să urmărească dialectica **variabilelor** și **constantelor** — preluate de la Basil Munteano — în literatura română.

Lăsînd deoparte studiile aplicate la operele unor autori reprezentativi, studii care au o relativă independență în cadrul ansamblului, și referindu-mă strict la partea de sinteză, cred că trebuiesc remarcate de la început încercările de a evidenția linii de forță mai greu vizibile! „Există (...) anumite permanențe interne, mai puțin frapante pentru neavizați, trăsături ce definesc — dincolo de schimbări — comunitatea, intersubiectivă care se exprimă într-o literatură anume".

Pentru a aduce la suprafață astfel de permanențe este necesară o cercetare multidisciplinară, care „face apel la istorie și filosofie, la sugestiile etnografiei, la relațiile cu alte literaturi, fiind dovedit că nu există cultură care să nu fi împrumutat de la altele".

Cred că pot vedea aici un pas către istoria mentalităților — ramură care în ultimii ani face o adevărată vogă. Aderarea la o modalitate de cercetare n-are în sine, evident, cine știe ce importanță. Important e însă că o realitate complexă cum este specificul național nu poate fi studiată altfel fără a o deforma: privind numai dinspre literatură, sau dinspre istoria științelor sociale, sau a filosofiei, ș.a.m.d. nu putem obține decît imagini parțiale și, implicit, deformate.

Fără a încerca să fac un rezumat al unei cărți binecunoscute, aș aminti cîteva din trăsăturile reliefate în **Personalitatea literaturii române:**

Conștiința istorică a pătruns profund în toate nivelurile de manifestare ale spiritualității românești; asupra importanței culturii orale în formarea unei arte și unei culturi originale, amintită în cartea lui Constantin Ciopraga, a insistat cu rezultate remarcabile, dovedindu-i greutatea, și Al. Duțu; relevarea „clasicismului de natură structurală", dincolo de clasicismul de proveniență culturală, mi se pare de asemenea de reținut; relația om-natură este și ea socotită definitorie, fiind o „componentă existențială" percepută ca „fenomen de continuitate, de integrare"; mai sînt consemnate, de asemenea, „dorul", „nevoia de lumină" ca permanență, vocația narativă...

Un subcapitol care a stîrnit la vremea respectivă anumite discuții este **Despre estomparea tragicului.** Ideea cuprinsă acolo nu este de altfel cu totul nouă: unor imputări asemănătoare celor pe care le-au putut stîrni observațiile de aici ale lui Constantin Ciopraga le răspundea, cu mult înainte, Mircea Eliade, în cîteva pagini adunate în **Oceanografie.** Cred că a trimite la ele este „răspunsul" cel mai adecvat.

Privită în perspectivă — de la apariția cărții a trecut mai bine de un deceniu — **Personalitatea literaturii române** apare ca o sinteză necesară, care reușește să depășească majoritatea dificultăților inevitabile unei întreprinderi temerare. Despre personalitatea culturii noastre au scris critici, esteticieni, filosofi de prestigiu; pe cîțiva i-am amintit înainte; cîți i-au dedicat, însă un volum, în exclusivitate? Nu numai în acest sens, evident, opera lui Constantin Ciopraga este deschizătoare de perspectivă.

Constantin PRICOP

descoperirea omului

În timpul studenției profesorul îmi apărea ca impenetrabil. Chipul său sever, luminat de un zîmbet fosforescent, dar scurt, ca o clipire de blitz, încît n-avea cum să topească crusta aparențelor, ne ținea la distanță. Bănuiam încă de atunci că există o taină, o altă față a lunii, că în străfunduri de suflet se află altceva decît se vedea la lumina zilei, dar nu-mi puteam închipui că voi ajunge vreodată să o descopăr.

Raporturile anului meu de studiu cu profesorul Constantin Ciopraga n-au fost cordiale, dimpotrivă, tensionate. Vina ne aparține în mare măsură. Îl supărasem cu absențele noastre mult prea multe de la cursul Domniei sale. La examen a fost mai sever ca de obicei, dar drept cu cei care știau carte. Fusese acela un moment cînd dascălul nostru părăsise celestele ținuturi ale echilibrului clasic. O fereastră se deschisese ca să privim omul în lumina cea adevărată. Alexandru Dima și Constantin Ciopraga reprezentau pentru noi magnitudinea spirituală în rîndul profesorilor facultății. Dacă profesorul Alexandru Dima se lăsa mai ușor descoperit, fiind un temperament mai volubil, un mediteranean din Oltenia, profesorul Constantin Ciopraga, în schimb, părea un taciturn, descins din Sadoveanu, pentru care, mi-am dat seama de atunci, nutrea un adevărat cult. Aș fi putut, la timpul acela, să observ, pornind numai de la această iubire sufletească, că omul este un sentimental, căruia îi place să-și trăiască în discreția șoaptei simțămintele. Nu cred că am sesizat atunci acest element, pe care astăzi îl consider esențial în configurarea profilului moral al dascălului nostru.

Sînt în viață însă momente faste, cînd oamenii ți se dezvăluie prin ceea ce au mai autentic în alcătuirea lor. Sînt acele prielnice și binecuvîntate clipe, așteptate uneori timp îndelungat, ivindu-se cu totul și cu totul pe neașteptate. Asemenea clipe aveam să trăiesc la Fălticeni, în preajma profesorului Constantin Ciopraga. Ca foști elevi ai Liceului „Nicu Gane" participam la centenarul acestei școli, ce ne dăruise amîndurora lumina cărții și a sufletului. Încercam o emoție pură, amplificată tocmai de răscolirea ce o descopeream în inima profesorului. Era parcă altul, sau cel puțin așa îl vedeam eu. Vibra ca o coardă de vioară peste care își poartă degetele un maestru. Nu-mi venea să cred ochilor. Omul sever pe care îl știam, ieșise parcă dintr-o armură pe care îmi imaginam că o poartă mereu. Îl simțeam încărcat de aduceri aminte, risipind generos iubire sufletească pentru locurile și oamenii, ce i-o dăruiseră la rîndu-le, în urmă cu decenii. Plătea, într-un fel, o datorie morală. Omul pe care îl credeam rece avea, constatam cu plăcere, un suflet cald, dogorit de lirism. Ca toți moldovenii și la domnia sa sentimentalismul, nu de suprafață, ci lăuntric, are o vînă puternică. Cu o voință și o tenacitate, ce-i sînt, dealtminterea, caracteristice, el a izbutit să țină în frîu o pornire ancestrală și să o așeze într-o dreaptă balanță. Întorcîndu-se în acele zile la izvoare, trăia cu cea mai puternică intensitate nobilul sentiment al recunoștinței, ce descinde dintr-un bun simț al nostru și pe care domnia sa l-a cultivat ca pe una din virtuțile morale de mare preț. Părăsise regulile discursurilor academice, vorbea de la inimă la inimă, ca oamenii din vechime, povestind fermecător istorii de demult și din prezent.

Numeroase au fost, mai apoi, momentele în care am avut norocul să-l cunosc pe omul Constantin Ciopraga în lumina cea adevărată. Am deslușit felul misterios în care în ființa domniei sale s-au întrupat puterea cu timiditatea, bunătatea cu asprimea, dinamismul cu reflexivitatea, alcătuind un aliaj original, o personalitate omenească inconfundabilă. Dar niciodată nu voi putea uita începutul acelei veri de la Fălticeni, cînd peste chipul profesorului a căzut un fascicol de lumină, ce l-a proiectat într-un fel neștiut pînă atunci, dar atît de adevărat și de tulburător, totodată.

Grigore ILISEI

calendar

mirajul poeziei

Imensa majoritate a criticilor și istoricilor literari de la noi și de aiurea au început prin a scrie (și a publica) versuri. A constituit demersul liric pentru aceștia o „boală" a copilăriei lor literare, după cum au mărturisit unii ori un „violon d'Ingres" în cariera care i-a consacrat în lumea literelor? Greu de spus. În postfața la volumul de versuri din 1957, Tudor Vianu mărturisea: „Poezia a fost pentru mine, ca pentru atîția alții, un început de cale, o primă formă a încercării de a te exprima în materia lumii. Pe urmă am făcut alte descoperiri și mi s-a părut că pot înlocui cîntecul prin cercetare". Afirmația este desigur, în parte, adevărată. Ea vine să explice o carieră care în cazul lui Tudor Vianu (și nu numai la el) începe cu poezia pentru ca, la vîrsta împlinirilor în alte teritorii (ale exegezelor literare de cele mai multe ori) autorul să-și recunoască public „păcatele tinereții". „Un critic, un istoric literar, un filolog — mărturisea Vianu — întreține cu poezia legăturile medicului cu boala de care a suferit în tinerețe". O „boală", am spune noi, de care „au suferit" și G. Călinescu și Perpessicius și alții iar, în ultimii ani, Const. Ciopraga.

Asistăm așadar în activitatea acestor autorități în materie de cuprindere și interpretare a fenomenului literar la o continuă aspirație către creația pură. Secretele laboratoare ale criticului și istoricului literar sînt, la diferite vîrste biologice, modificate, puse să producă nu judecăți de valoare despre poezie ci, cum am spune astăzi, poezie propriuzisă. Exegetul, informat și lucid, își abandonează instrumentarul de lucru obișnuit pentru a se dărui metaforei și alegoriei. Nu pentru a le interpreta ci a le „inventa" el însuși.

O antologie a poeziei scrise de marii noștri critici și filologi începînd cu B. P. Hasdeu, de pildă, pînă la autorii din zilele noastre ar fi deosebit de interesantă și revelatoare și din alt punct de vedere. S-ar putea emite ipoteze nu numai asupra puterii de înțelegere de către criticii respectivi a fenomenului liric cu care au venit în contact dar ni s-ar dezvălui mai limpede opțiunile lor față de un poet sau altul din trecut sau din vremea în care și-au emis judecățile de valoare. În poeziile criticilor am găsi astfel justificarea unor opinii, afirmații ori negații făcute despre „poeții propriu **ziși" să le spunem așa** pe care, altfel, nu le-am putea înțelege.

Intr-un interviu acordat de curînd suplimentului literar al „Scînteii tineretului", Constantin Ciopraga mărturisea că „într-o considerabilă măsură și critica și istoria literară sînt confesiuni. În ele nu încap însă reacțiile intime, strict subiective, compatibile doar cu poezia". Autorul volumului de versuri „Ecran interior", în căutarea inefabilului și indefinibilului, descoperă, în poezie, modalitatea de integrare a „existenței noastre în realități planetare".

Universul liricii lui Const. Ciopraga este al unui cărturar care redescoperă lumea din jur ducînd cu el amintirea unor personaje ilustre: Dante, Miron Costin, Gustave Dore, Chopin, Shakespeare, Eminescu etc. Sînt puncte de referință de la care poetul pornește în aventura-i lirică traversînd un peisaj domestic, pseudocitadin, pseudorustic, capabil însă de a fi pentru poet o sursă benefică de elanuri și bucurii, de nostalgii și tristeți, de întrebări și răspunsuri calme.

Intr-un limbaj colocvial, aparent neutru, ni se descoperă „fața nevăzută" a obiectelor din jur, fantasticul ce se ascunde îndărătul lor. E suficient să cităm „Utilitatea măștilor" sau „Fata, vrabia și trecătorul", „Strada cu pietoni și cîini", „Bătrîne doamne în gri". Savant regizate, peisaje cu sau fără personaje trec prin fața poetului care le descoperă alte dimensiuni ca în tablourile lui Magritte ori Dali. Impresia finală e rezultatul unor aglomerări de enunțuri, ca în „Adevărul, despre ciocîrlii", pe care o cităm în întregime pentru tehnica poetică a scriitorului: „După o noapte de lecturi fantastice, cauți garoafe. / Le cauți și nu te găsești, — iar în stradă / observi că și alții se caută chiar din zori. // Unii se iau după felurite voci cristaline / și astfel pătrund la Facultatea de litere / ori la Medicină — unde se fac disecții savante. // Cineva foarte demn s-a oprit cu o carte / sub orologiul cu muzică de la primărie, / unde-a-nceput să citească despre zodii și plante. // — Trebuie să-ncepeți cu experiența ciocîrliei, / adică să-ncercați mici ascensiuni zilnice — / precizează amabil cineva cu-o valiză. // — Aveți dreptate — adaugă altul, bonom. / Păsările, și-n special ciocîrlia, sînt altceva / decît elefanții ori decît caii de hipodrom. // Odată s-a pornit vînt, — lovea în pridvoare. / Cîte-o pasăre speriată nimerea în casă. / Ei bine, atunci am aflat lucruri tulburătoare. // Ciocîrliile sînt niște îngeri căzuți pe pămînt — / dovadă penajul negru și-ncercările lor disperate / de-a regăsi paradisul. Asta v-o spun pe cuvînt..."

Pentru a folosi limbajul autorului putem spune că în pariul pus cu el însuși, prin aceste „icoane pe sticlă" care sînt poemele din „Ecran interior", Const. Ciopraga a cîștigat dreptul de a locui în cetatea adevăraților poeți.

Corneliu STURZU

ordinea și aventura

„Erudiția, așadar, nu e deajuns. I se cere o doză de lirism cenzurat, de căldură, chiar de cădere în banal." — scrie Const. Ciopraga în **Intre Ulysse și Don Quijote**. Și, după cîteva considerații asupra rostului „golurilor" în arhitectura operei, ideea revine: „In expunerea savantă să rămînă puțin loc pentru sentiment și aventură, — chiar pentru puțină copilărie." Păreri oarecum surprinzătoare la un critic recunoscut pentru rigoare și echilibru. Scrisul său, de la monografia **Calistrat Hogaș** și pînă la mai recenta cercetare a arhetipurilor din opera sadoveniană, părea definitiv așezat sub semnul măsurii și ordinii. Nimic spectaculos în peregrinările sale, cu pas egal și privirea necontenit senină, în teritoriile imaginarului literaturii. Fără a fi abuzivă, erudiția rămînea tovarășul de nădejde, alpenștocul în care-și sprijinea greutatea cînd accidentele reliefului complicau înaintarea. Const. Ciopraga reprezenta punctul de vedere al omului de știință, care observă atent și descrie în amănunțime peisajul, amintește toate formațiunile geografice asemănătoare, sistematizează motivele de interes, ferindu-se în orice caz a-l deforma printr-o receptare subiectivă. Nici înălțimile amețitoare, nici hăurile parcă fără sfîrșit nu reușeau să-i tulbure privirea, ce poposea cu identică seriozitate pe lucrurile din preajmă. Explorator metodic, trasa ireproșabile hărți ale vizibilului, încadrînd pînă și teritoriile în convulsie, neașezate, imprevizibile în limitele unei receptări obiective, încremenind mișcarea în tablouri pe cît de corecte pe atît de devitalizate. Pictorul din Const. Ciopraga devenise expert în naturi moarte. Lumea literaturii seamănă atunci cu un muzeu, în care odihnesc, bine conservate, sentimente, idei, ambiții, eșecuri, visuri și dureri, ghidul instruindu-și vizitatorii asupra însemnătății exponatelor. Ar fi trebuit, pentru ca relicvele să prindă viață, o imaginație și un patos de felul acelora proprii lui Iorga sau Pârvan. O fărîmă de „sentiment" și un dram de „aventură" ar fi trezit „mumiile", insuflîndu-le, dacă nu viața de altădată, măcar una plauzibilă, vreau să spun — posibilă. Ceea ce nu puteau face nici cele cîteva maxime din clasici, afișate la vedere deasupra vitrinelor, nici ideile generale despre deșertăciune și repetabilitate, de aceeași sorginte, formulate la răstimpuri de competentul ghid.

Nu citim critică (numai) spre a ne instrui asupra operelor artistice, ci pentru a constata cum se răsfrîng ele în oglinda unei conștiințe. Nu obiectivitatea criticului ne atrage, ci — dimpotrivă — subiectivitatea lui, capacitatea lui de a vibra dinaintea multiplelor înfățișări ale vieții artei. În cele din urmă, căutăm în critică ceea ce căutăm și în literatură, omul în nimicnicia lui plină de măreție. Fără să o mărturisească deschis, critica lui Const. Ciopraga s-a îndreptat în vremea din urmă către o receptare mai complexă a literaturii, adăugînd justelor observații de altădată o la fel de justă nuanță de subiectivitate. Adăpostită, pînă mai ieri, sub pavăza considerațiilor principiale, a adevărurilor incontestabile, ființa lăuntrică a criticului a consimțit a-și pune în lumină existența. Nu în întregime și nu cu voce tare. Supravegherea e în continuare severă, libertățile îngăduite — minime. Frazele au pe mai departe același ritm imperturbabil, respirînd echilibru și detașare. Dar, din cînd în cînd, colțurile măștii se ridică pentru o clipă, adică atît cît să întrezărim zîmbetul sceptic din colțul gurii, capabil să submineze orice entuziasm, ori strălucirea ochilor ce dă o particulară coloratură atitudinii rezervate. Îndărătul impersonalității lipite pe figură se află, ne dăm seama, un om viu, certitudinilor le corespund cel puțin tot atîtea îndoieli, obligate pînă acum să rămînă ascunse. Încă o dată: discreția continuă să fie una dintre însușirile de prim ordin ale criticii lui Const. Ciopraga. Însă mărturiile, fie și rare, ale frămîntărilor intime există și nu avem decît să le arătăm cu degetul, să le punem în relație, trăgînd cuvenitele concluzii. Se impune, pe de o parte, a remarca preferința tot mai apăsată pentru temele problematice, pentru acele zone ale literarului cu mare încărcătură existențială. Arta ca explorare a subteranelor ființei pare să fi devenit obiectul său de predilecție. In poezia lui Eminescu, Bacovia, Blaga, Philippide, Vinea, Botta, Jebeleanu, Nichita Stănescu el descifrează acum mai ales zbaterile complicate ale sufletului omenesc. Iar Ibrăileanu îl atrage prin capacitatea de ipostaziere, prin aptitudinea de a deveni sub aparența neschimbării. Criticul de la **Viața românească** îi procură, de altfel, pe lîngă ocazia unor considerații pătrunzătoare, și modelul de gîndire și conduită către care aspiră. Pe de altă parte, observațiilor neutre, neangajante li s-a substituit pe încetul o tot mai clară angajare a criticului în problemele pe care le formulează literatura. E limpede că subiectele tratate nu-i sînt indiferente, că nu doar rațiunea cercetătorului e implicată în ele, dar și inima lui. Uneori se întîmplă chiar sa-și recunoască fără ocoluri solidaritatea cu opera, o solidaritate ce presupune, dimpreună cu intelectul, afectele: „Nu poți pătrunde în intimitatea poetului (...) fără un sentiment de participare afectivă." Participarea lui Const. Ciopraga este, de regulă a unui moralist, ce se mărturisește prin intermediul reflecțiilor asupra naturii umane. Dacă avem tăria și răbdarea să-i citim „reflecțiile nefanteziste" ca pe un jurnal intim, lăsînd deoparte adică subțirea coajă de generalitate avem toate șansele să descoperim un Const. Ciopraga tulburător, sensibil diferit de imaginea lui consacrată: „Cum să distingi mediocritatea celui ce nu-și pune probleme, dar pare un caracter de bronz, de superioritatea celui care, problematizînd mereu, pare un înfrînt?"; „Luciditatea extremă se dovedește uneori dăunătoare fluxului vieții. În practică, a-ți ascunde orizontul tragic al morții e mai de folos existenței în genere, decît a-l observa cu spaimă, necontenit."; „Atît timp cît inima tace, rațiunea riscă să exagereze"; „Nu departe de palatul dogilor, la Veneția, pe țărm, atrage atenția un glorios monument ecvestru. Mi s-a părut că generalul imortalizat în bronz stătea, cu cal cu tot, pe un soclu de oase. Amintirea soldaților fără nume."; „Spiritul nostru simte necontenit nevoia necunoscutului, a profunzimii, a paradoxului chiar."

Nostalgia creației nu-i putea rămîne, în atari condiții străină: „Critica devine în felul ei propriu creație."; „In orice critic e implicat un scriitor." In cazul lui Const. Ciopraga, scriitorul din critic, ținut destul timp la respect, și-a luat binemeritata revanșă sub înfățișarea moralistului.

Al. DOBRESCU

meridiane literare

1. **Dumitru Radu Popescu a publicat într-un număr din martie al revistei** Contemporanul **un admirabil eseu în care poezia lui Florin Mugur este (și) un fericit pretext de confesiune și de incitantă meditație asupra lumii, asupra condiției poetului și a artistului în general. Ca și în textele (critice și eseistice) ale lui Marin Sorescu, la D.R.P. aproape fiecare propoziție te surprinde. Sensul neașteptat ,insolit al frazei capătă însă repede materialitate și te simți înviorat ca de o briză de aer tare și proaspăt. De cîte ori citesc sau recitesc eseurile, cronicile, articolele ieșite de sub asemenea condeie îmi evoc, între altele, imaginea feerică a unui patinoar pe suprafața căruia o dansatoare strălucitoare îți taie respirația cu fiecare rotire, cu fiecare pornire sau aterizare lină și imprevizibilă. Dumitru Radu Popescu, reproducînd din poemele lui Florin Mugur, constată la un moment dat că o zicere a poetului „e cam superbă". Cam superb spus!**

2. **Citește și tu un roman bun! mă îndeamnă Prietenul meu, punîndu-mi în mînă o „cărămidă" ce avea să mă transporte într-un continent îndepărtat și solitar despre care noi europenii știm încă atît de puțin. În centrul lumii care se naște și se statornicește pe acest tărîm, sub privirea fascinată a cititorului, stau un bărbat și o femeie; scriitorul, Patrick White, refăcînd de fapt mitul cuplului primordial într-un roman ale cărui proporții, ale cărui acorduri grave și tulburătoare amintesc de marile epopei.**

In fluxul de întîmplări ce compun viața eroilor survine un episod care la prima vedere ar putea trece (e un fel de a spune, căci totul în narațiunea aceasta are o semnificație) nebăgat în seamă. Femeia găsește într-un sertar un carnețel pe care i-l dăruise cineva demult. Cîndva, își amintește, atunci cînd băiatul ei era mai mic (acum bărbatul și femeia au rămas din nou numai în doi căci fiica și fiul au plecat, înscriindu-și destinele pe alte traiectorii), îl îndemnase pe acesta să scrie în el un jurnal. „Mă gîndeam că ar fi un lucru bun", zice ea, adăugînd „— Poate că era o prostie. Să ceri unui băiat să-și noteze ce face. Cred că băieții nu privesc înapoi. Fac ce au de făcut". Bărbatul îi cere însă carnetul care i-ar putea fi lui de folos, notîndu-și în el „niște lucruri", iar femeia, bucuroasă de a fi găsit întrebuințare acelui carnet fără rost, i-l oferă. „Bărbatul se întoarse la scaunul său din marginea camerei și se uită la carnetul gol, încercînd să gîndească la ce avea să scrie în el. Paginile albe în ele însele erau simple și complete. Dar trebuie să existe anumite cuvinte simple, care să fie la îndemîna lui și cu ajutorul cărora să poată face mai multă lumină. Ar fi vrut să scrie un poem, sau o rugăciune în carnetul gol și se gîndi cîtva timp la ideea asta, amintindu-și de piesele lui Shakespeare pe care le citise culcat pe burtă, ca adolescent, dar toate cuvintele ce-i veneau în minte erau cuvintele rigide ale unei literaturi pe jumătate uitate, ce nu aveau nici o legătură cu el.

Și astfel carnetul rămase gol. Își vedea de treburi, arînd, spintecînd, mulgînd, recoltînd, golind gălețile și umplîndu-le. Toate aceste acțiuni erau bune în sine, dar nici una din ele nu-i aducea o explicație a stării sale de visare, așa cum ar fi putut s-o facă vreun cuvînt țîșnind ca un fulger din creierul său". (subl. n.).

Orice viață este simplă și completă în ea însăși precum paginile albe ale carnetului din romanul Copacul omului **la care mă refer. Cît timp va rămîne gol acest carnet? Pînă cînd toate acele acțiuni mereu repetate, bune în sine, își ies din sinea lor și devin text, devin literatură. Carnetul gol își așteaptă așadar scriitorul care „să facă mai multă lumină". Și uneori el apare. În episodul relatat descopăr o metaforă revelatoare a condiției demiurgice a scriitorului...**

3. **Aflu că un sondaj printre cititorii și editorii japonezi relevă că în anul 1985 și în primele două luni ale lui 1986, în patria lui Kawabata se înregistrează o considerabilă creștere a interesului pentru beletristică și o sporire a numărului cititorilor de reviste culturale. Știrile de acest fel nu pot decît să ne bucure pentru că ele ne întăresc speranța în triumful spiritului. M-a surprins însă modul cum au comentat ziariștii niponi rezultatele sondajului, afirmînd că ele ar atesta o „firească suprasaturație care a intervenit în urma intoxicării cu mii și mii de subproducții culturale". Oare așa să fie? Nu cunosc situația de la fața locului și trebuie să-i credem, desigur, pe colegii noștri din Țara Soarelui Răsare pe cuvînt. Dar pentru că ei vorbesc, în context, și despre eterna plăcere a lecturii, mă întreb ce fel de cititor de literatură bună, de literatură de idei (eseu, critică etc.), este un „intoxicat" cu subproduse culturale? Bucuria și speranța ne sînt, din păcate, înjumătățite...**

4. **In vara lui 1984 am petrecut cîteva zile la Moscova, avînd prilejul să vizitez și să revăd atunci multe locuri și case de care se leagă numele unor mari scriitori ruși. Întors acasă, după vreo săptămînă, am citit în „România liberă" această știre: „Un fost bucătar al lui Lev Tolstoi continuă să-și practice și astăzi îndeletnicirea într-un restaurant din Moscova, deși a depășit vîrsta de 100 de ani. Se numește Semion Grișin și s-a născut în apropiere de Iasnaia Poliana. El era bucătar la renumitul restaurant Praga, care funcționează și astăzi, cînd a fost remarcat de Tolstoi și a devenit bucătarul favorit al acestuia.**

La Moscova trecusem pe lîngă restaurantul cu pricina căruia, firește, nu i-am acordat nici un fel de importanță, cum să zic?, literară.

5. **Traducătorii noștri, pentru care niciodată nu vom avea destule cuvinte de laudă și recunoștință, știu să folosească intensiv spațiul editorial și publicistic, fiind mai întotdeauna „pe fază" și selectînd după criterii valorice ferme. Numai în „România literară" au apărut, am în vedere doar proza, ample și reprezentative fragmente din operele unor autori celebri precum: cubanezul Alejo Carpentier, columbianul Gabriel Garcia Marquez, spaniolul Gonzolo Torrente Ballester, deținător al prestigiosului premiu „Cervantes" pe 1985, sovieticul Valentin Rasputin. Acesta din urmă cu secvențe dintr-o povestire intitulată** Natașa. **Am fost frapat de faptul că, dacă Marquez în ultimul său roman** Dragostea în timpuri de ciumă, **despre care afirmă că este cea mai bună carte a sa, abandonează ceea ce critica a numit realismul magic, scriind așa-zicînd într-o manieră realistă clasică (era să zic realist-critică), Rasputin pare a ne re-aduce în plin realism magic. Povestea de iubire pe care eroul o rememorează pe un pat de spital se petrece în spațiul multicolor și plin de taine al taigalei, reflectîndu-se în oglinda de o indicibilă, neliniștitoare limpezime a Baikalului și a Angarei — personaj-sumă, erou mitologic, de altfel, în literatura autorului** Despărțirii de Matiora. **Dar pentru cine a pășit vreodată în acel mirific tărîm siberian de la Baikal și Angara, ceea ce ar putea părea magic nu e, în fond, decît realitatea pură a unei lumi străvechi și misterioase.**

Constantin COROIU

despre eposul sadovenian al dăinuirii românești

Aceste frînturi din furtunile cele tăcute ale gîndului și ale sufletului se înșiruiesc și se destramă fără rigoarea anume a unei plănuite elaborări / eliberări, ci sub cupola înaltă și intens cristalină a unei veritabile surprize: Constantin Ciopraga a împlinit 70 de ani!

Parcă mai ieri, în întîiul sau în al doilea an al mult etichetatului și prea puțin descifratului deceniu al șaselea, îl văd, împreună cu celălalt asistent universitar Val. Panaitescu, flancîndu-l, la distanțe respectuoase de catedra amfiteatrului Philippide, pe autenticul nostru magister, neuitatul Alexandru Dima. Profesorul preda un curs de literatură universală — zisă atunci „de peste hotare", probabil și pentru a se eluda puțintel criteriul universalității „reale" sau „virtuale" a valorilor literare — și se arăta fără menajamente necăjit împotriva unei intempestive programe de învățămînt.

Const. Ciopraga (așa i se va întîlni semnătura începînd, după cîte îmi amintesc, cu un prim articol despre o carte, **Nada florilor**, a lui Sadoveanu, în almanahul **Iașul nou**), cunoscut printre studenți ca avînd doctoratul în literatura franceză, fost combatant și cîțiva ani buni în captivitatea de război, la rugămintea **magistrului**, pentru evitarea unor știute ori numai posibile confuzii, va caligrafia pe tablă, cu morga severă a profesorului de vocație, un nume de eternă referință: Goethe.

E imaginea primară și de multe ori definitorie ce-ți rămîne despre un om întreaga viață.

Ca și mulți dintre noi, inclusiv, pînă la generația lui Labiș, Const. Ciopraga, și-a scăldat și purificat opțiunile copilăriei cu lecturi „de luat aminte" și din scrierile lui Sadoveanu, abundente atunci în librării, printre premiile școlare etc. Acest scriitor a exercitat o înrîurire benefică incontestabilă în epoca imediat postbelică nu numai prin acțiunile sale democratice știute atunci de toată lumea; ca membru al Prezidiului Marii Adunări Naționale, dar sensibilizat și de alte atribuții oficiale ce le-a avut, de la președinția, ad-hoc, a unui comitet național pentru ajutorarea regiunilor înfometate și pînă la reprezentarea permanentă a statului român în mișcarea mondială organizată a păcii, de la prezidarea onorifică discretă, soldată totuși cu destule legi favorabile, a breslei scriitoricești și pînă la prestigiul personal de laureat al unor mari premii internaționale, Sadoveanu s-a distins și prin curajul / mesajul unor atitudini fundamental patriotice, clarvăzătoare, progresiste, pilduitoare. Neuitate vor rămîne, în amintirea / conduita tuturor celor ce am avut prilejul să-l ascultăm, cuvintele / afirmațiile subtile și vizionare, rostite la fosta Academie Mihăileană într-un turneu aparent electoral și cu alte prilejuri, în acea epocă. Eroul său Nicoară Potcoavă avea aceleași itinerarii ca în 1904, limba națională trebuia să-și cultive individualitatea etc. Sadoveanu s-a dovedit un scriitor român al epocii și al misiunii în sensul adînc și specific, de a cărui operă, de la Maiorescu încoace, principalii critici literari și filologi s-au apropiat cu firească / irezistibilă seducție, înțelegere și receptivitate progresivă. Ca fiu, de asemeni, al Pașcanilor, al acelor meleaguri moldovene de miazănoapte, statornică referire într-un fel explicativă a scrisului sadovenian, Const. Ciopraga nu putea să nu tindă mutual spre comprehensiune, spre acea desprindere din vastitatea și varietatea operei a unei „viziuni românești asupra existenței". Însuși Sadoveanu, autodefinindu-se discret, scrisese despre **Miorița**: „Balada aceasta străveche trebuia să aibă o înrîurire covîrșitoare asupra dezvoltării mele artistice și asupra necesității pe care am simțit-o necontenit de a mă confunda în mitul și sufletul autohton". Și, cum s-a mai făcut observarea, regresiunea spre elementar nu înseamnă la Sadoveanu un refugiu, înspre reducția sufletească ori primitivism, ci voința înțeleaptă de a conserva un anumit tip de viață ambientală și chiar de civilizație caracteristică, o nostalgie a arhetipalului revitalizat și peren. Exegetul ieșean va consemna mereu că bacii astrologi, folosind cocoșul drept ceasornic și zborul paserilor drept buletin meteo, sînt foștii cărturari și magi de la Isvorul Alb, sînt Decheneu și Kesarion Breb, cel inițiat la Memphis, adică ramificații favorizate ciclic, ondulatoriu, dintr-o viguroasă Creangă de aur. Astăzi, cînd necesitatea conservării mediului a devenit o problemă de interes mondial, nu ne simțim oare ispitiți să-l reîntîlnim, ca în mitul eternei reîntoarceri, devenit din posac zglobiu ori poate și mai întunecat, pe pădurarul Peceneaga, în niște înmiresmate Nopți de sînziene?

Întreaga operă sadoveniană, consideră dintr-o perspectivă globală Const. Ciopraga, de o perfectă unitate interioară, respiră un umanism delicat, în care emoția în fața existenței și fiorul naturii se armonizează într-o optică a nobleței sufletești ...De la nivelul «durerilor înăbușite» pînă la personajele din **Frații Jderi** traiectoria duce către omul tare, de o calmă stăpînire de sine, care, integrat în istorie, observator al legilor pămîntului, scrutează netulburat în esența sa vremea... Natura, poporul și istoria, cele trei mari prezențe ale literaturii sadoveniene apar ca niște coloane de sprijin; limbajul rapsodic le unifică, lirismul le conferă viață, cugetarea le imprimă un ethos... Meșteșugul lui artistic presupune o preocupare permanentă pentru limba națională, înțelegerea complexei fenomenologii a rostirii românești în toate evurile și în toate graiurile, sesizarea fără egal a nuanțelor expresive și de lexic... Ca sensibilitate, Sadoveanu e romantic, însă ca mod de a privi lumea e un clasic ,lucid, extrăgînd din comportarea și etica eroilor coordonate raționale...

Logosul sadovenian este, într-adevăr, o genială punte de legătură între om, natură și istorie, toate actele unei decente ficțiuni, uneori fortuit ,năprasnice", situîndu-se între coordonatele spiritualității neștirbite ale dăinuirii acestui neam.

Lucian DUMBRAVĂ

eminesciana

eminescu, privindu-se

Eminescu percepe lumea reală ca pe o **taină a vieții**, a cărei treptată descoperire și **cunoaștere** dezvăluie, deopotrivă, binele și răul. De pe această poziție este privit destinul creator al omului, implicat, în accepția poetului, **cunoașterii finale** — cîștigată cu prețul morții. Entitatea fără trup care, după moarte începe o lungă călătorie, nu este pentru gînditor o simplă ipoteză sau impulsul vreunei lecturi din afară, ci un adevăr apărut **din lăuntru**, ca răspuns întrebărilor : „Nu cumva îndărătul culiselor vieții e un regizor, a cărui existență n-o putem explica ? Nu cumva sîntem asemenea acelor figuranți, cari voind a reprezenta o armată mare trec pe scenă, înconjoară fundalul și reapar iarăși ?" **(Sărmanul Dionis).** Lipsa certitudinii imediate conduce la acceptarea condiției unor vieți **anterioare**, a căror existență posibilă este totodată consecința nemijlocită a sentimentului că în ființa omului, pe lîngă partea vizibilă și trecătoare, dăinuie una invizibilă și eternă, pe care, pentru a-i sublinia aspectul imaterial, poetul o numește „umbră". Acest alter-ego ascuns are menirea de a întreține dorința de bine și de biruință a insului încorsetat de absurdul dispariției. El se adresează șoptit celor „aleși", care au izbutit să facă în ei atîta liniște cîtă e nevoie pentru ca glasul din adîncuri să fie auzit : „Tu știi, cugetă umbra și el îi auzea cugetările, știi bine că sufletul tău din începutul lumei și pînă acum a făcut lunga călătorie prin mii de corpuri, din care azi n-a mai rămas decît praful" **(Ibidem).** Cînd acest glas se face suficient de distinct, cînd nu mai poate fi nici un fel de îndoială asupra realității lui, confuzia din jur se destramă sub năvala orbitoare a luminii : „Sufletul tău, fără ca azi să și-o aducă aminte, a fost odată în pieptul lui Zoroastru, care făcea ca stelele să se mute din loc în loc cu adîncul grai și socoteala combinată a cifrelor lui. Acea carte a lui Zoroastru, care cuprinde toate tainele științei lui, stă deschisă înaintea ta" **(Ibidem).** În clipele cît durează aceste revelații ia naștere ceea ce poetul numește nostalgie inversă", adică imperativul inefabil care dă omului sentimentul că — **esențial** —, el nu este **numai** al timpului și locului unde-a venit pe lume, ci și al altor timpuri, și locuri, depozitate amorf în ființa sa. Începe, deci, căutarea și descoperirea straturilor ancestrale ale **trecutului** — veșnicie subiectivă — pe ecranul căreia se pot desluși efigiile „acelor corpuri" prin care sufletul va fi făcut „Lunga (lui) călătorie". Sărmanul Dionis este convins că numai aducerea în conștiință a îndepărtatelor lui avataruri îi poate deschide drumul spre adevărul propriei lui ființe și că numai identificarea eurilor pe care le intuiește în propriul destin îi poate prilejui reala cunoaștere de sine. Hipersensibilitatea acestui personaj, traumatizat de experiențele chinuitoare ale vieții, este salvată de descoperirea că **nu** există neant și că ființa sa spirituală are o destinație precisă, aceea de a migra din eu în eu, revenind iarăși și iarăși : „La sorți va pune iarăși prin lumile din ceri / Durerea mea cumplită — un veșnic Ahasver —/ Ce cu același suflet din nou să reapară / Migrației eterne unealtă de ocară..." **(Nirvana).** Șansa lui Dionis de a fi întîlnit pe maestrul său spiritual — înțeleptul Ruben — constituie motivul revelator prin care ucenicul află că posibilitatea reîncarnării nu este pentru nefericirea omului, ci, dimpotrivă, spre gloria lui : grație acestei posibilități ei pot vorbi despre măreția ființei umane, care se dovedește a fi depozitara unor realități nebănuite, deși intuite. Dionis trăiește atunci ipostaza exaltantă în care îl introduce Ruben : „Bine zici, maestre Ruben, că egiptenii aveau pe deplin dreptate cu metempsichoza lor. Bine zici, cum că în sufletul nostru este timpul și spațiul cel nemărginit și nu ne lipsește decît varga magică, de a ne transpune în oricare punct al lor vom voi".

Așadar, descoperirea că, genetic, omul este integrat cosmosului, face să dispară îndoielile terestre ale lui Dionis, locul lor luîndu-l limpezirea solară a forței pe care i-o rezervă conștiința de sine, virtutea de a stăpîni și manevra tainele veșniciei. **Creația și iubirea** sînt argumentele dintîi prin care Eminescu înțelege că ne putem opune rostogolirii nimicitoare a timpului. **Cunoașterea** este un alt motiv care dă robustețe spiritului, întărindu-l pentru a respinge funesta tentație a absurdului și a-i dovedi inconsistența : „O, eu nu cer norocul, dar cer să mă învăț / Ca viața-mi preț să aibă și moartea s-aibă preț, / Să nu zic despre mine, ce omului s-a zis : / Că-i visul unei umbre și umbra unui vis" **(O, stinge-se a vieții...).**

Norocul și fericirea de-o clipă sînt himere pe care poetul le respinge în favoarea unui țel limpede care să-i unifice forțele și să-i dea direcție în viață. Dacă, de la început, existența nu are o finalitate precisă, care să se fi cristalizat în conștiința unei misiuni, totul este anihilat de inutilitate : „Zădarnică, pustie și fără înțeles / Viața-mi nu se leagă de-un rău sau de-un eres". Este atît de imperios necesară definirea propriului său rol în cadrul complexului social existent, încît, la un moment dat, poetul pare să sacrifice totul neîncrederii universale ori neputinței : „Căci ce-i la urma urmei minciună, adevăr ?... / Țin numai la ceva... oricît ar fi de mic... / Dar nu țin la nimica, căci nu mai cred nimic". **(Ibidem).**

Această izbucnire agnostică însă trebuie interpretată. „Minciuna mare", în accepția lui Eminescu, e un fel de a numi idealul, iar prin acel „nu mai cred nimic", abordat în legătură cu deosebirea dintre minciună și adevăr, trebuie să înțelegem refuzul gînditorului de a mai admite platitudini și abstracțiuni prezentate drept altceva decît sînt ele în realitate. Instinctul său de mare artist și cugetător îi spunea că dacă ideea nu arde, determinînd în jur adevărate explozii, cu toată înfățișarea ei corectă, nu poate intra în constelația perenității. Este atributul unic și cel mai de preț al creatorului, așa cum îl vede Eminescu. Proza cotidiană, cu toate amenințările ei disperante, nu reușește să stingă dorința după ceva „mare" a **spiritului creator,** astfel încît, pentru marele poet român, idealul perfecției în artă devine o căutare obsesivă : „Totuși el în pieptul lui / O dorință are-adîncă, / Neștiută decît lui, / **Dorul după ce-i mai mare** (s.n.) / 'N-astă lume trecătoare, / După ce-i desăvîrșit / Și tot sufletul îl doare / După cum a fost menit". **(Miron și frumoasa fără corp).**

Scopul desăvîrșirii trebuie să fie imperativul absolut al oricărui spirit creator, acesta singur dînd înțeles vieții. („Aș vrea a mea viață să aib'un înțeles"), împlinirea unei astfel de opțiuni însă este grea. Asupra zbuciumatelor întrebări ale lui Dionis pînă și salvatoarea **umbră** păstrează o tăcere de sfinx. Aceasta pentru că rostul omului pe pămînt constă tocmai în **căutarea** acestui rost, în găsirea a ceea ce Eminescu numește „firul de aur al scopului", adică voința de **a căuta.** Pentru că pașii independenți ai individului prin viață depind nu atît de limpezimea mecanismului ce-l propulsează, cît de forța omului de a nu **înceta să caute,** de a nu dezarma, dispera și abandona în fața neprevăzutului. Iată resortul intim și reversul sigur al **numai** aparentelor renunțări eminesciene. Ajungerea scopului vine doar ca o răsplată acordată tenacității, atunci cînd destinul consideră că prețul suferinței insului care-a plătit tentația căutării este cel ce se cuvine. „Viața, scrie poetul, e o cifră ne-nțeleasă", de aceea omul își onorează condiția numai în măsura în care încearcă să-i afle „necunoscutele", altfel, cum tot Eminescu spune, individul comun este respins de premisa faustică : „În zadar cătăm răspunsul la-ntrebarea ce ne-am pus". **(La moartea lui Neamțu).** Ipostazele din care ni se relevă astăzi spiritul eminescian sînt aureolate de energiile necesare dramaticelor lui căutări, așezîndu-l pe creatorul lui Hyperion între marii cugetători ai lumii.

Virgil CUȚITARU

caracterul universal al poemului „epigonii"

Dacă valențele universale ale liricii erotice ori filozofice eminesciene vin în primul rînd din adîncimile de sentiment și de gînd desfășurate aproape întotdeauna pe un vast fundal cosmic sau spiritual, încît grație schimbului de substanță care are loc între acestea, combustiile lăuntrice sfîrșesc prin a deveni ipostaze ale esenței umane, fondul poemului **Epigonii** pare, la prima vedere, impropriu unor considerații similare. Refuzul de a-i acorda un astfel de statut este determinat mai ales de însușirile obiectului celebrat : poeții (lipsiți, în majoritatea cazurilor, de un merit literar real) care l-au precedat pe Eminescu și cei contemporani cu el. Judecat în sine, acest material arid și particular, adică specific numai unei anumite perioade a literaturii noastre, nu pare să conțină sau să promită nici o deschidere către universal. Fiind mai curînd reversul celui constituit de sentimente și idei generale, posibilitatea transcenderii către spațiul elevat al poeziei autentice devine din această zonă aproape cu neputință. Înfrîngerea inerției materiei nu atîrnă decît de modul în care creatorul reușește să facă orice material semnificativ, prin remodelarea lui în tipare inedite, corespunzătoare magmei ideatice. Astfel, în momentul în care Eminescu dispune materialul în cele două părți care se opun, elogiind pe înaintași pentru idealurile care îi călăuzesc și pentru sinceritatea verbului lor și denigrînd pe poeții „trezi de suflarea secolului" din vremea sa, adică sceptici sau incapabili de proiecte vizionare, acesta devine activ, începînd să semnifice în cel mai înalt grad. În consecință, liniaritatea evoluției literare din **Lepturariul** lui Aron Pumnul se transformă în viziunea discipolului, datorită intuirii opozițiilor care se ivesc în devenirea spiritului, in confruntare sau antiteză. De aici, aspectul dramatic al compoziției poemului și mai cu seamă al părții sale secunde, puternic reliefat prin punerea față în față a ideologiei literare a celor două generații. În aceste condiții, rolul decisiv pe care-l are forma în concretizarea ,adîncirea și reliefarea ideilor se relevă cu o neobisnuită claritate. Constituită pe acest temei, antiteza din **Epigonii** comportă mai multe nivele de deschidere către general și universal. În primul rînd, avînd în vedere capacitatea de surprindere a unor realități spirituale, se poate constata că poemul reflectă miscarea contradictorie a tendințelor literare dintr-un anumit moment al istoriei literelor noastre. Transpunînd în planul artei ,nu fără o pronunțată inflexiune retorică, conștiința desprinderii de tradiție a poeților contemporani și proclamînd totodată, deși la modul indirect, necesitatea promovării de către cei ce creează a unui înalt ideal artistic, **Epigonii** reprezintă, la cel dintîi nivel, literatura română și prin ea însăși spiritualitatea noastră. În felul acesta, întrucît Eminescu face aici „bilanțul literaturii care l-a precedat" și adresează reprezentanților acesteia un „suprem adio". **Epigonii** devine, după opinia lui G. Ibrăileanu, „o profesie de credință". De asemenea, pentru că a apărut „într-un moment de răscruce al dezvoltării poeziei românești" și reflectă „drama neputinței ieșirii din contemporaneitate, cu toate că ideologic rămîne un adept și un admirator al înaintașilor de la 1848" **Epigonii** „trebuie văzut — după Ion Rotaru — ca un manifest poetic".

Constituind însă unul din punctele de convergență ale liniilor de forță care au traversat conștiința noastră literară din acel timp, **Epigonii** ilustrează la nivelul imediat următor, un grad mai înalt de concentrare sau de esențializare a elanurilor spirituale, capabil să atingă aria altor literaturi și să stabilească puncte de comuniune cu ele. În acest punct, **generalul** tinde să dobîndească virtuțile **universalului.** Se cuvine să arătăm că din punct de vedere logic, **universalul** este una din ipostazele **generalului,** după cum **naționalul** este o altă modalitate de a fi a **particularului.** Dar întrucît **generalul** nu poate exista decît pe temeiul și prin depășirea **particularului,** tot astfel **universalul** își datorează aparitia ridicării deasupra **naționalului** (si **particularului)** pînă pe cele mai înalte trepte de generalizare, în spațiul ideilor și al sentimentelor etern umane. Dacă pînă la acest nivel de interpretare **Epigonii** aparține mai cu seamă sferei **generalului,** deoarece înseamnă o generalizare în cadrele unei singure literaturi, de aici înainte se va înscrie în cea a **universalului,** întrucît reprezintă o generalizare de ordin mai profund. Drept urmare, observînd că pentru tînărul Eminescu fundamentele artei nu pot fi alcătuite decît din „sinceritate a simțirii și credință adîncă" și că menirea acesteia nu se istovește o dată cu plăsmuirea frumosului, ci include și chemarea de a călăuzi „societatea către valorile înalte create de spiritul uman", D. Popovici caracterizează **Epigonii** „drept un manifest în spirit prerafaelit". Apropiind ideologia poemului de ideile reprezentanților curentului artistic prerafaelit, acesta este de părere că Eminescu, în mod cu totul independent de școala prerafaelită engleză, poate sta alături de teoreticienii și artiștii ei, John Ruskin, Dante Gabriel Rossetti și W. Morris. „Prin atitudinea lui însă, scrie criticul, poetul român se fixează în ceea ce s-ar putea numi reacțiunea europeană prerafaelită, în cuprinsul căreia el deține unul din locurile importante atît prin tăria verbului propriu, cît și prin curentul pe care îl creează". În același context, **Epigonii** nu este, conform opticii lui M. Drăgan, decît manifestarea unui „vizionarism" de esență romantică, fapt ce conduce la corelarea acestuia „cu acela al lui Novalis, unul dintre marii precursori ai poeziei moderne europene, sau cu atitudinile altor creatori romantici". Pe de altă parte, ținînd seama de felul în care va evolua poezia postromantică, respectiv acea respingere lucidă a tărîmului ideal (mitul, visul, fantezia etc.), în care se complace poetul romantic, **Epigonii** ar putea figura, în viziunea critică a lui Edgar Papu, printre primele creații eminesciene edificate pe „lucida tensiune postromantică între **ideal** și **realitate".** Pasul următor sau lărgirea ariei spirituale circumscrisă de granițele unei școli sau ale unui curent literar nu este posibil la acest nivel decît prin corelarea sau subsumarea datelor poemului unor tipare aparținînd tipologiilor estetice. La drept vorbind, toate tipologiile cunoscute (de la Schiller și pînă la G. Călinescu și T. Vianu) s-au constituit prin surprinderea esenței obiectelor și proceselor ca și prin neglijarea planului fenomenal al acestora. Existența unei astfel de interpretări o datorăm lui D. Caracostea. Apelînd la tipologia schilleriană privind distincția dintre poezia naivă, specifică creatorilor care au trăit într-o netulburată comuniune cu natura, și cea sentimentală, expresie a unei umanități care s-a desprins de natură, dar care aspiră cu ardoare spre ea, criticul este de părere că **Epigonii** nu poate fi decît „sinteza unică" a acestui „conflict care a frămîntat mult literaturile moderne". În sfîrșit, la cel mai înalt nivel al forței sale de iradiație universală, dincolo de spațiul spiritual al unei singure sau al mai multor literaturi, ca și de cel al literaturii și artei propriu-zise, **Epigonii** pare a răsfrînge unele modalități de a se manifesta ale spiritului uman însuși. Ca și pînă aici, capacitatea sa de a apropia și revela lumea esențialului rămîne hotărîtoare în ordonarea materialului. Astfel, pentru G. Călinescu „paralela" între cele două concepții asupra artei apare ca o ipostază a veșnicei dispute „asupra anticilor și modernilor, redusă la problema generațiilor". În schimb, M. Dragomirescu, punînd în relație fondul poemului cu profunzimile de gînd și de simțire ale personalității artistice, pune în lumină pentru prima oară dimensiunea existențială a acestuia. **„Epigonii** exprimă dar, constată autorul **Științei literaturii,** o stare sufletească intermediară între înțelegerea Neantului acestei lumi și între înțelegerea că acest Neant se armonizează perfect cu Existența, care la rîndul ei îl condiționează".

Alături de această abundență și diversitate a considerațiilor critice, care în plan axiologic înseamnă de fapt consonanță, dorim să avansăm ideea că **Epigonii** ar putea sugera, pînă la un punct, însăși mișcarea fundamentală a spiritului uman, în cicluri mari care refac neîntrerupt drumul său de la un stadiu naiv și sintetic către unul rațional și analitic, urmînd ca după momentul unei necesare sinteze totul să reînceapă de la capăt.

În fond, atitudinea naivă presupune o trăire a vieții ca ființă totală cînd ideile, sentimentele și tendințele se împletesc în chip armonios, conferind omului forță, simț de răspundere și încredere în gîndul și fapta sa. O astfel de epocă este prielnică înfloririi tragediei, căci tragicul autentic își are întotdeauna drept temei conștiința și aspirația spre ideal. Dimpotrivă, atitudinea rațională în fața vieții înseamnă o cenzurare a complexității ființei umane sau o reducere a acesteia la o singură dimensiune, cea teoretică. Realitatea este fragmentată și analizată minuțios în vederea descoperirii mecanismului și legilor ei. Conștiința limitelor minții și acțiunii omenești, mult mai accentuată decît în situația precedentă, se învecinează adeseori cu scepticismul. Istoria culturii posedă suficiente exemple spre a susține punctul de vedere expus mai sus. Astfel, epocii marilor tragici i-a urmat cea inaugurată de raționalismul socratic, după cum perioadei lui Shakespeare, Corneille și Racine i-a luat locul cea dominată de raționalismul cartezian. În acest sens, intuițiile lui Eminescu sînt surprinzătoare. Căci de fapt, în **Epigonii,** poetul nu are în vedere valoarea sau nonvaloarea operei înaintașilor și contemporanilor săi, ci spiritul care le animă creația. „Dacă în **Epigonii,** scrie Eminescu, veți vedea laude pentru poeți ca Bolliac, Mureșan, Eliade, — acelea nu sînt pentru meritul intern al lucrărilor lor, ci numai pentru că într-adevăr te mișcă acea naivitate sinceră, necunoscută cu care lucrau ei. Noi cești mai noi cunoaștem starea noastră, sîntem trezi la suflarea secolului — și de aceea avem atîta cauză de-a ne descuragia. Nimic — decît culmile strălucite, nimic — decît conștiința sigură că nu le vom ajunge niciodată. Și să nu fim sceptici ?". Astfel, termenii antitezei din **Epigonii** conțin una din cele mai sugestive deschideri către formele și modul de a se manifesta al spiritului uman. Însă întrucît avem de-a face cu o antiteză romantică, nu dialectică, poetul nu depășește momentul confruntării tezei și antitezei, ci surprinde numai o parte din mișcarea dialectică a spiritului. Considerat din această perspectivă, **Epigonii** este poemul veșnicei opoziții care se ivește în interiorul spiritului omenesc și în care noi, nu Eminescu, recunoaștem motorul devenirii sale. În esență, însă apropierea și confruntarea celor două concepții asupra artei a permis interpretării să se ridice de la planul concret și istoric, care ne informează despre starea literaturii române de la 1870, la un plan abstract și esențial, în care nu există decît substanța spiritualității umane.

Susținută de o extraordinară dezlănțuire metaforică, această capacitate a substanței poemului de a semnifica la atît de multe nivele îi conferă în realitate universalitatea și valoarea sa. Încă de pe acum, căci **Epigonii** pare să fi fost „concepută și scrisă aproape în forma ei definitivă, înainte ca **Venere și Madonă** să fi apărut", Eminescu îndreaptă ferm literatura română pe albia marilor creații, întrucît se dovedește capabil de a imprima oricărui material utilizat pecetea eternității.

Leonida MANIU

Eminescu văzut de Mircea ISPIR

se bate miezul nopții

„Cam esoteric" textul poemului **Se bate miezul nopții...,** afirmă Alain Guillermou. Dar de ce esoteric ? Pentru că nu îngăduie să fie vulgarizat. Oricît s-ar vorbi despre acest text, nu-l simțim „deja vu". Este permisă însă necontenit construirea unor viziuni din sugestiile pe care le trimite poezia ca pe niște reflexe.

Încercarea de refacere a universului acestui poem se întregește în două etape : 1. captarea unui ton adecvat ; 2. unificarea într-o imagine pe care am vizualizat-o printr-un clopot cu „neclintită limbă".

Deși verbul **a se bate** exprimă o acțiune cu durată, deci **trecerea,** pare a se fixa aici cu sugestia stagnării. Sunetul clopotului nu este un moment între altele care trec, ci un moment remarcabil tocmai prin audibilitate. Și pentru că simțul auzului este solicitat de izbirea limbii în clopot, e ca și cum timpul s-ar obiectualiza în clopotul de-aramă, după ce mai întîi a devenit sensibil prin sonorizare.

În întregul său, versul : „Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă" nu este numai intrarea în poezie, dar și ieșirea din imperiul duratei ca anticipare a unei revelații. Momentul de tip romantic al miezului nopții primește valențe superioare printr-o tensionare la nivelul verbului : ambiguitatea pasiv-reflexiv **(se bate)** determină oscilația între miezul nopții ca atmosferă, aproape decor și miezul nopții ca moment inițial-inițiatic pentru o experiență fundamentală. In cazul unui **se bate** reflexiv am avea imaginea frapant concretă a clipei ce se răzvrătește prin abaterea de la curgerea firească, liniară a timpului. Un moment se sustrage marelui tot rămînînd suspendat în materialitatea sonoră a clopotului de-aramă. Se regăsește o unitate pierdută, poate niciodată făptuită, a timpului (miezul nopții) și a materiei (clopotul). La nivelul stării de spirit, această unitate corespunde unui echilibru ideal, iar la nivelul expresiei poetice, unei conciziuni reflectînd fidel unitatea și echilibrul.

Dacă verbul **se bate** ar avea nuanță pasivă s-ar infiltra o forță parazitară care ar deruta spiritul împiedicînd revelația. Favorabil interpretării noastre este aspectul reflexiv deși nu excludem menținerea ambiguității ca marcă pentru gestul poetic(tulbure la început, dar limpezindu-se apoi) al inițierii unui nou univers : gîndirea poetică izvorăște dintr-un impuls exterior asimilat poeziei.

De la primul la al doilea vers, poezia străbate un drum care este al lucidității revelatorii : „Și somnul, vameș vieții, nu vrea să-mi ieie vamă". Adîncirea în propriul univers, în universul care tocmai se construiește, are loc treaptă cu treaptă, în ritmul impus de cuvînt. E adevărat că în comparație cu esențiala stagnare din primul vers, al doilea conține o subtilă redundanță. Dar, de fapt, imaginea clopotului care captează sunetul și o dată cu el clipa, se particularizează în continuare, se domesticește, făcînd posibilă asocierea momentului a-temporal cu o individualitate evidentă lingvistic în pronumele **mi.** Astfel individualitatea umană este implicată în oprirea timpului ca autor subiectiv al acestei opriri. Dacă poetul are puterea de a mișca stelele, el are și puterea de a le frîna mișcarea.

Somnul-amnezie, stare confuză între ființă și neființă, se îndepărtează și se contrazice : „vameșul vieții" nu mai este vameș pentru că „nu vrea să-mi ieie vamă". Are loc o contaminare : somnul ca vameș al vieții este un mesager al morții ; cuvintele **vamă, vameș** trimit la un sens ritualic (omul mort este pregătit pentru a putea trece vămile văzduhului — bariere în calea sufletului care urcă spre o altă lume). Banala insomnie se transfigurează, devine marea insomnie, deschizătoarea drumului întru cunoaștere. Prin negarea apoziției „vameș vieții", se instituie nefirescul, unicul, momentul care nu trebuie ratat. Versurile rimînd sonorități diferite ca intensitate **(aramă** — materie vibrantă si **vamă** — cu sensul deja precizat, spațiu de graniță) încearcă să cuprindă un teren cît mai vast al posibilităților gîndului de a-și realiza atmosfera favorabilă desfășurării, călătoriei, revelației.

Sinteza timp interior — timp obiectiv, calculată să încapă în cuvinte, se dezvăluie în continuare prin quasi-repetiția se **bate — bătute.** Aparent, sensurile acestor doi termeni par a nu avea nimic comun. Într-adevăr nu au atîta vreme cît rămîn termeni în contextul lingvistic dat. Însă poezia le oferă posibilitatea de a se înălța, de a ieși din contextul lingvistic (recuperîndu-l totodată și pe acesta) pentru un destin superior : acela al conotației lirice.

eminesciana

Înțeles la prima apariție ca o exprimare a descătușării timpului din linearitate, verbul cu valoare adjectivală din al doilea context are un cu totul alt sens : a peregrina în lumea ideilor, mereu în aceleași sfere, obsesie fără leac a minții care caută adevărul. Aceste două cuvinte refac însă textul, îi conferă simetria necesară. În momentul unic destinat unei mari iluminări mintea încearcă, din inerție, aceleași drumuri : „Pe căi bătute-adesea vrea mintea să mă poarte, S-asamăn între-olaltă viață și cu moarte". **A asemăna între-olaltă** înseamnă a **compara identificînd.** Aceasta constituie o acțiune intelectuală superficială, cu adîncimea ei cu tot. Or, clipa sustrasă timpului, prizonieră a clopotului de-aramă, a conștiinței, este de bun augur unei viziuni dincolo de ordinea obișnuită propusă de intelect.

Echilibrul poemului **Se bate miezul nopții...** este un echilibru al lucidității care se confruntă cu revelația ultimă : propria ei neputință. Luciditatea se transfigurează într-un clopot a cărui neclintită limbă nu poate primi nici un impuls fiindcă nu numai gîndirea, dar și timpul se află într-o stare de perfectă verticalitate, la mijloc între înțelegerea vieții și a morții ca o totalitate și refuzul oricărei identificări.

Vedem în cuvîntul **și** din penultimul vers o conjuncție copulativă care are puterea de a substantiviza următorul cuvînt (**azi**). Astfel, azi devine nume pentru clipa care nu se mai schimbă.

Fiecare vers începe cu un cuvînt neflexibil (excepție **se**) și într-o anumită măsură gol de înțeles. Sînt cuvinte scurte, infime, dar ele întîrzie mesajul tocmai pentru a-l constitui mai temeinic. Lipsa de grabă creează un ton de sentință. Îndeosebi conjuncțiile **ci, căci** imprimă textului un aer sapiențial : „Ci cumpăna gîndirii-mi și azi nu se mai schimbă, / Căci între amîndouă stă neclintita limbă". Se insinuează un suflu transcendent, vocea eului liric pare a constata doar o stare de lucruri hotărîtă dincolo de ființă, într-o conjunctură irepetabilă.

O luciditate impersonală răzbate din ultimele două versuri. Tonul echilibrat al întregului poem își concentrează forța în final, afirmînd alb neputința trecerii dincolo de posibilitățile intelectului. (Accentul poemului cade pe verbul cu negația nuanțată **nu se mai schimbă**). O clipă s-a făcut lumină pentru ca revelația așteptată să fie întunericul. Iar luciditatea percepe întunericul, și-l asumă, îl consideră ultimul sprijin al ochiului rece.

Elena PRICOP

Premiul revistei „Convorbiri literare" la Colocviul științific studențesc, Iași 1986.

Eminescu în dialect aromân

Opera poetică a lui Eminescu a atras, cum era și firesc, atenția unor poeți aromâni, care au transpus-o, chiar dacă nu integral, în dialectul lor. Pentru prețuirea de care se bucură Eminescu în rîndul poeților aromâni sînt semnificative și cele două poezii intitulate, ambele, **Al Eminescu** („Lui Eminescu"), semnate una de Hristu Cândroveanu și apărută în volumul, alcătuit de același poet, intitulat **Antologie lirică aromână,** București, Editura Univers, 1975, alta de Kira Iorgoveanu în volumul ei **Steauă di dor,** București, Editura Minerva, 1983 [1].

Începutul transpunerii lui Eminescu în dialect aromân l-a făcut în 1940 poetul George Perdichi (1913—1957) cu publicarea, la București, Tiparul Universitar, a unei plachete intitulate **Luțcafirlu** și **Numta al Șumbă,** cuprinzînd poemul **Luceafărul** în întregime și ultima parte a poemului **Călin (File din poveste).** Această transpunere a **Luceafărului** se va republica, în 1981, la Editura Minerva, în culegerea de transpuneri aromâne din Eminescu intitulată **Poezii/Puizii,** unde se publică și transpunerile a trei poeți actuali, Chirata Iorgoveanu, căreia i-a revenit și îngrijirea ediției „românească-armânească", Ioan Cutova, Costa Guli [2]. De la George Perdichi au rămas și 39 de pagini dactilografiate de transpuneri din Eminescu cu titlul **Mărilea al Eminescu** („Mărimea lui Eminescu"), după cum aflăm din **Dicționarul dialectului aromân. General și etimologic,** al lui Tache Papahagi, ediția a doua augmentată, București, Editura Academiei R.S.R., 1974, p. 1394 precum și din **Bibliografia Mihai Eimenscu (1866—1970),** vol. I, **Opera,** București, Editura Academiei R.S.R., 1976, p. 118, nr. 1128.

După George Perdichi poetul Ioan Cutova a publicat, în 1980, volumul **Luțiafirlu,** cuprinzînd transpunerea în dialect aromân a 23 de poeme eminesciene care, împreună cu altele, se vor regăsi și în volumul de **Poezii/Puizii** amintit mai înainte. Acest ultim volum cuprinde vreo 60 de poeme, din care amintim **Laclu vinit** („Lacul"), **Seara pri giug** („Sara pe deal") transpuse de George Perdichi, **Gionli Mușat ditu teliu** („Făt-Frumos din tei"), **Pirmithlu-a codrului** („Povestea codrului") transpuse de Chirata Iorgoveanu, **Rigeaua unlui Dac** („Rugăciunea unui dac"), **O, armîni** („O, rămîi") de Ioan Cutova, **Amiră și oarfăn** („Împărat și proletar"), **Cartea III** („Scrisoarea III") în transpunerea lui Costa Guli.

Unele poeme sînt publicate aici în dublă variantă căci au fost transpuse de cîte doi poeți. Notăm, astfel, **Luceafărul, Glossă, O, rămîi** transpuse atît de George Perdichi cît și de Ioan Cutova. De asemenea, **Sunt ani la mijloc** sau **După ce atîta vreme** sînt transpuse mai întîi de Ioan Cutova (vezi volumul **Luțiafirlu**) apoi de Chirata Iorgoveanu (vezi volumul **Poezii/Puizii**). Faptul acesta este foarte important, deoarece permite să vedem diversele soluții date de poeții aromâni pentru a transpune în graiul lor matern versurile eminesciene.

Cum se știe, încă de multă vreme o traducere într-o limbă străină a fost asemănată cu un covor întors pe dos, plecîndu-se de la constatarea că un text, mai ales poetic, sufere, în felul acesta, pierderi. În cazul transpunerilor la care ne referim pierderile acestea sînt mai puține căci aromâna nu este o limbă străină, ci o variantă a limbii române, adică un dialect. Cei patru poeți au reușit, în ciuda unor dificultăți mai ales de ordin lexical — căci dialectul aromân este mai sărac decît cel dacoromân — să dea poemelor lui Eminescu echivalente dialectale artistice prin care cititorii aromâni — și nu numai aceștia, desigur — să poată pătrunde mesajul poetic eminescian, vraja, frumusețea și armonia versurilor marelui poet. Am cita, spre exemplificare, doar primele patru versuri din patru poeme. Începem cu **Tră țe nu vini** („De ce nu-mi vii"), transpusă de Ioan Cutova : **„Vedz, lîndurușile si duc, / Și-ascutură frîndza di nuc / S-aștearnă bruma priste-avini / Tră țe nu-ni vini, tră țe nu-ni vini ?"**.

Echivalența cu strofa lui Eminescu o putem considera perfectă. Singurele deosebiri țin de aspectul fonetic al dialectului aromân.

Iată acum **Ți iasti vrearea ?** („Ce e amorul ?"), în transpunerea Chiratei Iorgoveanu : **„Ți iasti vrearea ? Unî cali / Ți ti dureari-i fapti / Ci nii di lăcrini nu-agiungu / Cî tutu ma multi caftî".**

Aici deosebirea stă în faptul că ...**E un lung / Prilej pentru durere** se transpune prin „O cale / Ce pentru durere este făcută". Se suprimă, deci, cuvîntul **lung,** apare **cale** pentru „prilej" iar adausul **este făcută** nu modifică ideea exprimată în versul lui Eminescu.

Iată acum **Ți iasti vrearea ?** („Ce e amoto la poemul **Călin (File din poveste),** în transpunerea lui Costa Guli : **„Toamna frundzîli s-aduni, / Un dzindzir tu grendi-asuni, / Nvirnat vintul la geam bati / Cu nî triburatî minî".**

Să ne reamintim acum versurile lui Eminescu spre a vedea ușoarele deosebiri pe care le prezintă transpunerea aromână : **„Toamna frunzele colindă, / Sun-un grier sub o grindă, / Vîntul jalnic bate-n geamuri / Cu o mînă tremurîndă".**

Așadar pentru **colindă** poetul aromân folosește **s-aduni** iar în loc de **geamuri** apare singularul **geam.**

În sfîrșit, **Di-aua la steaua țea di-aclo** („La steaua"), transpusă de George Perdichi : **„Di-aua la steaua ațea di-aclo / I calea-ahît di lungă / Că nili di ani chirolu lo / Lunina-a lei s-nă-agiungă".**

Poetul aromân a reelaborat primul vers, care devine „De-aici la steaua cea de-acolo". În versul al treilea este modificat finalul. George Perdichi adăugînd, dar fără a schimba ideea, că **chirolu** (adică „timpul") a necesitat **(lo)** mii de ani.

Și, pentru a putea face o comparație între două transpuneri, să reproducem aceeași strofă în varianta lui Ioan Cutova, publicată în volumul **Luțiafirlu : „La steaua cari si-alînci / I nă cale-ahît di lungă / Că ună etă îli lipsi / Luninălei s-agiungă".**

Alînci înseamnă în dialectul aromân „răsări, a răsărit" iar **lipsi** „trebui, a trebuit". Sînt echivalente perfecte ale cuvintelor corespunzătoare din versurile lui Eminescu. Prin urmare singura deosebire constă în folosirea lui **etă** „timp, eternitate" în loc de **mii de ani.**

Să reținem, așadar, că poeții aromâni au respectat ritmul și rimele. Ei au folosit, în acest scop, fără a modifica ideea exprimată în poemele eminesciene, o serie de procedee : înlocuirea unor termeni cu alții, însă cu sens foarte apropiat, suprimarea unor cuvinte sau adăugarea unor cuvinte noi, iar uneori chiar reelaborarea versului în întregime pentru a respecta forma poemului.

Toate aceste transpuneri ca și noua poezie aromână (mai amintim, dintre poeții actuali, pe Nicolae Caratană, Teohar Mihadaș, Vasile Tode) dovedesc că dialectul aromân, singurul idiom românesc sud-dunărean care are un început de literatură cultă, este capabil, în ciuda dificultăților la care ne-am referit, să dezvolte varianta sa artistică, reprezentată, în trecut, de un număr restrîns de poeți și prozatori, dintre care unii foarte valoroși (Constantin Belimace, Nicolae Batzaria, Nida Boga, George Murnu etc.).

Ștefan GIOSU

1. Ambele poezii se vor republica și în antologia alcătuită de cei doi poeți, intitulată **Un veac de poezie aromână,** București, Cartea Românească, 1985, p. 442, 465.

2. Pentru date biografice și caracterizarea operei celor patru poeți amintiți vezi volumul **Un veac de poezie aromână,** p. 384—390, 457—458, 427—429, 412—413.

Mihai Eminescu — portret executat de Nestor Heck, din Iași, în anul 1885 (vara)

inscripții la o fotografie... Eminescu

Cea de a treia fotografie a lui Eminescu, cronologic vorbind, realizată de Nestor Heck din Iași și datată pînă în prezent : 1884—1885 ; sîntem în măsură, acum, după un secol, să afirmăm argumentat că a fost executată în vara anului 1885. Un prim argument este cartea poștală inedită, expediată de fotograful Nestor Heck avocatului Corneliu V. Botez, autorul volumului **Omagiu lui Mihail Eminescu,** 1909 și președintele Comitetului de inițiativă pentru ridicarea bustului Eminescu din Galați. Semnatarul epistolei precizează de la început : **„Portretul lui M. Eminescu din 1885 vi l-am făcut"** (s.n.). Deci, „făcut" și nu reprodus, nu copiat. Aceasta atestă, în primul rînd, că fotograful știa exact data fotografierii poetului, pe care-l cunoștea personal (după cum rezultă dintr-o altă scrisoare a sa ; vezi : Aug. Z. N. Pop, **Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu,** Editura Academiei R.P.R., 1962, p. 565), iar în al doilea rînd, artistul a executat fotografia în discuție după clișeul original (așa cum arată F. Șaraga în scrisoarea prezentată mai jos), pe care îl păstra în atelierul său într-o clișotecă organizată cronologic. Aici este locul să menționăm și faptul că Nestor Heck era un bun fotograf, lăsîndu-ne nenumărate portrete ale celor ce s-au fotografiat în atelierul său, dar și un excelent comerciant, care își anunța adeseori „vechea clientelă și onoratul public", prin intermediul presei locale, despre păstrarea clișeelor (indiferent de mărimea fotografiilor) pentru realizarea de tablouri mari, pînă la mărime naturală. Amintim aici că și lui Eminescu i s-au executat asemenea tablouri : unul pentru Galați în anul 1909, amintit de F. Șaraga în scrisoarea sa, iar, un altul, se află în colecția liceului „Mihai Eminescu" din Iași, făcînd parte din donația acad. Vasile Râșcanu.

Tot în sprijinul acestei datări, facem apel și la alte argumente. Dacă Petru Vintilă, în : **Eminescu — Roman cronologic,** intercalează arbitrar, între 10 și 13 iulie 1884 „Mica istorie a celei de a treia fotografii Eminescu", p. 617, atunci, noi am recurs la cercetarea integrală a evocării prof. Al. Cuza, din care romancierul a extras doar unele pasaje, repartizîndu-le după bunu-i plac în paginile romanului.

Urmărind cronologia evenimentelor prezentate de tînărul student de atunci, se demonstrează și pe această cale realizarea fotografiei în cauză tot în vara anului 1885. Venit într-o vacanță „la sfîrșitul anului 1884", acesta participă la serbarea dedicată centenarului răscoalei lui Horea, care a avut loc în ziua de 21 octombrie. La această manifestare au participat mai mulți junimiști, printre care și Eminescu alături de Ion Creangă, care a propus un toast pentru marele său prieten, restabilit în ale sănătății și încadrat ca subdirector la Biblioteca Universității și profesor de geografie și statistică la Școala comercială din Iași.

După acest episod, evocarea continuă direct cu momentul accidentării poetului, cînd acesta și-a fracturat piciorul drept, căzînd de pe scara hotelului „România", unde locuia. A fost internat „mai multe săptămîni" (începutul lunii dec. 1884 — sfîrșitul lunii ian. 1885) la spitalul Sf. Spiridon. (Acum, Iosif Vulcan, publică, în „Familia" din 13/25 ian. 1885, portretul poetului desenat de Th. Mayakofu, după fotografia realizată de Fr. Duschek din București în feb. 1878).

Documentîndu-ne și din alte surse, aflăm că după externare, poetul este instalat, de prietenii săi, într-o odăiță de la catul al treilea, în casele Lepădatu din strada Lăpușneanu. Dar memorialistul nu amintește nimic despre mutarea poetului, deci, el nu se număra printre cei ce i-au pregătit noua locuință și l-au ajutat în perioada de convalescență, cînd avea mare nevoie de ajutor. Depănîndu-și „amintirile", acesta arată că : „tot în acest timp, ne-am pus să-l hotărîm a se fotografia" și motivează : „neexistînd pînă atunci decît două portrete ale lui". Asta se petrecea, deci, cel puțin în primăvara anului 1885, cînd „...într-o zi profitînd de a lui dispoziție, l-am luat de pe terasa otelului Traian împreună cu Wilhelm Humpel și cu Petru V. Grigoriu, și așa îmbrăcat în costumul său alb, de vară, cum era, ne-am dus cu toții la atelierul de fotografie Nestor Heck, unde a consimțit a se fotografia însă numai în grup. Ne-am și așezat împreună. După indicațiile noastre însă, fotograful l-a scos numai pe dînsul, ceea ce nu puțin l-a supărat mai apoi, văzîndu-se amăgit ca un copil". Din acest citat se degajă întrebările : de ce au evitat Al. Cuza și prietenii săi să se fotografieze alături de Eminescu ? Nu era cea mai sigură cale de a intra în istoria ilustrată a literaturii ? Așa cum acesta o va face, tot în vara lui 1885, fotografiindu-se împreună cu Ion Creangă și N. A. Bogdan la Slănic Moldova ? Sau, cum de a uitat și, în volumul **Mihai Eminescu, Opere complete,** 1914, pe care-l prefațează, la p. 345 datează fotografia în cauză tot 1884—1885, așa cum o datase și I. Scurtu în **Portretele lui Eminescu,** 1903, p. 13, tot după spusele sale ? Dacă l-a ajutat pe poet să se fotografieze, de ce nu și-a comandat o astfel de fotografie și păstra în colecția sa numai al doilea portret eminescian ? Dar prietenii și fotograful de ce n-au evocat evenimentul, nelipsit de semnificație ?

Privind însă fotografia reprodusă după un clișeu existent la Biblioteca Academiei, nu rezultă deloc că poetul era într-un grup de prieteni, plecați „de pe o terasă", ci ne sugerează o cu totul altă imagine : este calm, senin, pozează în fața obiectivului, scrutînd depărtările, cu fruntea înaltă, străjuită de păru-i negru, perfect pieptănat, așa cum și-ar fi dorit el însuși să rămînă în posteritate.

Dacă ne mai gîndim și la comportarea poetului din vara lui 1884, cînd Petru Missir îl menaja, scutindu-l de vizite ca acesta să nu se „peneze", la refuzul său de a face hidroterapie la Băile Repedea, la renunțarea de a se duce la țară cu Vlahuță și N. Petrașcu, rezultă că, în nici un caz, poetul nu s-a lăsat dus la fotograf acum de această grupare de „prieteni". Mai mult de atît, Vlahuță îi scrie lui Titu Maiorescu că Eminescu „doarme puțin, vorbeste puțin și sunt zile în care uită să mănînce...". Or, privind din nou fotografia, aceasta nu înfățișează un bărbat obosit și nealimentat, ci, din contră, în această imagine, poetul pare a fi bine odihnit și mai ales bine alimentat, mergînd chiar spre o anumită îngrășare poate prea timpurie. Această înfățișare nu putea s-o aibă decît după îndelungata convalescență, țintuit în camera sa, datorită fracturii piciorului drept, din iarna anilor 1884—1885.

După o serioasă documentare de arhivă se vor ivi răspunsuri la întrebările formulate mai sus, care vor preciza și **împrejurările** realizării acestei fotografii, așa cum cronologia expusă și scrisoarea lui Nestor Heck, pe care o transcriem integral, precizează anul cînd a fost realizată.

Victor MACARIE

inedit

D-sale D-lui
Corneliu Botez, Președintele tribunalului
Galați

Stimate D-le Președinte,

Portretul lui M. Eminescu din 1885 vi l-am făcut și imediat ce ați telegrafiat l-am și trimes, ast(t)fel că mă mir, cum se face că nu l-ați primit. În consecință am și reclamat la poștă. Portretul ce vi l-am trimes este recunoscut (ca) cel mai bun al lui Eminescu. Astăzi am primit de la D-l A. C. Cuza celălalt portret [1], cu zece ani mai tînăr. În cel mai scurt timp posibil, vi-l voi trimite.

Deoarece am fost în ziua de 28 și 29 absent din Iași, nu am putut să vă răspund pînă astăzi.

Primiți asigurarea distinsei stime, al D-voastră serv,

Nestor Heck
Iași, 30/5 1909

(Stampilă rotundă cu legenda dispusă circular : „Nestor Heck" și monograma : „NH" în centru).

*

Iași, 22 Mai 1909

Stimate Domnule Corneliu Botez,

M-am prezentat la D-l Heck și am constatat că fotografia clișeu despre care ne scrieți nu este cea din ediția Socec, ci cea alăturată pe care am cumpărat-o. Curînd vă va trimete și una mare. Cît despre cea ce o cereți, zice că nu o cunoaște [2]. Fotografia ce o doriți ar fi după un tablou al unui elev de la Bele arte [3].

Modelele vor fi gata și expediate mîine.

Cu stimă
F(any) Șaraga

NB. D-l Heck ne arată că fotografia cea mare despre care vă vorbesc mai sus și pe care ați comandat-o va fi gata abia luni *.

Biblioteca „V. A. Urechia", Galați, MSS. V. 57. Materiale documentare privind ridicarea statuei lui Mihai Eminescu la Galați, f. 135 ; 14... Original.

[1] Este vorba despre a doua fotografie Eminescu executată în feb. 1878 de fotograful Franz Duschek din București, care a fost reprodus și în ediția de lux Socec.

[2] Fany Șaraga se referă tot la acest portret eminescian.

[3] Cornelia (Celine) S Emilian, elevă la Școala de Belle Arte a realizat un desen cu chipul lui Eminescu, după ultima sa fotografie (Jean Bielig, Botoșani, 1887).

* Scrisoarea Faney Șaraga este anterioară scrisorii lui Nestor Heck de aici și unele discordanțe în text.

„convorbiri–1886"

Nuveleta **Două zile la Slănic** de N. Gane propune un personaj oarecum insolit, Nae Peruzescu, găsit cu ușurință de cei mai mulți comentatori ca descinzînd de sub jiletca lui Rică Venturiano — apărut la lumina rampei și a tiparului cu aproape un deceniu mai înainte. În încarnarea și în piruetele-i epice subliniat degajate, căutînd „efecte" specifice fanților de mahala, ajunși prea repede sub cenzura moravurilor pretențioase ale societății „proprietarilor" de toate cele, Nae este, așteptat, fanfaron, frazeologic, avid să imite, să se așeze „firesc" în noua găunoșenie. Permanent supus ironiei directe a autorului, pe care acesta nu poate decît rareori s-o mascheze prin zîmbete caragialești, eroul dă mișcare, însuflețire, subtilitate chiar unei scene „obiective" ca aceasta : „— Acum, doamna mea, zise el gîfîind, nu mă căiesc că am venit la Slănic. — Pentru ce adecă era să vă căiți ? întreabă doamna Angheleanu. — ... n-aș fi avut fericirea să danțez valsul ăst sublim cu persoana dumneavoastră, aș fi fost omul ăl mai maltratat de soartă. — ... pentru ce ? — Pentru că de cînd venii acilea, nu întîmpinai decît neplăceri. Și de... Orice s-ar zice, un om civilizat, pentru banii care-i cheltuiește, trebuie să aibă o contravaloare. — Cu toate aceste, văd că v-ați mîngîiat cu puțin. — A !... Doamna mea... Cer cuvîntul ! Dați-mi voie să vă declar că valsul cu care m-ați onorat..." De prisos a mai preciza că Peruzescu era lefter, că pentru el „cartea nu-i bună decît pentru a strica originalitatea talentului" (la un alt moment „potrivit", el, gazetarul de la «Trîmbița literară» gorjeană, va exclama : „Marele Eliade ăl din fața Universității a fost înaintemergătorul și noi ăștilalți suntem urmașii lui !"), că niște ocazionale și „nenorocite versuri îi opriră geniul de coadă, tocmai cînd își încerca" și alte asemenea „înțepături" insistente și nefaste ale eroului povestitor. Ironia subtextualizată a autorului își atinge ținta cînd fluența epică nu e stînjenită anume : „— Foarte mulțumesc, zise doamna Angheleanu c-un glas care-l gîdili la inimă, și cu o căutătură pe care nici chiar un literat de la «Zorile Artelor» din Dorohoi n-ar fi fost în stare s-o descrie." Sedus de vicleana încurajare, Nae Peruzescu îi va trimite, numaidecît, prin slujnica hotelului, bilețelul de foc : „Scumpă Viorică / Mîndră floricică. / De cînd împreună aseară-am danțat / În inimă-un șearpe zeu m-a mușcat. / De nu vrei să mor / Sugrumat de amor, / Desează la 9 pe-al Slănicului mal / Ah ! / vino în dosul biroului poștal !" Răspunsul e prompt și halucinant : „Am primit / Și consimțit. / Te aștept / Cu doru-n pept. Cel ce voia să refacă într-un fel romantic experiența fericită a lui Conachi și a Zulniei, în cadrul nocturn excitant al stațiunii, o va îmbrățișa pe slujnică și tot farmecul final al narațiunii stă în orgoliul bățos cu care, fără a plăti chiria, personajul încearcă să evadeze dintr-o lume ce nu-l înțelese și nici prețuise... după merite.

Filipica atît de comentată și mai ales citată, **În lături !...** a lui Maiorescu este urmată, la un **Post scriptum,** de scurtul și foarte densul raport **academic** al lui Hasdeu împotriva premierii **manualului lui** Aron Densușanu, raport calitativ **superior în** privința stringenței argumentelor.

Un poet eminescian uitat, minor, mort de **timpuriu,** C. C. Pleșoianu : „De-atîtea ori... de-atî**tea ori** / Sburat-au către mine / Din ochii tăi **fermecători** / Căutături divine. // De-atîtea ori **a înflorit** / În cîmpul fetei tale / Floarea surîsu**lui iubit** / Cînd mă-ntîlneai în cale..." Etc.

L. D.

ion

mircea

căpițe străvezii

Căpițe străvezii pe lamela microscopului
și-avem sub ochi imensa pajiște, cu animale,
căpițe de fîn și oameni la orizont,
oamenii-aceia înmugurind de sub piele dintr-o
cale regală a gîndului,
arpagic al soarelui care se stinge.

amprenta sferei

Omul — o sferă cu bețe.
Wittgenstein

Doi arbori, soarele în asfințit —
și apa-și face semnul crucii.
Picioarele morților se alungesc, străpung
pămîntul și cerul
și-n stele-ndepărtate le strălucesc papucii.

Pe picioroange uriașe, sferic,
rudenie între azur și deal,
amprente las de cașcaval feeric
întru noroiul soarelui primordial.

ușa

Din spatele unei uși
o ființă izbește cu pumnișorii în lemnul sonor.

Liniște vie —

și ușa se deschide singură
scîncind.

mîna

Stîlcisem în memorie un vers de Nichita,
„Eu sînt numai o pată de sînge care vorbește"
și fața mi-am acoperit-o cu palmele :
eu sînt o picătură de sînge care plînge.

Atunci totul mi-a făcut semn că totul
pentru încă opt vieți și opt morți se amînă
și ca orbul sîngerînd am fost mîngîiat la gîndul
că sîngele meu e o mînă.

vocea

Cea mai firavă dintre urmașele dirijorului,
vocea lui,
coboară tot mai rar din odăița turnului.
Tolerată printre suflători, tîrșîndu-și pașii
printre corzi,
o cutremură tobele sau dispare după un cello
cu glas de om...
Tot mai rar, tot mai rar coboară din odăița
turnului,
din dom.
Iar cînd nu mai coboară, cînd tace, în sfîrșit,
și supraviețuiește din amintirea ei numai o
melodie,
asemenea universului mut e răsplătită
de sorii multipli-ai orchestrei
și de tăcerea care printre ei adie.

mircea horia simionescu

primele zece

Marți, 20 august 1946. Căldura mă terorizează. Intreaga dimineață, în nișă, lîngă biblioteca burdușită. Voi găsi timp s-o aranjez și să scot manualele militare ale lui tata, pentru care am avut întotdeauna un respect mai mare decît pentru romanele lui Cezar Petrescu și Rebreanu ? Citesc răvășit, dar cu poftă, pentru să sînt tipărite îngrijit, unele legate de tipografie, altele de legătorul tatei, un caporal liberat ce și-a deschis atelier vis-a-vis de Bercovici, îndatorat tatei pentru nu știu ce serviciu. Dau deoparte **L'Aiglon,** legată tot în roș, pentru un mic și ordonat volumaș editat de Ministerul de Resboiu la Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, str. Doamnei 16 : **Regulamentul asupra serviciului interior pentru toate trupele.** Privitor la ținută, articolul 236 : „Coifura să fie bine așezată pe cap și puțin aplecată înspre dreapta. Cureaua subbărbie bine lipită de obraji și bărbie, catarama în partea stîngă la 100 m sub marginea de jos a coifurei. Cravata la oficeri și trupă se așează și gulerul tunicei se încheie astfel, ca paspolul cravatei să se vadă de jur împrejur însă foarte puțin, 2 m, tunica se încheie apoi în toți nasturii și se trage bine în jos ca să cuprindă șoldurile fără a face îndoituri, chiar cînd soldatul este cu toată muniția. Centura sau șarful să fie înapoi, imediat deasupra nasturilor, iar în față între întîiul și al doilea nasture de jos. Ține epoletul să atingă colacul epoletului de ceremonie. Mantaua se îmbracă pe mîneci și se încheie în partea dreaptă....".

Să scriu toată viața regulamente și tratate. Să le tipăresc la Henri Charles Lavauzelle, ca acest **Manuel d'infanterie à l'usage des sous-officiers et caporaux,** pe fila căruia stă scris cu cerneală neagră, caligrafic : „Acest manual este furat dela subl. Stelian Simionescu, Reg. 19 Vînători, decembrie 1920". Tata avea 23 de ani atunci, acum două luni s-au împlinit opt ani de cînd nu mai e. Plopii din fața ferestrei, cinci, mărturisesc că a fost într-adevăr. Ciudat și deloc ciudat, în afară de semnătură nimic nu arată semne de studiu. Era militar cum sînt eu catolic. L-or fi amuzat totuși unele rînduri, ca acestea (din **Psychologie du Soldat en Campagne,** de dr. Léon Wauthy, scoasă tot la Lavauzelle, în 1920) : „Adesea se instalează (la unii) spaima de superior. Preocuparea lor constantă e să se eschiveze de răspundere, spre a nu avea dureri de cap. Sînt lipsiți de scrupule, atît le pasă dacă necazurile cad pe umerii altora, mai expuși, ei, întotdeauna și pretutindeni, „deschid umbrela". Gradații sînt egoiști desăvîrșiți, dezinteresați de interesele armatei...".

Dintre factorii ce influențează moralul, un capitol desprinde „nevoia de afecțiune" a soldatului combatant, care se atașează de un cîine, de calul caretelor, de pușca sau piesa de artilerie. „A combate acest sentiment înseamnă a răni soldatul, a-l demoraliza". Nevoia de ordine, sila de cazon.

Tulburător : acolo unde aflu sublinieri, ele seamănă întocmai cu ale mele, două linii în picioare și eventual o fundulită, linii printre rînduri trase foarte îngrijit. Radu subliniază la fel, în nici un caz n-am învățat asta la școală, manualele colegilor gem de panglici murdare.

Jurnalul doctorului Reiner. „Realitatea existenței mele o simt în mod intermitent" și „...toate tristețile care mă scad, îmi vin din afară. Ale mele proprii niciodată nu mă scad". Și lui Petruș Brezeanu îi place Jurnalul de la Iași. Avem ce vorbi.

Jeaneta mi-a dăruit acest caiet cartonat, foaie dictando, văd că cerneala de la Calboreanu unge, plăcere. Scris cu roșu vreo zece titluri, cu semne de tipar ; n-am înnebunit să le păstrez pe toate. Il prefer pe : **Focul nordului sau Colorado incendiu,** eventual voi reveni la **Sosirea Protonului.** Ca motto, luat din **Montaigne**-ul doamnei Alice Voinescu : „Je ne vise ici qu'a decouvrir moy mesme qui serai par aventure autre demain" (I, 26). Cît voi putea fi ? Intre tata și Bigi, fratele cel mai mic al mamei : 15 ani. Intre Bigi și mine : 15 ani. Intre mine și Coca, fiica lui Bigi : 15 ani... Cine va veni în 1962 ? Acest Montaigne are răspunsul. L-am întrebat aseară pe Titi Antofie dacă nu știe unde găsesc cartea „spăimosului" (vorba mamei) ; zicea că precis o are domnul profesor Radu, doctor în litere în Italia, zăpăcitul. Inaccesibil : pentru **Moartea lui Fulger** mi-a notat trei de 2 în aceeași oră, trebuia s-o știu pe dinafară și iar mă lua și iar mă mai nota. Judecătorul Naum ! Era prieten cu tatăl lui Costache, inaccesibil și el, cu toate că familia mea e în bune relații... Ii umblă destui în bibliotecă, nici unul cititor. Ba. Titi : „O să te creadă un... Carte burgheză ; mai așteaptă pînă desface pachetele bibliotecii liceului : s-au înapoiat din dispersare, o bună parte se aruncă în cuptorul caloriferului...". Pofta-n cui.

Revista fundațiilor : „Dulăii-l așteaptă, cu ochii în pom. / În pruni e un om / Sau o arătare, călare pe-o cracă. / Și pomul se scoală, se-apleacă". În alt număr, o poezie semnată de unul Geo Dumitrescu și datată Martie 1943, cu un vers ce mă fulgeră : „La Waterloo eram cu bietul Bonaparte cabotinul / rostandizînd pe pragul unui veac...". Numărul (mai 1945), furat din librăria Stănescu (fără jenă), în timp ce Radu se ruga de librar să-i dea nu știu ce, acela țipînd : „Nu mai vînd nimic, lăsați-mă-n pace ! Vă spun la liceu !...". Mama, supărată de ce-am făcut : „Dacă mă rugam eu, vindea".

După amiază, somn ; apoi uvertura la **Coriolan.** Niciodată o emoție mai puternică. Ascultam ghemuit lîngă **Columbia** reparat, merge atașat la veioză. Tremuram și hohoteam de plîns, peste mine se prăbușea un ocean. Beethoven. S-ar putea să nu înțeleg muzica, poate că e altceva și-atunci plînsul meu e fals. Totuși : „A descrie aparține picturii. Poezia, de asemenea, în această privință se poate considera fericită în comparație cu muzica ; domeniul ei nu e atît de mărginit ca al meu ; dar, în schimb, al meu se duce în alte spații, mult mai departe ; imperiul meu nu poate fi ușor atins" (Beethoven către Wilhelm Gerhard).

Decît să ne croiască cu cureaua pentru notele proaste, mai bine ne-ar fi spus ce e cu muzica, el (Bigi) a cîntat în orchestra liceului militar din Craiova (cu Bobescu) și-acum în corul domnului Rusu, Fala Tîrgoviștei, programe la Radio. Lăsînd de la un timp cureaua, întinde discuții (cum a fost zilele trecute în spatele Administrației financiare), cînd mi-a interzis să mai fiu prieten cu Radu, că „se vorbește urît în oraș, prieteniile astea între băieți...". Mi-am luat inima-n dinți și i-am spus că eu o iubesc pe Mioara, sora lui, ca să n-avem discuții... Iar Radu, de-ar ști ce are el în cap... „Știu, am citit o foaie de-a lui și m-am lămurit : aiureli !"

De la acea lămurire, îl văd pe Radu în fiecare zi. Azi, după plimbarea prin centru (întîlnire cu Liviu Lalu, băiat frumos și foarte îndatoritor, cu Duduleanu, cu Varlam), direct la Radu. Discuta cu Tică Lăzărescu, în sufragerie, dacă Eminescu n-a lăsat intenționat în ceață înțelesul poeziei **O, mamă.** Radu a continuat discuția răsfoind niște **Boabe de grîu** splendide, dar vădit iritat. Nu scot o vorbă, ascult, nu cunosc poezia ca să vin cu ceva. Ce atent întoarce Radu paginile, ființe vii. E palid, trage din țigară ținînd-o cu arătătorul și degetul mare, școlărește, temător să nu deschidă ușa doamna Petrescu. Dar are purtări de om matur, n-ai zice că între noi nu-i decît un an. Aici, pe parchetul sufrageriei, mi-a arătat acum doi-trei ani armatele lui : o mulțime de ostași de înălțimea unui creion, desenați cu tuș, tăiați de-a lungul siluetei și îndoiți din creștet pînă în tălpi ca să se poată ține pe picioare. Costume detaliate, de epocă, arme, formații compacte. Comandanții cu nume franțuzești, unii pairi ai Franței, alții conetabili, apoi grenadiri, dragoni, archebuzieri, te-apucă amețeala, pentru prima oară auzeam asemenea nume. În ziua acelei descoperiri am rupt **Larousse**-ul căutînd costume și explicații.

Atunci purtam încă pantaloni scurți, i-am propus lui Radu să intre în armata noastră — a mea și-a lui frate-meu —, afacerea nu s-a făcut, căci el voia să ne luptăm cu săbiile și cine e lovit trebuie să cadă. Tityre a rîs, joaca noastră era serioasă, noi ne loveam deadevărat cu praștiile încărcate cu bile de pămînt frămîntat și ținut la soare, loveam cu răutate adevărată, cel rănit urla de durere adevărată. Tityre l-a respins, Bolovăneanu la fel, au văzut în el un fantezist, eu n-am insistat. Armata lui napoleoniană era bună pentru a umple un roman.

L-am întrebat, la ieșire, unde-i sînt soldații. Nu mi-a răspuns, pregătea o observație lui Tică. Ne conduce pe Calea Domnească în sus, să ne-arate unde stătea barbara aia de Brigita, dincolo cu două case de domnișoara Piperescu.

M-am întors acasă nerăbdător să citesc ceva despre Eminescu și poezia lui. Am scos volumul cu variantele, Perpessicius (primit de ziua mea de la tanti Nuța) : nimic. La 12 m-am culcat foarte dezamăgit.

Miercuri, 21. Mă doare splina. Peste tot cuvinte împotriva lui Voltaire. Călinescu : „Filosofia lui este superficială pînă la zăpăceală". Și Radu : „Da, e un răvășit". Îmi vine să urlu : îl iubesc. Am citit puțin, dar **Zadig, Aventure de la memoire, Sur la tragedie** m-au tulburat. Din ultima : „Souvenez-vous toujours, quand vous voyez une traduction, que ne voyez qu'une faible estampe d'un beau tableau". Să-l iubești pe cineva că a exprimat frumos ce tu nu. Rușinat că **Histoire de Charles XII,** ediție frumoasă, n-am dus-o dincolo de zece pagini. Îi explic lui Radu de ce nu-i dau voie să se atingă de Voltaire : pentru că numele (venind probabil de la Volta) mă asigură că e tocmai ce-mi trebuie, numele mi-au anunțat întotdeauna de ce autori trebuie să mă apropii dezarmat.

„Și Gala Galaction ? (Mă văzuse citind **Clopotele din Mînăstirea Neamțu).** Un nume minunat ! Află că părintele, pe care îl văzurăm acum cîțiva ani la Sala de arme și arăta întocmai ca numele, se numește Pișculescu !"

Nu e singura lui răutate. Uneori îmi spun să nu mai vorbesc cu el. Cred că nu-i mai mare dușman al sentimentului și-mi amintesc cu ce dispreț s-a uitat la scrierile noastre, ale celor de la cenaclul „George Coșbuc", cînd i le-am dat, în 43. Poeziile lui Bibi Popescu, Octavian Anghel, Mihai Pîrvulescu nu erau pe gustul lui doar pentru că erau sentimentale. Ca și cum poezia nu e sentiment.

Caietul nr. 1 al Fundațiilor, foarte slab, chiar și Arghezi. Mi-e dor de-o muzică bună, de-o iubire sinceră, de foaia de hîrtie. Ușa bibliotecii m-a lovit în frunte, făcîndu-mi un cucui. Am lovit-o și eu. Ce a vrut să-mi spună, că eu știu pentru ce am lovit-o ?

Joi, 22. Mari pregătiri în oraș pentru sărbătoarea de mîine. Să încep un roman cu patru sau cinci personaje absolut identice, cititorul să nu poată distinge nici după vorbă cine e fiecare.

Vineri, 23. Pe cînd mergeam de dimineață spre Radu, cîțiva colegi de la Industrială aruncau peste gardul lui Dănescu niște ghemotoace de hîrtie ferfenițită. Avocatul a ieșit să-i mustre, elevii au început să cînte cît îi ținea gura, Dănescu i-a întrebat dulce unde se duc. N-a răspuns nici unul. Am înțeles că tinerii aruncaseră după piersicile coapte din grădină. Am grăbit pasul cît am putut, înfricoșat să nu mă creadă și pe mine din grup, aveam sub braț un Bergson luat de la liceu, Stroe mi-a recomandat să am grijă ca de ochii din cap.

Cîteva ore la Radu. Îmi citește din jurnalul lui : extraordinar. Scris acum un an, cînd curtea îi era plină de musafiri și casa mereu cu ușile date de perete. Bunica lui, femeie bravă și curajoasă, cu toate că foarte pirpirie, lua cîte un zdrahon de mînă și-l ducea să vadă ce mizerie a lăsat în hol și numai că nu-l băga cu nasul în mizerie, așa cum se face cu pisicile sau cățeii needucați. Luat din scurt, zdrahonul da cu mătura unde a murdărit, mătura în dreapta, noi, ascunși în bucătărie, așteptam cu inima strînsă pocnetul de armă. Îi educa.

Ne amintim și de anul celălalt, cînd eram în dispersare la Voinești și-i trimeteam cîte cinci șase numere din **Carnet literar,** scris numai de mine, desenat de mine, fără să primesc în schimb revistele lui. Vorbim despre Bergson. Deosebim un obiect de altul numai dacă ne e util. O mașină cu femei gălăgioase se oprește în fața porții. Femeile uniforme, cîteva culori. După ce pleacă, îmi rămîn pe retină cîteva figuri de frumuseți rurale, iacă tocmai cele cu care aș fi schimbat o vorbă. Utile. Rîdem cu poftă și ne întrebăm dacă am individualiza la fel dintr-un grup de deținuți de la penitenciarul de vis-à-vis, evadați (într-una din nopțile trecute au evadat cîțiva). „De bunăseamă, zice Radu, ochiul nostru îl va deosebi imediat pe cel cu gîndul să se-ascundă aici sub pat...".

Orizont (10 și 11) i-a răspuns la Poșta redacției : **„Emil Suter, A. Ravner, Radu Petrescu :** Se vor publica. De la ultimul așteptăm manifestul grupării". „Știu că l-ai scris", spun (știam că-l începuse). „Nu l-am scris", spune Radu. După ce răsfoim foaia (Ilarie Voronca cu Prefața la **Mic manual al fericirii perfecte** : „...nu va mai exista un singur om pe pămînt care să nu se bucure, din plin, de viață. Mi se va spune : dacă reduce toate la problemele corpului, ce facem cu manifestările spiritului ? : dorințele vagi, nostalgiile, regretele, remușcările, despărțirile, dragostea neîmpărtășită... și moartea. Voi răspunde că toate acestea (ca și bolile, delictele și crimele) nu sunt decît ecourile acestei proaste organizări materiale fizice, pe cale de dispariție... În societatea fericită care se anunță, accidentul nu va mai exista."), ieșim să luăm aer, spre Mihai Bravu.

La despărțire, spre 10 seara, Radu, cu fața obosită și o abia reținută indispoziție, îmi spune că-i pare rău că i-a promis lui Sașa Pană ce i-a promis. Printre asemenea fraze exaltate, manifestul nostru ar suna ca o talangă de cireadă... „Avem treabă, zău, iar cu suprarealismul nu mai avem nimic ; de aceea am trecut la poemele în hexametru...".

Arghezi a împlinit 50 de ani de activitate literară.

Sîmbătă, 24. Mama e delicioasă, s-a întors de la tanti Marioara Heruvim și, întinzînd pe masă o grămadă de bunătăți, de la pomană, ne invită foarte serios să nu scoatem o vorbă despre vizita ei în casa aia... periculoasă. I-a cerut asta chiar Ionel, generalul, care are mari neplăceri. Se știe că a fost coleg cu De Gaulle la Paris, deci „cîrdășie". Mama, încurcată că nu mai face azi pituști din cocă întinsă pe plită (lipsă de ulei) și colarez (făină fiartă în apă îndulcită). „Dar mai au încă bucata aia de vie de la Viforîta, zice, se mai ajută...". Festin. Oricum, n-avem cui să-i vorbim.

Plouă tomnatic. Citesc Edgar Poe, cu voce tare **Corbul** și **Clopotele,** nu cu farmecul lui Radu. Nu pot uita vraja lecturii lui, cînd schimba nu știu cum vocea și se legăna tră-

în luntrea

2.

înlăuntrul rostirii buzele frînte
ard în cuvînt

3.

eliptice interiorități
trompeții cunoașterii

tăceri impecabile
ca și plînsul în sine

4.

rană a cuvîntului
tăcerea
trece în sîngele timpului

5.

singurul adevăr
plînge-n privirea statuilor

6.

secundele întrupării,
altar și fereastră-n cuvînt

gînd clopotele. „Se spune că poetul venea deseori să plîngă pe mormîntul celei în care întîlnea încă o dată amintirea și destinul mamei sale pierdute“ (Emil Gulian).

Se mai lămurește acum **O, mamă,** de Poe amintiseră. Amănuntele biografice (căsătoria cu Virginia, de 13 ani, destrăbălările, moartea) mă fascinează, arta și morala nu se prea... Baudelaire știa de ce îl iubește. Senzație în gol. Poate din pricina ploii.

Lenore, Delia. Delia stătea pe Brezișanu, în spatele potcovăriilor, într-o casă mică-mică, aproape peste drum de doctorul Voiculescu și de casa Telemac, unde am locuit înainte de-a ne muta aici. Nu știu cum o cunoscuse Radu, știu că el mă prezentase ei și că o iubea. Era subțire și palidă ca Virginia lui Poe, mînă rece, vorbea încet, abia îi înțelegeam cuvintele. Într-o zi, acum un an și ceva, Radu mi-a cerut să-l însoțesc la ea acasă, că e bolnavă. Zăcea, biata copilă, într-o neștire ce acum îi stinsese cuvintele cu totul. De zimbit ne-a zîmbit, dar altceva nu am mai reținut. Curînd am aflat că a murit. Tuberculoză. Radu nu mi-a mai vorbit de ea ; cînd l-am adus o dată la amintirea ei, a schimbat brusc vorba ca și cum nu mă auzise.

Am mîncat destul de grăbiți, ca să mergem la vie, invitația lui nenea Ionel. Vremea a devenit frumoasă. Fericirea de-a simți între limbă și cerul gurii boabele reci, brumate. Trebuie să fi făcut figura unor calici, de la un timp n-am mai luat boabă cu boabă, am vîrît în gură ciorchinele întreg.

Ne-am întors seara tîrziu, peste un cîmp uscat, sub stele multe, liniștea aleii Mănăstirii mi-a dat momente cînd credeam că am trecut în altă lume. Mama : „De mîine treceți din nou la colarez“.

Luni, 26. Guri Diculescu, paradoxal, ironic, zeflemitor. Știe o mulțime de anecdote despre scriitori, epigrame cîte vrei, chiar ticuri și bîrfe, tocmai ce nu-i place lui Radu. Odată, mi-a părut plesnind de talent, acum anecdota și poza l-au făcut imposibil. Ideea că scriitorul trebuie să întîrzie în vorbe de duh... După plecarea lui, iritat, m-am aruncat pe paginile lui Sadoveanu deschise ieri **(Nopțile de Sînziene)**, fără emoții deosebite pînă pe la jumătate. Am terminat **Șun**, carte extraordinară. Dar, după **Răposatul Matei Pascal, Un om sfîrșit** și **Ion**, romanul lui Sadoveanu e fără fior. Părere din epoca furiei suprarealiste. Scot pe un caiet fraze din **Șun.**

Marți, 27. M-a chemat la gard Nae Varlam să mă roage să facem un ceai sîmbătă, la mine. Abia am frecat parchetul și-acum... Nu știu cine aduce două găini și el pune vinul. (Găinile le fură Gusti de la vecinul nostru Diaconescu, pînă l-o prinde). Am vrut să-i știu părerea lui Radu despre ce am extras eu din Călinescu, dar mama m-a oprit : nu astăzi, ea se duce pe la Bigi, la Federală, să facă rost de ceva de-ale gurii Pentru că vorbisem mai înainte, la gard, despre găini, am înțeles că se duce la Mamama să-i ciupească din cămară, că Bigi... „are de toate“, Petre „nu mai poate de bine“... De cînd nu mai corespondează cu căpitanul Mitu de la Buzău, un admirator al ei din tinerețe, nu mai primim de la el cutii cu marmeladă. Era sfîntă marmelada aia, chiar dacă o-ntindeam pe cartofi fierți, însoțită de-o cană cu ceai surogat.

Însemnările mele de aici au un ton fals. Mă simt mai altul acum, mai adînc, mai trist, aș putea spune mai nobil. Vreau să scriu ceva nemaipomenit. Am materialul, mi-am verificat forțele, nu știu ce mă întîrzie. Frica morții, Delia. Dar tata mare din partea tatei a murit la 90 de ani. Aș vrea să scriu opera mea cea mai importantă timp de 40 de ani și, iată, încă n-am început.

Miercuri, 28. Zi minunată : plouă rece și mărunt. Toamna, iubita, adorata. Încep lungile seri cu aparatul de radio alături, cu lecturi pînă după miezul nopții, cu narcisismul trist și voluptos, cu ședințele literare și plimbările prin noroi și vînt spre nicăieri.

În nișă, cu o traducere din Hoffmann. Îmi scade plăcerea faptul că nu descopăr, așa cum m-aș fi așteptat, un fantastic nebun : povestiri cu iubite voalate și îndrăgostiți obișnuiți. Numai **Domnișoara de Scuderi** oarecum mai antrenantă. Nu știu de unde reținusem că e înrudit cu Poe, că e chiar un Poe înainte de a-și schimba numele. Îl prefer pe Beneș. Nu duc departe singurătatea, mama vine să-mi spună că a făcut rost de-un pahar de ulei (din cămara lui Mamama) și că „problema mesei“ e rezolvată : ne face cartofi prăjiți. Înțeleg că are poftă de confesiuni și o las să-mi povestească.

După moartea tatei, în 38, s-a gîndit serios „să vă găsesc un tata“. La 37 de ani se mai putea recăsători. I-a plăcut „Urîtu“, militar ca și tata, semănîndu-i în multe privințe. Era afectuos, părea să-i înțeleagă gîndul. A început războiul, s-au deșteptat în el virtuțile de ostaș. A fost pe front cu regimentul lui de tancuri, a fost rănit. L-a vizitat la spital : militarul nu se gîndea decît la rotunjirea coroniței lui de lauri, n-aștepta decît să se facă bine și să se înapoieze pe front. „Îi orbise ambiția să fie ridicat în grad“. S-a dus din nou în prima linie, a murit în brațele unui doctor.

În 40, poloneza Ada, pe care o primise în nișa unde ne aflăm acum și avea un iubit, pe scundacul „pan Stepan“, locuind în barăcile de la Teiș, înțelegînd că o femeie ca mama nu poate rămîne tot restul vieții singură, l-a pus pe Stepan să-i caute printre camarazi un om de ispravă. A început să ne viziteze Lojzek, maior, geolog sau geofizician în viața civilă. Era conferențiar la o universitate din Lwov (Lemberg), însoțise de două ori expediții științifice la Polul Nord Bărbat înalt, distins, cultivat și de-o mare bunătate, i-a cucerit repede inima tinerei văduve. Odată cu intrarea nemților în țară, condițiile s-au înăsprit : colonelul Gheorghiu, fostul comandant al tatei, a pus grele condiții pentru orice ieșire a „pensionarilor“ în oraș. Unii din camarazi și-au descoperit peste noapte o profesiune, au obținut statutul de locuitori liberi ai orașului. Lojzek a refuzat oferta (căsătoria nici nu mai punea condiția profesiunii), spunînd că destinul lui e legat de al camarazilor, lîngă ei va rămîne pînă la încheierea păcii, credea fanatic în victoria împotriva hitlerismului. „De ce nu l-am implorat în genunchi să rămînă cu noi ? Ar fi și azi în viață...“, își frînge mama mîinile ei frumoase, cu ochii plini de lacrimi. N-a făcut-o cu toată înverșunarea iubirii ei, „pentru că l-am iubit deznădăjduit“, și din cauza geloziei lui Tityre, în mintea căruia această legătură, vizitele duminicale ale lui Lojzek, îi apăreau ca o trădare a memoriei tatei : făcea un tapaj dement, lovea cu picioarele în ușa unde era primit invitatul, era intratabil. Mama mergea cu polonezii ei la biserica catolică, îmi povestește ce impresionată a fost văzîndu-i pe acești oameni fără țară plîngînd cu toții în timp ce se rugau.

Parcă rușinată că și-a dat drumul tainițelor sufletului, mama s-a ridicat :

— E vremea mesei, mă duc să curăț cartofii. Dacă rămînea, aveați acum un tată...

Cu toată foamea, am mîncat cartofii ca și cum ar fi fost din carton gudronat. M-am uitat prin splendidul album colorat **La Bataille de la Marne,** atent și neatent. Doar 20 de ani de-atunci, doar doi de la istoria astalaltă... Înfrîngerea cotropitorului. Ură ? Nu știu.

Să fiu precaut, ca impresiile apăsate, ofensele, lipsurile, adversitățile să nu le port mult timp cu mine, aburesc ochii și deformează noile senzații. Printre noii mei colegi (după ce am pierdut un an) sînt și Davidson și Bercovici, care nu mai contenesc să ne povestească în recreații ce au făptuit ocupanții. Eu, Furtunescu, Stihi, Cernescu, Macu, auzind șirul de grozăvii, nu prea le credem pe toate, nu pentru că n-or fi adevărate, ci pentru că ei le înfățișează cu patimă și-acum e pace, e timpul să ne limpezim cugetele și să vedem ce avem de făcut. Lupta, sacrificiile s-au făcut pentru a restabili starea normală, vorbăria întunecă proiectele, tocește imaginile deja închegate.

Încep ceva, las repede. Rețin cîte o idee, uit s-o notez aici. Lucruri frumoase se-nfundă în beciul sufletului, acolo rămîn.

Plouă mereu. Scenă de interior : Tityre în fotoliul desfundat (de la tanti Negoescu), mama cîntă la pian valsuri de Ivanovici, Durand. De la mărturisirile de azi dimineață, evită să-mi întîlnească privirea. Se simte oare vinovată ? „Tu ești înțelept“, așa începuse. Înțelept, trist, în realitate străin. Încerc să mi-o închipui tînără, plină de ambiții, veselă că merge la bal, la bătaia cu flori de la bulevard (iat-o într-un car cu boi copleșit de ghirlande, poartă o pălărie cu boruri enorme, rochie cu decolteu — fotografie foarte reușită, trasă de Zissu), acum viața ei s-a-nchis în bucătăria cu lampă mereu fumegîndă, prin casele fraților și verișoarelor în căutare de puțin orez și făină, rugîndu-se de Pitiș, sub viscolul dinaintea Crăciunului, pentru o căruță cu lemne, mereu înspăimîntată că vremea se va împotrivi să ne trimită la școală.

Aș vrea să-mi iau paltonul și să duc valsurile ei sub un cer mai senin. E tîrziu, la Paris sau în alt mare oraș, poate în București, un Baudelaire sau un Rimbaud își plimbă singurătatea. Acolo.

Tristețea nu-i un sentiment. (Să mă audă domnul profesor Titi Popescu !). E o confuzie a sentimentelor felurite, o stare. De nesuportat. De mîine voi fi mai sigur pe aceste note și mai... (cuvînt ilizibil).

Joi, 29. Invidios (!) pe Radu că are în șirele biografiei lui un episod Delia. E semn că destinul i-a surîs. Eu nu voi putea trăi niciodată o asemenea tragedie. Am fost în piață (s-o scutesc pe mama, de parcă m-aș plăti pentru mărturisirile ei, îndulcindu-i destinul). Ca să iau mai nimica toată ar trebui să am în buzunar pe puțin 25 de mii ; n-am decît 8. La înapoiere, mama deșertînd papornița : „Data viitoare vom avea bani mai mulți. O să iau de la madam Bucurescu un litru de lapte, îmi dă pe datorie, Tata i-a făcut un serviciu (acum cîți ani ?) și se simte îndatorată“.

Mă întorc în nișa mea, lîngă bibliotecă, deschid din nou **Regulamentul asupra serviciului interior,** citesc raportul-prefață al generalului de divizie J. Lahovari adresat M. S. Regelui, „prea plecat și prea supus servitor Ministru de Resboiu“ și rețin pentru aici : „Art. 451 ; Caporalii, fruntașii și soldații iau masa pe companii, avînd fiecare vesela sa, șervet, furculiță și cuțit, cari se procură de corp, pe efectivul bugetar“. **Delia și corurile îngerilor,** proiect.

Vineri, 30. Fratele meu are temperatură. E agasant. Nici în biblioteca tatei, nici în dulapul de la Mama. Aflu la Mărgulescu vreo cinci broșuri lucioase din „Biblioteca socialistă“ și le înghit pe nerăsuflate. Îi povestesc lui Radu cum Florica, servitoarea mătuși-mii Milica, a devenit militantă înfocată, cum demască necruțător pe exploatatorii de vază ai orașului, în ședințele publice de la sala „Vulturul“. Nici mai mult, nici mai puțin le cere moartea. Aseară, exaltată, povestea la mătușă-mea, în timp ce aceasta o îndemna să mănînce ciorba pe care i-o pusese în față (roluri schimbate), cine îi sînt „dujmanii“. Ea, Robespierre agitînd lingura : „Păi cine ! Măcelarul Stănescu, Panaitescu cu fabrica de mezeluri, Protopopescu... I-au dat coniții tot ce-aveau mai prost, i-au încărcat nota. Blănarul Popescu, de pe ulicioară, i-a cusut paltonul de astrahan și a speculat-o ca aia de la București... Acum să văd dacă îi mai dă mîna...“. Milica, nevastă a „directorului prefecturii“, exploatată..., Florica restabilind dreptatea socială ! Radu, zîmbind : „Vorbești de grasa aia cu breton ? Intelectuala ?“ (Cu cîteva zile în urmă, una la fel, vorbea în fața porții lui și-i repeta părintelui Brănișteanu : „Noi, intelectualii...“. Educatoare la grădinița din Suseni).

Timotei a lucrat frumos în ultimele zile. Un portret al lui Lenin e foarte expresiv, poate că bărbia cam prea ascuțită. Nu mai are humă. Pornim spre gîrlă, la Podul de fier, unde ne încărcăm servietele cu un lut albastru cenușiu și decidem să ne întoarcem aici și să modelăm în malul înalt de patru cinci metri niște altoreliefuri uriașe — portrete care să domine valea și să se vadă pînă departe.

Cer senin dar prăfuit. Termin seara **Nopțile** lui Sadoveanu : impresie copleșitoare, cu toate că „teza“ e falsă, conservatorism. Poezia intensă îneacă însă obiecția, eroarea netezește intenția și se ridică în albastru curat. Portretul meșterului e prin toate gazetele, magnific. Să-i modelăm efigia în malul de la Podul de fier.

ochiului

luntrea ochiului răstălmăcind jocul

7.
semne tîrzii
din imaginație lunecînd
straturile de uitare
în palimpsest
zălogite

8.
deformat de tăcere
sîngeră întunericul
ochiul canonic

valeriu stancu

după conferință

Eremia o cunoscuse pe Zefi la o conferință. Chipul femeii oglindit în artele plastice. O întrebare. Ce căutau cei doi la conferința asta ? Cine știe ? Poate adevărul. Oricum **existau amîndoi** la conferința cu temă atît de incitantă și, în timp ce conferențiarul dezbătea chestiunea și pe dos și pe față, Eremia vedea că fruntea transpirată a acestuia e un fel de oglindă în care fata blondă se reflecta perfect, chipul ei gingaș ajungînd la el, la Eremia, și numai la el, în unghi drept, ca-n schemele cu sateliți de comunicație. Din cînd în cînd, întorcea capul s-o vadă și direct, pentru a o provoca ; prea îi plăcuse, de cum o văzuse în hol, înainte de a intra în hol, înainte de a intra în sală, și își repeta că ar fi o nerozie să nu... Pentru conferențiar, avea acum un fel de resentiment, iscat în momentul în care fata fu condusă curtenitor de acesta și plasată în rîndul întîi de scaune. Dar asta era altceva. Pe el îl încălzea acum doar gîndul cuceririi. Cu orice preț. Cu orice preț? Nu prea mare. Pentru că, la finele frenetic al conferinței, în plină rumoare, trecu prin fața blondei, întors insinuant spre ea și bătînd discret din palme, ca și cum ar fi aplaudat-o. Ea îi zîmbi și, la plecare, pe mica alee, de la coloanele masive și pînă la poarta de fier, își și vorbeau. Subiectul? Chipul femeii oglindit în artele plastice. De data asta, antiteze. Prelungiră dezbaterea pînă ce se treziră în grădina Copou, înflorită parcă atunci, dintr-o dată, pentru ei doi. Se așezară lîngă chioșcul pentru fanfară, în preajma teiului lui Eminescu, despre care Eremia spuse, la un moment dat, că nu mai seamănă cu un tei. La care Zefi nu avu replică. Era prima discordanță. Prin tăcerea ei. De care Eremia se sperie și, crezînd că a supărat-o pe fată cu excesul lui de subtilitate, reveni la subiectul conferinței. Clipe lungi, electrice, în parfum de flori neidentificate. Tîrziu, după vreo două ore, Eremia constată că transpirase și, printr-un rapid proces de autoanaliză, resentimentul avut acolo, în sală, pentru conferențiar, se întorcea, de ce oare ?, împotriva lui. Se temu că Zefi ar putea observa ceva din toată această complicație și, prin diversiune, îi luă mîna într-a lui, transpirată, dar capabilă, își zise, să transmită fluidul necesar. Zefi!, se pomeni strigînd-o în gînd. De unde știa că o cheamă Zefi? Simplu. Depășind momentul cu chestiunea teiului, Eremia produse o sincopă în discuție.

— Iată, ne vorbim de două ore și nu știm cum...

— Zefi,spuse imediat, Zefi, părînd că n-o interesează cum îl cheamă pe el.

— Eremia, spuse Eremia, cu întîrziere, după ce văzu că ea nu e curioasă.

Între timp, Zefi își retrase mîna.

Începu să plouă și fata se ridică. Făcu cîțiva pași pe asfaltul aleii și, pînă ce Eremia să se ridice și el, se descălță și începu să fugă spre poartă, pînă în dreptul unui șanț proaspăt săpat in asfalt. Acolo se opri.

— Hei, nu veniți?

Eremia se uită la pantofii lui Romarta, ca și cum atunci îi vedea prima dată, ridică din umeri și o luă legănat după Zefi. Cînd ajunse la șanț, Zefi își făcu vînt și sări, întorcîndu-se apoi să vadă ce face Eremia.

Să nu săriți!, spuse ea rîzînd.

Eremia vru să rîdă și el, dar nu putu. Ocoli șanțul și se îndreptă spre poartă, unde-l aștepta fata. Turna cu găleata și Eremia își simți cele 95 de kilograme și mai grele. În stație, era un tramvai. Zefi îl prinse din fugă. De la ultima fereastră, strigă hei! și ploaia înecă totul într-un abur albastru.

— Ce ploaie tîmpită, bombăni Eremia.

Deși era o ploaie minunată de mai.

După cîteva săptămîni, într-o dimineață, Eremia intra cu amicul lui, doctorul Nagîț, în sala de tratamente a Clinicii de interne, de la spitalul C., să-și recolteze sînge pentru analize. Nu era în apele lui, respira greu, obosea, își simțea inima bătîndu-i în ceafă. O electroforeză, bătrîne, decretă Nagîț, care-i spunea bătrîne din liceu.

Încăpere curată, miros de iod și de camfor, lumină văroasă, nimeni. Eremia se și așeză pe patul medical, tapisat cu cauciuc roșu. Nagîț se așeză și el și-și aprinse o țigară. Ușa se deschise, o soră dădu să intre, dar se retrase speriată, spunînd pardon.

— Zefi, Zefi, strigă doctorul Nagîț, vină dragă, și după ce fata intră, vină să-l înțepăm puțin pe domnul Eremia. Ești amabilă, da?

Eremia își scoase haina și-și șterse fruntea cu palmele lui dolofane.

— Ce-i, bătrîne, ți-e frică de ac?, îl bătu Nagîț pe umăr.

G. VAL

george popa

nimfa către orfeu

Eone, — aprinde-mi
și azi, curate,
candelele pentru
singurătate.

Cuvinte-aprinde-mi
nevindecate,
portaluri către
eternitate.

Timpul, străinul,
în van se-ntunecă,
pură legendă
aura-și fumegă.

În irizarea-i
cît stai de-aproape ?
Te afli dincolo ?
Mă porți sub pleoape ?

Dau doar de-un suflu,
mîna de-o-ntind.
— Și totuși ești
dens ca un cînt.

lupta poetului cu îngerul

Din catapetesme
cu-o mie de sfinți
smulgi nimburi și-n ele
mă-nvii și m-alinți.

Dar prea mult noi înșine
și prea mult cellalt, —
desenul se sfarmă
de verbul înalt.

Ruinele albe
sînt încă fierbinți.
Stau cupele-alături
ieșite din minți.

Dar liniștea orgilor
abia începută,
mai sus și-n afară
de noi, ne strămută .

ultimul vitraliu

De-acum e seară, mamă, — ori poate
dimineață ? —,
dar nu-ți văd încă chipul de lacrimi și de
ceață.

În rama veșniciei s-a scorojit icoana,
culorile-au fost false și prea adîncă rana.

Pe ultimul vitraliu și-a mea legendă-ncepe,
dar nu-mi rămîne vreme ca s-o mai pot
pricepe.

Iar îngerul, zugravul, stă de cealaltă parte,
Tu doar o vezi întreagă de-acolo din nemoarte.

Din fumul jertfei mele cînd voi sui, vă cer
Să aruncați cu pietre în geamul de sub cer.

aripa-mi să v-o dărui în cioburi de eter.

mircea popovici

de șovăi...

Am pus la clanța ușii un lacăt de amurg
și-am să rămîn pe scara ce-am alungat-o-n prag;
clepsidrele umplute cu pietre, s-au oprit
să-mi numere trecutul incandescent și drag.

Mi-am amînat rocadă de la-nceput de joc
și mișc prin lucruri multe, cînd știu că sînt trăit.
O altă tinerețe, din nou purificată
în sărbători de torțe, ea fumegă-nmulțit.

Sînt traficant de vise și pronosticuri mari,
ca să-mblînzesc civila mea moarte, cu viori.
Măsor lățimea ușii, pe unde intră veacul,
de șovăi cînd cadența mă ia de subțiori.

aproape iarna

Sînt mai aproape de iarnă
la un pas de punctul polului rece
iar diminețile albe, de parafină
m-aruncă-n troiene, cînd timpul petrece
pe sala pașilor pierduți ;
privirile-s piezișe, ochii sînt muți.

Ultimul meu an a fost iarna,
acum sînt în afara oricăror discuții
și bănuielile s-au risipit
în celeste domenii și complicate diluții.
Am aerul comic, dar sînt atît de trist
și-n lupta cu timpul, nu mai insist.

Să mușc din zăpadă, s-o murmur în dinți ?
Răceala sîngelui odinioară fierbinte
s-a șters în culori degradate în soare
și polul rece mă-ndeamnă-nainte.
Nu mai răspund nici la duble ferestre,
e frigul aproape și iarna-a venit fără veste.

mariana codruț

mergem la un film

Într-adevăr, e prea mult fum.

În momentul în care gîndi acest lucru, Gerda R. simți cu acuitate durerea de cap. Ce fel de om mai e și ea — ar vrea să meargă uneori să „se destindă", însă cînd o face, nu-i tihnește din cauza acestei tenace, sîcîitoare dureri. „Ești foarte emotivă", a încercat mai de mult o explicație Tibi. Probabil așa e. Și în seara aceasta, în care se sărbătorea plecarea la o expoziție internațională a lui T. și a soției domnului Gal, au existat suficiente mici motive de ridicare a tensiunii : o privire mai insistentă, o față încă nefamiliară... micile ei suspiciuni... șase țigări...

Dar acum va pleca. Îi va saluta discret pe cei din imediata apropiere, își va lua paltonul, se va îmbrăca și va ieși.

... Afară ninge scînteietor. În lumina becului de la intrare, fulgii formează o aureolă de păpădie. Stătu o clipă să-și prindă în palme tîmplele fierbinți. În partea dreaptă, o venă pulsa ca pîntecul unui animal hăituit. Îi era foame. Simți că, dacă un singur moment, se lasă din mînă, cade. Dar nu-și dădu voie. Nu vrea să fie deprimată.

... Ce frumos ninge ! Ce frumos ninge, își repetă cu încăpățînare. O luă încet spre casă. Trecu prin gardul viu acoperit de zăpadă. Se opri și scutură temeinic tufele cele mai apropiate. Cineva din stația de tramvai se întoarse spre ea. Îi veni să rîdă. Nu mai simțea durerea.

Începu să meargă foarte încet. I-ar fi plăcut să alunece. Și să rîdă. Și să se tăvălească prin zăpadă. Și să-și umple gura cu zăpadă...

Auzi pași grăbiți în urma ei. De frică să nu fie îmbrîncită, se lipi de zid, sub o firmă care se aprindea alternativ : roșu pentru „Fructe", albastru pentru „Legume". Pașii s-au oprit lîngă ea. Domnul Gal. Îl privi fără nici o mirare. Gîfîia. Fața lui era pe rînd roșie și vînătă, iar părul blond cu șuvițe cenușii — portocaliu și violet.

— De ce-ai plecat așa repede ? o întrebă. De ce-ai plecat ! Voiam să vorbesc în seara asta cu tine. Doar știi de cînd vreau să stau de vorbă cu tine. Doar știi... Da. O privi cercetător. Deodată păru străfulgerat de o idee. Gerda presimți, într-o fracțiune de secundă, și sîngele îi fugi de la inimă. I s-a făcut frică. Ba nu, groază. „Nu, vă rog, vă rog să nu spuneți nimic !", ar fi vrut să-i zică, dar n-a mai avut timp. Cu un ton care se dori extrem de firesc, domnul Gal articulă :

— Uite, ce-ar fi să vii la mine ? Știi doar cît sînt eu de discret, și la servici nu există nici un loc unde să te retragi. Stau ca idioții, ciorchine Nu-i posibil să vorbești nimic serios... Ei ? Ce zici, poți veni ?

În lumina roșie, fața lui păru grotescă, în lumina albastră fața ei păru lividă. Se auzea zăpada căzînd. Un foșnet aspru, ritmic, surd. Ca o bătaie de puls. Ca o bătaie de inimă. Ca un ecou de bătaie de inimă în urechi. Gerda R. nu va putea reconstitui niciodată vorbele bolmojite ca răspuns, nici gestul prin care s-a hotărît să se smulgă din loc. Gîndi doar, cu un rîs interior : „Domnul nu vrea să piardă nici o zi !".

...Merge cu bărbia în palton. Pe după gît, intră zăpada. Tremură din tot corpul. „De ce plîngi ?", ar întreba-o cu duritate Tibi. „Ai găsit exact ce-ai căutat !". „Dar n-am făcut nimic !", se apără ea, aproape strigînd. „Nu tu l-ai încurajat?". „Nu! nici o clipă" — se opuse Gerda cu îndîrjire. „După ce i-am spus că-mi place pictura lui — sau poate că și mai dinainte — îmi săruta mîna cu o anume tandrețe, o dată, ba nu, de mai multe ori, mi-a adus cîte o floare, drept recompensă pentru cîte vreun mic serviciu... dar, crede-mă, Tibi, le-am acceptat fără nici o privire echivocă. Cum să înțelegi altceva dintr-o astfel de acceptare. fără fasoane, camaraderească? Și apoi, domnul Gal e un om în vîrstă...". „Ei, hai, știi ? iar începi ? iar o faci pe naiva ? Bătrîn!... Ți-am mai spus de-atîtea ori că bărbații sînt și rămîn niște cretini clinici pînă mor !".

Sigur că i-a spus. Se oprește în loc, se proptește pe tocul stîng, își rotește talpa în zăpadă : un amfiteatru roman. Cu vîrful cizmei, stabilește și rîndurile de bănci. I-au înghețat obrajii înlăcrimați. Se scotocește în poșetă după batistă, scapă cheile, se apleacă să le caute. Și brusc, are senzația că nu mai e nici o speranță. Merge grăbită și simte că — nu are importanță în ce privință — nu mai e nici o speranță. Poate să strige după ajutor ? Nu se poate.

Se scutură conștiincioasă de zăpadă, își șterge lacrimile, descuie. La bucătărie e lumină, tamburinează în geamul opac. Se dezbracă în holul întunecos în care miroase a mîncare, trece prin dormitorul părinților. Mama stă în pat. Citește la lumina veiozei. Se uită pe deasupra ochelarilor la ea, fapt care face ca privirea să-i pară severă. Vinovată. Gerda R. se simte vinovată. Și mai e un sentiment pe care nu l-a mai trăit pînă acum : Gerda R. se simte **în afara legii.** Nu, sigur că n-ar putea să-și explice sentimentul acesta clandestin. De aceea, îi aranjează mamei cu maximă tandrețe plapuma la picioare, și îi răspunde cu tonul cel mai supus la întrebările despre petrecere. Ar putea să-i spună ei ? Nu.

Se retrage în camera sa — camera cea roșie! —, se așază pe marginea patului desfăcut. Sună telefonul. E Tibi ! „Ei, cum a fost ? Te-ai simțit bine ? — Da, dar mă doare capul. Și sînt deprimată. — De ce ? Ți s-a întîmplat ceva neplăcut ? — Nu, totul e în ordine, toți s-au purtat foarte.. cît se poate de urban. — Bine, culcă-te mai devreme atunci. Și pune-ți mîna dreaptă la ceafă și stînga pe frunte și strînge. Să vezi că cedează. Mîine la patru te aștept la chioșc. Mergem la un film, bine?".

Mergem la un film ! Ce bine ! **Mergem** la **un film.**

viața lui necunoscută

„23 **decembrie.** Azi dimineață, căutînd o carte în bibliotecă, am dat de **Nopți(le) albe** ale lui Dostoievski. Mi-am amintit că volumul meu, cumpărat la 16 ani, i l-am împrumutat lui Adrian. Și, dintr-o dată, am avut revelația copleșitoare că eu l-am iubit pe Adrian cu toată forța „vîrstei ingrate". Prima mea iubire. Deci el a fost prima mea iubire. Această descoperire, ce mi s-a părut de necontestat, m-a izbit la fel de mult cum m-ar ului constatarea că în caseta în care știu dintotdeauna că sînt șase lingurițe de argint sînt de fapt șase lingurițe de aur. Revelația m-a încărcat cu o energie și o emoție ciudate : eliberînd de sub aluviunile anilor trecuți amintirea lui Adrian, voi afla lucruri noi și despre mine, voi mai înfige cîteva stegulețe pe o hartă încețoșată".

După acest punct, pe care l-am rotunjit îndelung, am închis jurnalul și l-am pus deoparte. Mi-am întins picioarele pe cele două perne din fața fotoliului, m-am învelit mai bine cu pătura albastră de molton și mi-am despicat încă un măr. Îmi plac mult semințele de măr. Ninge. În casă e curat. Un concert pentru pian și orchestră de Mahler. Am început să caut. Dar oricîte eforturi am făcut, recolta a fost săracă.

Doar chipul, făptura lui, mi s-au păstrat intacte în memorie.

Înalt — atît de înalt, încît părea stingherit de aceasta și pășea cocoșat ;

brunet

fața cu o tăietură precisă

gura cu buze perfect conturate, palide și pline

incisivii mari, ca de cal — chiar și rîdea ca un cal

nasul drept, cu o înfiorare a nărilor inimitabilă

— și mîinile — absolut uluitor de lungi, cu degete subțiri, nervoase, albăstrii, de farmecul cărora mă gîndesc acum că era conștient, pentru că și le etala mereu ; cînd fuma, le privea, răsucindu-le pe rînd pe toate fețele.

Reprezenta rodul unei împreunări tîrzii.

Pus alături de frații săi din prima căsătorie a tatălui — greoi, cu tălpile mari, cu mîinile noduroase, cu vorba aspră, cu viața obișnuită, neabătîndu-se defel de la destinul lor de țărani — contrastul era incredibil.

Și era **trandafirul lîngă mărăcine :**

porumbelul printre ciori.

Ființa privită cu adorație, urmărită cu gelozie, așteptată cu înfrigurare și teamă de părinți.

Era leneș — de-o lene incurabilă, strălucitoare, perfectă ; se eschiva de la tot ce nu-i plăcea.

Și nu-i plăcea decît să deseneze, să citească, să flecărească ; povestea, imita și inventa istorii de un umor savuros...

Antipatizat de frați, ironizat și privit cu un dispreț îngăduitor, oarecum vesel, de ceilalți... Și totuși, toți aveam convingerea, mai mult sau mai puțin secretă, că e o ființă aparte, cu un destin aparte. El avea „un cap extraordinar, dar...".

Seara făcea un tur fără țintă prin împrejurimi, apoi, invariabil, se oprea la noi.

*
* *

În vacanța aceea de vară de care se leagă primele mele amintiri concrete, clare, Adrian a desenat o vază pentru sora mea, cu creioane COLOR. O vază suplă, colorată pe verticală, cu tușe nervoase, repezi, dese (stil pe care l-am imitat multă vreme, convinsă fiind că numai așa se desenează), cu toate culorile juxtapuse. Sigur, și noi aveam vaze, dar cea desenată de el mi se părea VAZA. și niciodată n-am văzut-o în realitate. Era **din marmoră.**

Adrian avea pe atunci șaptesprezece-optsprezece ani, cît și sora mea mai mare, și în jurul lor plutea ceva inexplicabil, care mă irita. Rîdeau tot timpul, din nimic, își spuneau neobosiți întîmplări și glume cărora nu le găseam nici un sens, calificau orice lucru drept „porcărie". Vorbeau cu îngăduință despre „bătrîni", și își făceau tot felul de semne cînd ieșeau ei din cameră.

Stăteam pînă după ora doisprezece toți trei, și sora mea nu mă alunga la culcare, fapt pe care știam să-l apreciez (deși mă mira) nescoțînd nici o vorbă ; acum cred că mama îi interzisese să stea nopțile numai cu el. Adrian povestea în serie istorii ai căror eroi erau **băiatu',** adică el însuși, și ba o profesoară. ba o pedagogă. ba o colegă — istorii din care nu înțelegeam mai nimic, pentru că se repeta mereu cuvîntul „prins". folosit într-un sens necunoscut de mine, și pentru că de multe ori completa frazele prin gesturi sau mimică.

Nu îndrăzneam să mă mișc.

Nici nu-mi dezlipeam privirea de pe fața lui.

Ei nu-mi dădeau nici o atenție.

Doar Aura se uita din cînd în cînd la mine și rîdea către Adrian.

Faptul că știau că eu nu puteam să pricep mare lucru din ce-și spuneau, deși stăteam acolo, deci „erau păziți", le crea o complicitate pe care o simțeam instinctiv.

Sora mea nu-l iubea. Acest lucru mi-e foarte clar. Chiar rîdea cel mai mult de el. Dar avea vizavi de ființa lui un sentiment de posesiune.

Era clovnul ei. O distra și el căuta mereu alte mijloace, inedite, să o distreze. Se costuma în țigancă, în călugăriță, în mireasă — o dată s-a îmbrăcat chiar cu costumul de gimnastică al Aurei, arătîndu-și de sub fusta extrem de scurtă picioarele lungi și păroase.

Era adoratorul ei. Cel pe care îl alunga seară de seară, pentru ca el să se întoarcă seară de seară.

Nu cred că ei i-ar fi plăcut să o asculte și să nu mai revină.

Ar fi indispus-o, și serile i s-ar fi părut imposibil de plicticoase.

Dar mie îmi era întotdeauna teamă că nu are să mai revină, și îi eram ei recunoscătoare că-l aducea fără greș.

Cînd mă privea, își prindea buza de sus cu cea de jos, și-și tremura nările.

O dată am auzit cum îi spunea Aurei : „Ce tălpi mari are puștoaica !"

Ea a rîs.

În vremea aceea, la noi în casă începuse moda unui cuvînt cu o sonoritate înfricoșătoare : **randevu...** „Fata noastră se ține de randevu, de asta nu învață... Fata noastră era plecată la randevu" etc. De cîteva ori, Aura a mîncat bătaie pentru „randevuurile" ei. Tata asista întotdeaua la aceste scene cu țipete, și o înghiontea și el pe Aura, dar atît de neconvins, încît vorbele lui : „Ce-ți trebuie ție, măi, copile ?!" păreau să spună de fapt : „Ei, n-am încotro, așa **trebuie** să facă un părinte adevărat !".

Fără îndoială, cunoșteam forța acestui cuvînt. Așa că, în ziua în care Adrian a descoperit că eu am labele picioarelor lungi, în timp ce-i dădeam mamei — care văruia casa — mere rase cu zahăr, i-am spus că Aura are randevu cu Adrian. Mama n-a acordat la început nici o atenție acestor vorbe, dar se pare că argumentele aduse au convins-o, astfel că în urma denunțului inventat Aura n-a mai avut voie să iasă în seara aceea de sîmbătă la reuniune. Sigur, a doua zi, cînd n-am mai putut s-o ocolesc, m-a pocnit, zicîndu-mi : „Ține, arătarea dracului, ca să nu mai umbli cu scorneli de azi înainte ! .

Adrian n-a mai venit nici el serile pe la noi, dar trecea de două trei ori pe zi prin fața casei noastre, iar sora mea stătea deseori de vorbă cu el și rîdeau ca și mai înainte. Dar pentru mine adio minunatelor ceasuri în trei.

Eu îi urmăream ascunsă pe undeva.

Îmi plăcea să mă ascund, să-i pîndesc fără să fiu văzută pe cei care mă căutau. și-mi plăcea să nu răspund cînd eram strigată ; lucru pe care Aura îl știa și care o enerva peste măsură.

Acum am convingerea că sora mea crescuse în proprii săi ochi datorită neașteptatei severități a mamei, care. probabil, schimbase puțin și sentimentele ei față de Adrian. Mi se părea mie că, pe la sfîrșitul acelei vacanțe. se îndrăgostise de el.

Dar ea nu știa să iubească. Nu.

Ea primea mai multe scrisori misterioase deodată, și expedia mai multe scrisori misterioase odată... Numai frica mă împiedica să le deschid.

Tot în vara aceea, am scris eu o poezie. din care îmi mai amintesc doar o strofă : „Ce mult aș vrea să fiu cu tine / lîngă izvoare cristaline / în landele pline de soare / sau lîngă îndrăgita mare", poezie pe care a descoperit-o Aura și i-a citit-o lui Adrian cu un ton care a transformat plînsul meu disperat și rugător într-un țipăt isteric atît de neașteptat și de urît încît m-a speriat și pe mine.

*
* *

Adrian a terminat școala de mecanici — dar toți știam că el va ajunge altceva — și a fost luat în armată. La întoarcere — eram tot în vacanță — iar a început să vină pe la noi. Făcuse armata la nu știu ce armă, dar îmi amintesc eleganța cu care ne ilustra mersul în formație de la defilare, cînd, cu mănuși albe, cu uniforma impecabilă, cu arma la piept, trecea nerespirînd prin fața tribunelor. Și piciorul său lung se cumpănea țeapăn, ridicîndu-se sus de tot. Și nările îi fremătau.

Acum căpătase ticul sugerii obrajilor și repeta mereu cuvîntul „lentoare".

Len-toaa-re.

Len-toare.

*
* *

Într-o zi, a venit la noi ras pe cap și cu genele tăiate : „Sînt o mască". Și era într-adevăr o mască.

Acum mă făceam că nu-i dau nici o atenție si rîdeam cu zgîrcenie.

Cînd mă privea, își prindea buza de sus cu cea de jos.

Îi spunea Aurei : „A crescut puștoaica!".

„Reta ? Îmhî, răspundea ea, dar e atît de neglijentă și de neîndemînatică !".

Și cam atît îmi amintesc din anii aceia.

*
* *

După cîtva timp, am aflat că tatăl său a murit, iar Adrian, ajuns tractorist în sat, se ceartă mereu cu maică-sa, care refuză să-i mai spele „țoalele jegoase", și care-i pretinde să se însoare. Drept urmare, într-una din zile, îmbrăcat în salopeta lui murdară de păcură, în bascheți și cu basc, Adrian a plecat în pețit, luat fiind la goană de părinții jigniți ai „copilei".

*
* *

Cam în penultimul an de liceu (cînd căpătasem și eu acea convingere intimă că știu totul despre toate — probabil această convingere era acel „ceva" inexplicabil care mă irita la Adrian și la Aura mai demult) m-am întîlnit cu el. Tot m-a emoționat prezența lui și tot nu dobîndisem — spre disperarea mea — degajarea mult rîvnită. Însă „arătarea" din mine dispăruse, mai păstrînd nasul borcănat și labele lungi și subțiri. Dar, în toate, aveam un aer „plăcut" și eram „o fată extrem de sensibilă", după cum se exprimau profesorii mei.

El fuma pipă, dinții mari din față i se îngălbeniseră ; avea ceva de animal jigărit.

Viața lui îmi era total necunoscută.

M-am surprins că-l priveam așa, cu îngăduința și neîncrederea cu care-l priveau toți.

Printre alte lucruri pe care probabil mi le-a spus, îmi amintesc doar că mi-a relatat o noapte petrecută în cimitirul cel mare al orașului.

Cum că nu-i fusese frică și că era foarte poetic.

Acum se ducea cu trenul nu mai țin minte unde și, pentru noaptea aceea lungă de călătorie, am urcat la gazda mea și i-am adus **Nopți albe.**

La plecare, mi-a sărutat mîna, cu aceleași gesturi largi, parcă autoironice, pe care i le cunoșteam atît de bine, și care de astă dată nu m-au mai amuzat. Totuși m-au impresionat.

Nu mai credeam că va ajunge cineva.

*
* *

La scurt timp după aceea, mama mi-a spus că Adrian e «pensionarul» spitalului de sus.

Am ascultat aceste vorbe fără să le pricep exact sensul.

Mama lui s-a recăsătorit și nu poate să-l țină la ea.

Nici nu-l vizitează ,pentru că „n-o lasă soțul".

Se duc cei din sat, cînd pot, și pe la el.

El are în îngrijire o parcelă de roșii, și spune că vrea să se însoare. Tot cu o pensionară, evident.

*
* *

În același an, mergînd cu prietenii mei — o gloată exuberantă — să petrecem o duminică la iarbă verde, în afara orașului

am descoperit cu groază figura lui Adrian în același autobuz.

Rîdea mereu, dinții erau oribili, chelise complet.

La nivelul pieptului, ținea cu mîna stîngă o colivie goală.

Rîdea mereu și vorbea tare.

De atunci, nu mai știu nimic despre Adrian ...

*
* *

...Am coborît din fotoliu să întorc banda : concert de jazz. Camera s-a umplut de sunete frenetice. Am aruncat resturile semințelor în WC. M-am cuibărit la loc. Am așteptat parcă ceva... Am deschis jurnalul și am recitit frazele notate. Mi s-au părut atît de patetice, încît m-am jenat de ele și le-am tăiat cu două linii, cruciș. Iar amintirile despre Adrian se înfățișau prea inconsistente, pentru a merita să le adun într-un portret. Nici despre mine nu am aflat ceva în plus. Așa că sub fragmentul tăiat cu două linii, am scris foarte sec :

„23 **decembrie.** Probabil că Adrian a murit".

visul strămoșilor

Din pisc în pisc, peste CARPAȚI
Răsună chemarea lui Ștefan
Și vuietul nu ne dă pace.
Vasluiul a fost stavila
Premergătoare lui AZI.
Hidrocentralele răsfrîng din ape
Lumina peste sate
Și schimbă rostul luminilor...

Pe acest pămînt trebuia să împlinim
Visul rotund al strămoșilor !...
Și o vom face !
Legămînt ne este ființa
Și copiii
Și toți ce locuim pămîntul
Țării ROMANIA.

în ape neadormite

Zăpezile de Zînă
învăluie amurgul
spre a păstra tăria.
În ape neadormite
florile răsfrînte
vor mai presăra drumurile ?
În fumul risipit de zori
dorințele se-apleacă
pe visele uitate !...

dimineață de toamnă

Pasărea cu penajul rigid
zvîcnește violent. O voltă
și-n dimineața de toamnă
săgețile soarelui
o proiectează, luminînd-o
umbrind-o, egal.

Jos, turma Carpaților,
geometrie descriptivă,
tangente la curbă, secante
unghiuri adiacente,
perpendiculare,

ștefan mihăilescu

panoramic

FLORIN MUSCALU :
„puterea lunii"

La al cincilea volum al său, **Puterea lunii** (Junimea, 1985), Florin Muscalu se arată tot mai preocupat de sensurile poeziei, de forțele cu care este înzestrată și de capacitatea ei de simbolizare a destinului uman. A fi poet înseamnă, în poezia care intitulează volumul, să ai puterea chihlimbarului nocturn (luna) de a înălța apele spre cer, să porți în tine coroana ghearelor lăsate de un albatros baudelairean, infirm pe pămînt, să vezi lăcrimînd aripile lui lăsate deasupra ta și, plutind cu fața-n sus pe mări, să ai „puterea timpului ce trece". În poezie este deci o dorință de elevație, de transcendere a timpului și spațiului, de o seninătate care te face să uiți de pasiunile inferioare.

In volumul precedent, ca vrednic urmaș al marelui Emil Botta, Florin Muscalu apărea **In hainele scumpe ale mierlei**, investit sumbru. Și de data aceasta, ucenicul lui Hamlet, poetul are un **ecuson à merlettes**, e din cavalerii fascinați de mierla ce-și poartă pe aripi capul cîntînd „ca un cutremur de pămînt", incinerată la trecerea mileniului sau prefăcută in „chihlimbar postum". Există însă și o altă metamorfoză, aceea care duce la identificarea poetului cu poezia, a mierlei albe (merle blanc, om sau lucru fără contur), cu mierla neagră (distinctă). „Arta mea, zice de aceea Florin Muscalu, este mierla / Care s-a întunecat". În totul interesantă este viziunea unei corăbii cu schelete de flamingo, păsări călătoare „vuind ca o mierlă uriașă" în zbor peste Marea Neagră cu pînze orbitor de albe, pe catargele căreia stau stoluri de canari cît vulturii, vas fantomă al poeziei. Canarul ca simbol al cîntecului, al poeziei, apare și în altă parte, în dimensiuni cosmice: „Un canar uriaș ce se zărește de pe / Altă planetă, / Clocind cețuri vineții-aurifere..." Intîlnim și un flamingo, ieșind din ochii înnoptați fericit în vis, ros de lumină și evoluînd el însuși ca un fum de rouă, un cariu prin cosmos, violet. Cît despre vulturi, ei sînt în părul unei femei „vulturi albi străvezii, cît viespile", imagine concettistă, ori, în ochii verzi, „două statui zburînd in zări..."

Păsările figurează în poezie ideea de zbor, de înălțime, de ridicare din contingent, de nostalgie a altor zări. „Am văzut, zice poetul, două păsări necunoscute / Veacurile sărutînd". Păsările reprezintă în cel mai înalt grad sufletul, **anima**: „Cînd într-o zi se-ndoaie scorbura în trup, / Ceva sfîșietor înspre pămînt se lasă: / Un cîrd de păsări cît albinele / Plutește alb, / afară vrînd să iasă". Femeile tinere parcă dorm „în cuibul cămărițelor brumate", „cele ce-au fost, ca lebedele negre pleacă". Porumbeii sălbatici, turturelele, simbolizează cărțile, substanța lor volatilă, capabilă de zbor. Prigoriile, păsări strălucitoare, fac, inălțîndu-se, arhitectura aerului, înfloresc, coborînd, pajiștile. „Pitpalacul bate coasa lumii vara", frumos, dar poezia începe să se antropomorfozeze, ca și atunci cînd profesoara de franceză care calcă „pe ouă de prepeliță prin oraș" e legată de cer de micile rîndunele. Iată și un portret al pupezei: „Jumătate de coroană, purtată trufaș prin melancolie... / Regina zboară, dar nu cîntă". Ceva mai greu descifrabil e simbolul păsării botgros: „Botgros cînta în primăvară / Umplea lumea țării cu flori, / Chema viața din nori / Botgros. Lumină amară... // O mică, suavă catedrală în zbor / Pîlpîie, totdeauna, involuntară. / Botgros, această fiară / care, în fața mulțimii, doar cîntă și zboară". Să fie o aluzie la poetul declamator, pasager? E în orice caz altfel decît Florin Muscalu, poet interiorizat, metaforic, discret, unul din bunii noștri poeți de azi.

Al. PIRU

MIRCEA GOGA :
„urgența de a trăi"

Poet livresc, imaginîndu-și viața însăși ca pe o carte, Mircea Goga proclamă, totuși, „urgența de a trăi". Și cum? „Cu orice preț, cu orice risc!" Lumea lui nu este, însă, aceea a străzii. Lăcomia de a trăi nu-l aruncă în freamătul vieții, ci îl întoarce la pagina cărții: „Poetul mușcă primul din cuvinte". Această poezie, cu aer intimist, clasicizat, conținînd mai multe dedicații și invocații erotice ia și iubirea ca subiect livresc, preferînd compania „verișoarei Bette", a lui Yorrick, a lui Ulise, Hamlet, Peer Gynt, Don Quijote, Polonius. Dragostea este singurătate — „doamna noastră tutelară". Mărturisindu-se, îndrăgostitul recurge la hîrtie: „te iubesc / îți spune cu foșnetul ei hîrtia / ce-și trage seva din impetuoasa mea singurătate / ca din copacul pe care-l avusesc de trăit cîndva". Poetul își leagă iubita la ochi — jumătate a singurătății — femeie.

Poemul dedicat lui Bălașa, **Urgența de-a trăi**, adună butade, aforisme, haiku-uri ca-ntr-un jurnal de notație lirică. Se aud sonuri din Sorescu („La al șaselea semnal va fi eternitatea exactă"), dar se citesc și secvențe originale, nelipsite de-o anumită tentă suprarealistă, cu imaginație din Bosch: „Hămesit de glorie ceasornicul ca un cal troian / își scuipă soldățoii în cetate". Volumul **Limuzina de ceață**, publicat de Mircea Goga în 1982, îl arăta pe poet ceva mai îndrăzneț, dar și mai hazardat. **Urgența de-a trăi** e mai egal (primele două versuri sînt însă, descurajante: „Nu mi-e teamă de moarte / cît de numele ei nerostit", amintind de Vlahuță!), mai controlat, mai supus unei retorici. Privind lumea cu „ochii călugăriți ai orbului". Mircea Goga este prizonierul unei biblioteci. Asceza imaginii este și reflexul unei timidități pe care poetul nu o poate depăși decît îmbrățișînd elementele (**Foc, apă, aer, pămînt** se cheamă ultimul poem al cărții).

Poet elaborat, Mircea Goga izbutește în poeziile de transmisie lirică, unde sentimentul, filtrat, ascuns sub cenușa cuvintelor, mai păstrează ceva din incandescența originară: „Iubirea noastră va împlini oracolele lumii / trecem / ca roua lunecînd pe clipă / roua, lacrima nopții devenită psalm / asemeni broboanelor unei mirese / în marea ei dimineață / ca roua lunecînd pe cactuși / trecem prin lume / cît durează o victorie cu trupul / înfipt în suflet / ca un cuțit în pîine / zeități de rouă trecem prin lume / (cineva își încarcă arma cu lacrimi)". (**Roua**).

Valentin CODRESCU

CONSTANTIN STAN :
„vară tîrzie"

După Mircea Nedelciu și Alexandru Vlad, Constantin Stan este al treilea prozator din generația '80 care scrie un roman despre cel de-al doilea război mondial, intitulat **Vară tîrzie** (Ed. „Militară", 1985); și în cazul său, accentul nu cade pe reconstituire, pe document, interesul tînărului romancier vizînd **cotidianul**, adică „viața de fiecare zi" a unor oameni care luptă sau care așteaptă în spatele frontului. Nu doar perspectiva asupra evenimentului istoric este alta față de aceea impusă de prozatorii din generația '60 (Marin Preda, Titus Popovici, Dumitru Radu Popescu), dar și formula epică este nouă; Constantin Stan urmărește „corespondențele" dintre un mod de a simți și de a trăi evenimente psihologice, specific — spune el — pentru un tînăr sublocotenent și un alt tînăr, din zilele noastre: între felul **cum iubește** și, mai cu seamă, **cum se exprimă** sentimentul erotic, propriu lui Augustin Suciu și cel al lui Neluțu, membru al unei echipe de filmare de azi, sînt multe asemănări care nu țin atît de „universala gamă" a partiturii erotice, cît de o structură interioară comună: cuplurile Tinu—Valeria (din vremea războiului) și Neluțu—Cornelia (de azi) își „trăiesc" cu aceleași cuvinte povestea de dragoste care evoluează de la amiciția leneșă și confortabilă la pasionale izbucniri epistolare. Avînd convingerea că documentele istorice nu pot ține locul istoriei, soldatul Neluțu caută în scrisorile unui combatant din cel de-al doilea război mondial, descoperite în podul prăfuit al unei case, „viața inflexibilă" care nu admite supoziții sau sentimentalisme; scrisorile lui Augustin Suciu către o Valeria din Timișoara sînt **adevăratele** documente, confirmîndu-le pe acelea acceptate ca atare de știința istoriei: dacă „documentarea" prozatorului a fost (sau pare a fi) minimă, înțelegerea sa pentru textura interioară a unui om trăitor în anii războiului este cît se poate de exactă și rafinată: și dacă în „scenele istorice" primează **informația** (pe care autorul o furnizează în mici secvențe fără a le comenta, cu aerul că îndeplinește o formalitate), în „scenele de viață" se ivesc amintitele **corespondențe** care structurează epica și problematica romanului. Descifrînd existența dintr-o corespondență particulară, căutind adică „un anume ritm, poate chiar viața" dincolo de informațiile „de tot banale" pe care le dă sublocotenentul Augustin Suciu (și pe care le lasă cenzura militară), protagonistul pendulează între **uitare** (cuvînt mereu subliniat în text) și voluptatea **lecturii** vieții din cărțile poștale trimise altădată de pe front: uitarea și documentarea sînt termenii complementari ai unei firi complicate și ai unei existențe asijderea. Romanul are și un plan pe care l-aș numi al **actualității**; el se organizează în jurul unui anume mod de a concepe statutul social al tînărului de azi (care refuză „hibridul" — „nici țăran (...), nici orășean" — despre care s-au scris multe cărți de proză pe toată lungimea gamei valorice), al „teoretizării" acestuia (Neluțu este „cazul" particular pe care îl analizează Profesorul, cel care sintetizează datele experienței) și al unei priviri deosebit de mobile. În fond, înnoirea esențială pe care o aduc tinerii prozatori este această mobilitate a perspectivei, care oferă mult invocata „priză la real". Cu **Vară tîrzie**, Constantin Stan intră în rîndul prozatorilor „profesioniști" ai generației '80.

Ioan HOLBAN

LIVIU GRĂSOIU :
„șt. o. iosif"

Liviu Grăsoiu subliniază convingător în cîteva zeci de pagini notele de perenitate ale poeziei lui Șt. O. Iosif. Bine alese, textele din antologii sînt argumentele unor păreri clar exprimate. Exegetul își construiește discursul după schemele clasice, dar nu o dată întîlnim în frazele sale și elemente moderne privind tehnica analizei literare. Semănătorist prin excelență, Șt. O. Iosif continuă prin creația sa, să ne sensibilizeze și să fie contemporanul nostru. Criticul a considerat că e necesar să precizeze și să insiste asupra acestui aspect. Astfel valoarea estetică a versurilor iosifiene, particularitățile care l-au individualizat, îl determină pe tînărul interpret să-și publice studiul în cunoscuta colecție **„Contemporanul nostru"**, de la editura **„Albatros"** (1985). Cu atît mai mult cu cît „unui poet nu i se poate aplica definitiv și irevocabil o formulă" susține acesta. Memorate încă de pe băncile școlii, poeziile lui Șt. O. Iosif s-au bucurat de mare popularitate în epocă; fascinau prin muzicalitate, iar simplitatea versurilor le-a făcut ușor accesibile. În viziunea unor critici, autorul **„Cîntecului sfînt"** este un poet „cuminte" și cu un destin tragic. Dar Liviu Grăsoiu sondează mai mult în adîncuri, voind să descopere și să dezvăluie structurile unor „doiniri", să surprindă inefabilul unor versuri care îl mențin pe poet și acum în actualitate, impresionat de numărul mare al edițiilor, din ultimii treizeci de ani. Informat, exegetul citează în mai multe rînduri, părerile unor specialiști de mare prestigiu. Discursul propus de el se vrea o prelungire a cercetărilor anterioare. Cu Mircea Vaida însă „polemizează" discret, nefiind de acord cu profilul propus de acesta în **„Introducerea în opera lui Șt. O. Iosif"** care se încheie cu un capitol intitulat patetic **„Dreptate pentru Iosif"**. Liviu Grăsoiu consideră că Șt. O. Iosif nu este un nedreptățit, atîta timp cît poeziile sale, tipărite în tiraje foarte mari sînt epuizate. „Dreptate scriitorului îi fac opera și cititorii", scrie în continuare exegetul care ne propune un punct de vedere personal: nu un studiu erudit „face dreptate" scriitorului ci, rapiditatea cu care sînt vîndute cărțile în librării. Figură interesantă în epocă, autorul tînguitoarei **doine** a colaborat la reviste de nuanță semănătoristă, a fost un bun traducător etc. Criticul în discuție, sever dar cu simțul măsurii, preferă potecile bătătorite. Își fixează încă de la început cîteva repere critice, cîteva opinii ale unor mari interpreți. Vrea parcă să le probeze durabilitatea. Întoarce frazele pe toate fețele și constată că mai vechii comentatori „nu au deslușit specificitatea în totalitatea ei". Un capitol intitulat **„Teme, idei, motive"** rezumă conținutul întregii cărți. Nevoia de argumente l-a silit să descompună metodic structura lirică și să raporteze fiecare element la contextul epocii. Folclorul, prezent în mare măsură în creația lui Șt. O. Iosif, a fost valorificat în registre variate. Atras mai mult de aspectele muzicale decît de cele picturale, poetul exprima sensuri adînci în acorduri de doină. Din acest motiv, Liviu Grăsoiu insistă asupra unor trăsături ale liricii iosifiene: doina ca ideal estetic, „noua" poezie a lui Iosif, descriptivismul și sepecificul său, poezia naturii și a sufletului, tema înstrăinării. Fără a-i exagera calitățile, noul interpret al poeziei lui Șt. O. Iosif recitește de pe pozițiile omului de cultură de azi textele și remarcă unele note moderne care le asigură mai multă stabilitate.

George BĂDĂRĂU

CASSIAN MARIA SPIRIDON :
„pornind de la zero"

Hotărît lucru, în ultima vreme poeții ieșeni au devenit mai grijulii cu devenirea personalității lor creatoare: dacă în urmă cu cîțiva ani, Ioanid Romanescu cerea revizuirea statutului său de poet, iar în 1983 Lucian Vasiliu publica la Editura Albatros volumul intitulat **Despre felul cum înaintez** (se referea, firește, la poezie!), Cassian Maria Spiridon își asigura publicul cititor în 1985 (cu ocazia apariției volumului său de debut la Editura Junimea) că înaintarea amintită nu se poate realiza decît **Pornind de la zero.**

Pentru debutantul Junimii poezia e o „prodigioasă călătorie", numai că drumul creației este spinos, plin de capcane și în ranița poeziei cu care Cassian Maria Spiridon pornește „cu pași frămîntați cu privirea curată" se înghesuie elemente aleatorii și insolite: „lebedele negre" (ale poetului Nicolae Țatomir), „flexibile nipluri", „șarpele lung", „tija florii de crin", „lampa de opt-nouă focuri", „zeul tînăr", „sfînta întîmplare hegeliană" și „însămînțarea în strălucitoarele ouă astrale", „centurile castității", „pachidermele" și „pînza corabiei", „oasele strămoșilor" și „hohotul cosmic". În sfîrșit, astfel echipat de drum poetul o ia voinicește, cu încredere, de la zero, numai că o dată la drum, „mirul și carnea / nu mai sînt în armonie" și astfel se vede nevoit să penduleze mereu între astral și teluric, între „andromeda", „norii lui magellan" / „pitica albă", „quasari" și „etajul doi al unui bloc oarecare", între „făptura zeiască" și „perdelele murdare", între „ondulările vesnice" și „întoarcerea tatălui" (o întoarcere mai degrabă nedorită, căci îi trezește poetului instincte antropofage: „veseliți-vă frați / se-ntoarce din risipire / Tatăl vostru / pe care am să-l tai / pentru ospățul cel mare"). Pentru a nu o lua razna prin „albastrul drumului", dar și pentru a nu se întoarce mereu la „viața dusă pe burtă", poetul rămîne identic cu sine iar versurile-i încropesc un „poem uniform". Uniformitatea e starea preponderentă pe drumul pe care a pornit Cassian Maria Spiridon, o uniformitate de sorginte bacoviană, căreia îi lipsesc însă intensitatea și profunzimea trăirilor din **Plumb** sau din **Scîntei galbene.** De altfel, influența bacoviană nu e îndeajuns asimilată, ea fiind resimțită acut în unele poezii: „e fum și e vîntul, e seară / copaci singuratici / copila culege petunii" (**Poem uniform**). „De la zero pornind / cu gura închisă / cu încredere / cu disperare / pornind și pornind / într-o mie de sensuri / — atîtea se pot întîmpla" — ni se confesează poetul și astfel ajung demne de admirat (și dătătoare de speranțe) încrederea și perseverența cu care Cassian Maria Spiridon o pornește pe căile scrisului.

Ținînd cont de faptul că autorul a pornit-o — după propria-i mărturisire — „de la zero", să-i acordăm credit în continuare.

V. S.

NICOLAE VEREȘ :
„locuri vacante în pantheon"

Un prozator de neîndoielnică înzestrare este Nicolae Vereș, autorul romanului **Locuri vacante în Pantheon** (Editura Dacia, 1985) și, după cum precizează o notă din subsol, al unui volum mai vechi, **Zebrele pasc in cocotieri**, de care mărturisesc a nu fi avut știință. Romanul narează peripețiile unor afaceriști dintr-un orășel în plină dezvoltare, ilustrînd motto-ul potrivit căruia „...nu toți cei care vin la Roma bat în poarta cetății cu flori...". Nu intru în amănuntele intrigii, pe de o parte —pentru a nu umbri satisfacția cititorului, pe de alta — pentru că, deși spectaculoasă, ea spune prea puțin despre calitățile autorului. Nicolae Vereș este un spirit satiric, avînd un ochi sensibil la păcatele omenești. Personajele cărții sînt recrutate exclusiv din rîndurile delicvenților identificați și ale celor deocamdată figurînd în categoria oamenilor cumsecade, foști și viitori pensionari ai penitenciarelor. Atîta numai că, în timp ce găunoșenia pompoasă, orientată, logică, dialectică e pentru insipidul gazetar vorbire de fiecare zi, pentru ceilalți funcționează ca o haină, purtată cu ostentativă naturalețe dinaintea semenilor, dar invariabil lepădată în intimitate. Principala aventură din **Locuri vacante în Pantheon** se dovedește, în cele din urmă, aceea a limbajului, ce îngăduie să prolifereze la adăpostul lui întreaga gamă a viciilor. Cuvintele încetează a fi oglinzi ale celor ce le rostesc, transformîndu-se în veritabile armuri. De n-ar fi contrazise de „activitatea" diurnă a personajelor, nu cred că am reuși să le stabilim acestora identitatea reală.

Peste paginile cărții plutesc umbrele maeștrilor necontestați ai genului satiric, Ilf și Petrov, din scrierile cărora pare să fi aflat Nicolae Vereș „secretele meseriei". O ucenicie onorantă, avînd în vedere că romanul său nu e o simplă pastișă, ci o întreprindere în destule privințe originală. I-aș reproșa, totuși, exagerata plăcere a divagațiilor, transmisă și eroilor, și rezolvarea finalului cam bruscă.

Nicolae COBADIN

singurătate

Îmi barează drumul cu amîndouă brațele desfăcute: Ia stai puțin, frățioare! Mă opresc nu atît brațele lui ieșite mari, ciolănoase, din mînecile suflecate ale unei cămăși albe, cam boțită, și nici forța pe care o emană mușchii lor încordați sub o piele aspră, înnegrită de soare, sau vocea răgușită, parcă obișnuită să poruncească, ori rînjetul disprețuitor, ci mai ales tristețea ochilor săi cenușii, adîncă, molipsitoare. Nu mă mai recunoști, așa-i? Și-a băgat mîinile în buzunarele pantalonilor și rîde. Îi tremură umerii lații, șoldurile greoaie, tremură parcă din toată ființa lui, numai ochii îi rămîn încremeniți în tristețea lor sfșietoare. Nu, nu-mi amintesc să mai fi văzut vreodată capul ăsta rotund, aproape chel, fața fălcoasă, plină de riduri, năclăită în transpirație și într-un fel de abrutizare agresivă. Dacă n-ar fi ochii aceștia, cu tristețea din ei, l-aș ocoli și mi-aș vedea de drum. Cum să mă mai recunoști tu, care...? și întrebarea i se îneacă în rîs. Mă ia de braț și mă trage după el: E prea hain soarele ăsta și, la vîrsta noastră, damblaua începe să ne dea tîrcoale. N-am dreptate? Continui să nu-i răspund, însă, spre propria-mi mirare, nu opun nici o rezistență. Cînd intram în restaurant, îmi mai spune: E singurul local mai răsărit, încolo, la gară, în piață, au mai rămas doar firmele... Nu-ți mai amintești bombele acelea, pe iubitul nostru profesor de matematici, clientul lor special..., spaima celor ca tine?... Vorbește prea tare pentru localul aproape gol. Singurii clienți, un bărbat și o femeie, probabil în trecere prin localitate, își iau prînzul, la o masă lîngă fereastră. Ne așezăm și noi lîngă cealaltă fereastră, din dreapta, și chelnerița, tinerică, se apropie căscînd. Frumoaso, o întîmpină el, știu că ai cîrnați. Cîrnați dă-ne și vin roșu... Și ai grijă, pe mine, de trei zile, de cînd tot intru aici, mă cunoști, însă față de dînsul... atenție, e mare domn, ha, ha... îmi aprind țigara și îl las să se desfășoare în voie. O vreme fumează și el, apoi zice: Ce ceafă netedă aveai, frățioare!... Acum s-a cam încrețit, așa-i? Cinci ore pe zi... toți anii liceului, din banca de la spatele tău, am avut timp să ți-o studiez. Și urechile, și umerii, și ticul tău nenorocit, de a-ți freca nasul cu palma, mai ales la tezele de matematică... Acum mă recunoști? Tristețea ochilor săi mă fac să întind mîna spre el. Și, pentr-o clipă, îi simt ca atunci, în ceafă răsuflarea fierbinte. Ochii au acoperit bărbatul greoi, zeflemitor, fața lui ce provoacă silă. N-a rămas decît băiatul înalt, subțire, o ființă fragilă... cel mai frumos din clasă, cel care îl încurca, mai ales la probleme, pe profesorul de matematică..., copilul minune, elevul care își cunoștea încă de pe atunci viitorul... de savant, de strălucit profesor universitar... Acum îmbrățișez un om obosit, care gîfîie, care se îneacă în propriile-i vorbe, răgușit, disprețuitor, duhnind a băutură... E totuși fostul meu coleg de clasă, cel care îmi strecura pe sub guler cărăbuși sau paianjeni, apucîndu-i cu degetele lui subțiri, cu unghii îngrijite... Niște mîini mari, greoaie, murdare, se odihnesc acum în fața mea pe masă. Una se ridică, să-și ducă țigara la gură, cealaltă își înfige degetul în pieptul meu: Ce viață era, frățioare!... Nu prea roză, zic eu și el mă contrazice! Nu, n-ai dreptate. Era ea, viața noastră de atunci, cam cu mirosuri de război, de foamete, de fel de fel de lucruri care ne cam lua mințile, piuiturile... dar ce se poate compara cu tinerețea ceea?... Vax, nimic.... Acum nu mai am pe nimeni aici. Auzit?... Nu-i nici o fericire să-ți mai vezi locurile natale, cînd nu mai ai pe nimeni. E numai jalea... și rușinea... Înțelegi? În fiecare an, în iunie, las dracului tot, și vin aici... pentru că atunci, la moartea mamei... la înmormîntarea ei n-am putut să vin... Pricepi? Parcă sîntem un continent, nu o țară... așa, cît este... Telegrama aia mi-a sosit, e drept, în creierul munților... a sosit la două zile după... Deh... Umblă vorba că inginerii sînt așa și pe dincolo... Eu sînt numai subinginer, atît am reușit... de hidrocentrale, dacă te interesează, și, odată pe an, vin aici, unde nu mai am pe nimeni, și plîng... Am o nevastă frumoasă... încă mai este, doi băieți..., dar o dată pe an las dracului tot, fug aici... Pricepi?... Văd... simt că vorbele mele lunecă pe lîngă tine... Nu, nu vreau să mă contrazici, aici nu suport... Acolo, pe șantier, sînt cel mai supus om, un prost, dar aici e altceva... Nu pricepi... asta-i... Tu cred că treci pe aici și mai rar ca mine... De fapt, sîntem niște străini... Măcar să ne aducem aminte acum de vînzătoarea de țigări și papetărie... aia cu perucă... Nu nega, ai fost și tu îndrăgostit de ea, toată clasa era... Fiindcă toți aveam aceiași coși pe față, făceam aceleași boli, primăvara ne vuiau la fel urechile... Acum, la cincizeci de ani, nici să rîdem ca lumea nu mai știm, nu ne mai putem mira, nu mai rămînem cu gura căscată... ehei, sîntem oameni serioși... Pe atunci însă... Tot amintiri, tot aduceri aminte? zice chelnerița turnîndu-ne în pahare. El se uită la cîrnatul sleit în farfurie, de care nu s-a atins, și-i răspunde: Orice poți confisca unui om, frumoaso, însă amintirile, nu... Asta n-ai știut... Chelnerița ridică din umeri, rîde și se îndepărtează, iar el continuă: Auzi, mă cunoaște, am băut aici o zi întreagă, așa, de unul singur... și tot așa am vorbit. Ce mai sport!... Să rîzi și să plîngi singur... Domnișoara de la papetărie a murit la optzeci de ani... Auzi?... Optzeci... Am văzut-o în sicriu, pe atunci mai trăia mama... Au îngropat-o tot cu peruca aia, care i-a ascuns o viață chelia... Și pe Miți am întîlnit-o pe aici... Vinde loz în plic... Ha... ha... tu n-ai cunoscut-o poate ești singurul care n-ai trecut pe-atunci pe la ea... în rest, pe toți ne-a făcut bărbați... Da, nu-i nici o fericire să mai vin pe aici și, uite, totuși vin... Las dracului tot și... Continuă să vorbească, în vreme ce eu privesc prin fereastră piața din mijlocul orașului nostru. Sub soarele amiezii pare încremenită și pustie. Numai soldatul de bronz, cu arma în mînă, parcă mărșăluiește pe soclul lui. Tristețea ochilor omului de la masă mă molipsește și pe mine. Îl aud vorbind și mă întreb de ce naiba am dat tocmai peste el, să-i aud împleticeala limbii din cauza vinului prost? De ce tocmai această împleticeală de cuvinte să-mi amintească de oameni care au fost cîndva pe aici, adică lumea aceea de care probabil nu m-am despărțit niciodată?... Auzi?. Pricepi, omule? Și întinde mîna, mă bate pe umăr, mă apucă de braț și începe să mă zgîlțîie, de parcă aș fi adormit și ar încerca să mă trezească. Cînd ridică ochii spre mine, cenușiul lor înoată în lacrimi. Auzi, odată pe an las dracului tot și vin aici, hoinăresc exact ca atunci, așa, de unul singur... Ascultă, profesoara de română, aia care nu mă mai scotea din trei și patru, are un mic bust în cimitir și ieri am dus niște flori acolo...

Corneliu ȘTEFANACHE

intimitatea clasicilor

Am în față două impunătoarea tomuri de corespondență : scrisorile lui Alecsandri dintre 1871—1881, alcătuind volumul al X-lea din admirabila serie de opere îngrijită de Marta Anineanu, și epistolarul maiorescian dintre 1866—1870, cuprins în volumul al VI-lea din prețioasa ediție a Jurnalului, apărută grație eforturilor Georgetei Rădulescu-Dulgheru și Domnicăi Filimon. Amîndoi epistolieri asidui, cheltuind zilnic destule ceasuri cu redactarea corespondenței, menite nu doar a întreține relațiile sociale, dar și a rezolva o sumedenie de probleme (economice, politice și literare), Alecsandri și Maiorescu au, pe acest plan, puține puncte comune. Dacă lăsăm deoparte amănuntul că și unul și celălalt își compun scrisorile de preferință în alte limbi decît aceea maternă (consecință a educației primite în școlile străinătății), probabil că singura apropiere evidentă e obiceiul amîndurora de a interveni pe lîngă prieteni în favoarea cunoștințelor cît de cît apropiate. Încă nu s-a scris, deși ar fi cum nu se poate mai instructivă, o istorie a moravurilor societății românești din unghiul acesta al relațiilor amicale, semnalîndu-se cît datorează fiece carieră raporturilor personale, cum atîtea expresii ale recunoașterii publice, acte de justiție ori de injustiție, facilități sau piedici, elogii și blamuri s-au născut și au crescut în obscuritatea corespondenței private. „Lanțul slăbiciunilor“ a funcționat fără cusur pe orizontală și pe verticală, rari fiind aceia care să nu fi apelat la eficientu-i sprijin. Caragiale însuși îl cunoștea din proprie experiență, schița sa, dintre cele mai joviale, părînd destinată mai degrabă să nemurească un obicei al locului decît să-l înece în ridicul. O asemenea cercetare ar consemna, bizuindu-se pe scrisorile particulare, numele tuturor bărbaților iluștri ai României moderne, adevărați maeștri în arta de a solicita, dar și în aceea de a rezolva, direct ori prin intermediar, solicitările apropiaților. Epistolarul maiorescian, ca și al „bardului“ național, abundă în intervenții de această natură. Nu pun, doamne ferește, în cauză îndreptățirea lor. Dacă le-am suspecta și buna credință, unde am ajunge? Remarc numai că această cale ocolită a fost, nu doar mai bătută, dar și mai scurtă, că două rînduri trimise de cine trebuie cui trebuie izbuteau acolo unde filierele oficiale și mijloacele strict legale amenințau să dea greș, că favoarea a lucrat deseori în numele dreptului și dreptul în numele favorii, fiind aproape imposibil de precizat cum s-ar fi descurcat unul fără cealaltă.

Spuneam că, puse față în față, scrisorile celor doi evidențiază mai degrabă deosebiri decît asemănări izbitoare. Tonul corespondenței lui Alecsandri, bunăoară, e mai „simțit“ și mișcarea gîndurilor mai liberă. Maiorescu e mereu protocolar, respectuos în orice împrejurare cu eticheta, parcă ar avea mereu sub ochi bunele manuale de corespondență. Nu mă gîndesc la misivele oficiale, trimise de cei doi unor instituții sau persoane cu funcții suspuse. În ele protocolul e la locul lui, apelul la formele ceremonioase de înțeles, distanța politicoasă de asemenea. Cînd se adresează unor necunoscuți, lui Pietro Mezzetti sau Ministerului Cultelor și Instrucțiunii și Alecsandri e sobru și convențional, utilizînd fără reținere întreaga gamă a formulărilor recomandate de bunele maniere epistolare. Mirare trezesc însă alte scrisori ale Maiorescului, cele trimise rudelor directe ori prin alianță, în care stilul nu-și pierde de tot rigiditatea, chiar familiaritatea suferind de oarecare crispare. Cînd scrie familiei Kremnitz la Berlin și se vrea deosebit de afectuos, el nu reușește să scape de aerul de artificialitate, menținut intact în pofida cuvintelor (în sine calde), ceea ce ne îndeamnă a bănui mai mult respectul neabătut al convenientelor decît sentimente trainice. Dar nici scrisorile către Emilia, sora de care se mărturisește atît de legat, nu părăsesc linia generală, de respectuoasă rezervă. Aproape că e cazul să ne întrebăm dacă Maiorescu la treizeci de ani mai are cu adevărat aptitudinea de a-și exprima convingător sentimentele de care, neîndoios, e animat sau și-o va fi diminuat în răstimpul dintre adolescență și maturitate, aceasta atrofiindu-se lent ca orice organ neîntrebuințat. Prea sînt ele palide și aseptice, prea sever drămuite bucuria și nemulțumirea, prea atent măsurate frazele ca să nu contrarieze. Temperamentalul Maiorescu se exprimă cu asemenea detașare și în forme atît de riguros convenționale, încît ai crede că evenimentele, dacă nu-l ocolesc, nici nu lasă urme asupră-i. Afirmația și negația sînt, în scrisori, precumpănitor gramaticale. Să fiu bine înțeles : nu absența efuziunilor sentimentale mi se pare frapantă, ci convenționalismul frazelor, exagerat civilizate, impersonale ca emanînd de la o instituție, iar nu de la o persoană. Maiorescu și-a elaborat un stil preponderent funcțional, rece, sec, științific aproape, prin care mai mult comunică decît se comunică. Omul se ascunde mereu îndărătul cuvintelor, din care ridică în juru-i un zid de apărare, încît pentru a aproxima cît de cît corect amploarea trăirilor sale ar trebui să ridicăm fiecare indicație scăpată din fortăreață la pătrat.

Autosupravegherea maioresciană ne reține întrucît depășește limitele obișnuitului. Altminteri, orice ins cu capul, cum se zice, pe umeri își controlează expresia sentimentelor. Și Alecsandri e atent la ce scrie, ceea ce nu-l împiedică să existe mai viu în paginile corespondenței. Lucrul e cu atît mai semnificativ cu cît epistolele la care mă refer datează dintr-o epocă tîrzie, a bărbatului trecut de cincizeci de ani, cînd pasiunile se așează ca vinurile după fiert. Tonul scrisorilor către soție (în paranteză fie spus, Maiorescu îi trimite Clarei doar telegrame !) e afectuos, relatările deloc convenționale, limba slobodă, opiniile nete. „Seninul“ Alecsandri se încurcă fără precauție, se vaită la fel, dar se și amuză fără surdină. Nu alta e impresia lăsată de lectura epistolelor expediate fiicei, Maria, în care aerul protocolar, cît este, aparține mai degrabă limbii franceze decît poetului. Ca să nu mai amintesc de acelea către prietenii apropiați (Ion Ghica, Iacob Negruzzi, Nicolae Pisoski), de o neumbrită transparență afectivă. Și Maiorescu are dispoziții mai libere, dar sporadice și numai cu doi-trei destinatari (Carp, Rosetti, Kuschera), de care îl vor fi legînd nu doar stima intelectuală, ci și oarecari afaceri de sentiment. Altfel, voluminosul său epistolar se compune mai ales din „scrisori de serviciu“, împrumutînd adică aspectul grav-deferent al acestora, și din „scrisori de profesor“, ce nu au mai înaltă îndatorire decît luminarea minților învățăceilor, cărora le îndrumă pașii șovăitori cu înțelegătoare răbdare.

În focul polemicii sale cu regretatul Liviu Rusu, referitoare la unele aspecte ale receptării lui Maiorescu în actualitate, Alexandru George susținea la un moment dat că adevărata personalitate a acestuia trebuie căutată în textele lui publice, nu în acelea private, fiind fără sens a echilibra prin cele din urmă atitudinile cuprinse în cele dintîi. E neîndoios că scrierile tipărite de junimist în timpul vieții îl reprezintă cu strălucire. În ele Maiorescu apare așa cum s-a dorit : senin, dezinteresat, lucrînd în numele adevărului pe care singur pare să-l stăpînească și, de aceea, ferit de îndoieli, de căutări, de eșecuri. Cine se ocupă de destinul omului și al operei sale, și unul și cealaltă edificate cu o voință și o minuție greu de comparat, n-are cum ignora chipul pe care ardeleanul descins în Principatele Unite cu diplome apusene în buzunar și l-a dăltuit cu mînă sigură. Dacă însă e dator să-l aibă în vedere, nu e tot atît de sigur că trebuie să se mențină exclusiv în limitele lui. Nici o personalitate nu se reduce la înfățișarea publică, ci se completează cu aceea în intimitate. Una fără cealaltă oferă un tablou incomplet, mai ales în cazul oamenilor de felul Maiorescului, la care sub încremenirea măștii sociale se întrevede o fizionomie dintre cele mai expresive. Căci, oricît s-a străduit să-și pună de acord chipul purtat prin lume cu acela intim, cel puțin în cîteva rînduri controlul n-a funcționat ireproșabil, lăsînd neacoperite grimase, rictusuri și priviri deloc amabile. Să trecem nepăsători pe lîngă asemenea „accidente“ ori să declarăm că ele cel mult nuanțează alcătuirea omului, cînd — dimpotrivă — o modifică din temelii, dîndu-i complexitate, adîncime? Maiorescu n-a fost nici senin, nici imparțial pe cît s-a voit. Cei ce au cutezat a nu-i împărtăși părerile, rănindu-i imesul orgoliu, și-au primit mai devreme sau mai tîrziu plata. N-a trecut niciodată peste neînțelegerile personale, n-a răspuns nicicînd afronturilor prin justiție. N-a avut mărinimia să ierte, cum nici n-a știut să uite. Sînt acestea simple nuanțe? Sau cum am socoti fără însemnătate gîndul sinuciderii, de care a fost bîntuit la un moment dat? Nimeni nu e vizitat de o asemenea idee din capriciu și dacă Maiorescu a atins acest prag e pentru că viața sa sufletească trecea atunci printr-o perioadă dintre cele mai zbuciumate. Și, totuși, nimic din frămîntările momentului n-a trecut în scrierile sale publice sau noi nu știm să-i descifrăm ecourile. Nici jurnalul nu e tocmai darnic, mulțumindu-se să consemneze. Dar să fie acesta un motiv suficient pentru a ignora o fereastră deschisă către adîncurile personalității maioresciene? Maiorescu tras din scrierile publice, cît de coerent și de ademenitor, e incomplet și, deci, fals, dînd crezare numai măștii compuse cu atîta trudă și nesocotind ceea ce palpită îndărătul ei, omul viu adică. Dacă, așa cum afirmă răspicat Alexandru George, și aici sîntem de acord cu el, modul în care junimistul înțelegea evoluția societății și culturii române, inclusiv a literaturii și criticii, nu mai e demult și al nostru, în ce va fi constînd oare modernitatea, actualitatea sa? În ce mă privește, cred că în primul rînd în pînă acum nevalorificata-i complexitate sufletească, ce va ispiti, poate, într-o zi pana unui biograf de talent. Criticul Maiorescu a fost și va mai fi invocat drept vajnic apărător al justiției literare, al imparțialității, al adevărului. Însă nici în trecut, nici în viitorime justiția, imparțialitatea și adevărul în numele cărora a fost și va fi convocat să pledeze nu erau, nu vor fi acelea pentru care militase. El a formulat și păzit cîteva abstracțiuni, revenindu-le urmașilor îndatorirea de a le îmbrăca în hainele concretului, schimbătoare de la o epocă la alta. Numirea ideii pure, a principiului, nu și a funcționării lui în realitate, aceasta e partea lui Maiorescu, pe care i-o recunoaștem fără rezerve și ori de cîte ori principiul e în primejdie pronunțarea numelui său se arată salutară. Cînd însă alte aspecte ale inconfortabilei noastre profesii sînt în suferință, e preferabil să ne adresăm unor avocați mai „tineri“, poate nu atît de înzestrați pentru speculație, dar între ale căror titluri figurează și acela de a fi pus principiile la lucru. Omul Maiorescu, în schimb, prin tumultoasa existență lăuntrică, prin capacitatea de a-și croi un destin, dirijîndu-și toate puterile ființei spre atingerea scopului, prin tăria de a trece peste sine, arătîndu-se lumii neșovăitor și de o egală serenitate, prin pasiunile și slăbiciunile veșnic cenzurate, prin — în fond — aptitudinea rareori mărturisită de a suferi, e semenul nostru în perpetuitate.

Intrebarea care rămîne e următoarea : cît credit putem acorda, dată fiind prudența autorului, pînă și acestor documente ale intimității? Cu alte cuvinte : cît de sincer, de neprefăcut e Maiorescu în ele? Greu de dat un răspuns categoric. Notele zilnice, de pildă, nu erau redactate chiar numai pentru uzul propriu, dovadă repetatele intervenții ulterioare, menite a înlătura indiscrețiile, amănuntele inconvenabile. Dacă la început gîndul editării lor în postumitate îi va fi fost străin, el se va fi precizat pe măsură ce autorul devenea conștient de amploarea prestigiului său public. Cît privește corespondența, păstrată cu aceeași grijă în ciorne (ceea ce pe un Alecsandri nu l-a preocupat, semn că atribuia epistolelor o însemnătate strict particulară și o funcțiune momentană) și „purificate“ deopotrivă de „personalități“, ea e încă și mai greu de identificat cu domeniul maximei sincerități. Liviu Rusu a pus în evidență flagrante inexactități în scrisorile trimise din străinătate propriului tată, așa că nu văd de ce acelea cu alți destinatari ar fi complet străine de un asemenea procedeu. Singură verificarea atentă și fără prejudecăți a fiecărei afirmații ne poate arăta cînd e sincer Maiorescu și cînd preface convenabil datele, cînd relatează pur și simplu și cînd fabulează cu imaginea propriei statui dinainte. Sigur că ar fi eronat să cumpănim afirmațiile tipărite sub semnătură cu cele din jurnal și scrisori. Uneori se întîmplă ca ele să coincidă în liniile generale, formulările din epistole aducînd numai un plus de precizie și expresivitate (cazul Iacob Negruzzi). Cel mai ades însă se contrazic, dezvăluind nepotriviri flagrante cu judecățile declarat critice. Dar un critic viază prin ceea ce publică, nu prin ceea ce ține în sertar, la adăpost de ochii contemporanilor. „Otrăvurile“ lui Sainte-Beuve sînt mai ales un document sufletesc, nu critic, criticul rostindu-și părerile în foiletoanele de luni. Un regim similar au și însemnările descoperite recent în arhiva Ibrăileanu, prin a căror publicare s-a încercat extinderea receptivității acestuia față de literatura momentului. Nu altul trebuie să fie unghiul din care examinăm judecățile sumare, „de taină“ din jurnalul și corespondența lui Maiorescu. Ele vorbesc mai limpede și poate mai drept despre autorul lor decît despre cei în cauză.

Al. D.

V. Alecsandri, Opere, **X, Corespondență (1871—1881), ediție îngrijită, traduceri, note și indici de Marta Anineanu, Editura „Minerva“, 1985.**

Titu Maiorescu, Jurnal, **VI, (8/20 noiembrie 1866 — 17 april 1870), ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Editura „Minerva“, 1986.**

temele criticii

Mai înainte de a mă ocupa de volumul **O ușă abia întredeschisă**, al șaselea din seria de „Teme“, aș aduce în discuție o chestiune de psihologie și sociologie a culturii. Nicolae Manolescu nu e scutit de capricii de gust, nici de păcatele subiectivității. Dar, la fel ca Eugen Lovinescu, Nicolae Manolescu apără un principiu de modernitate. Dacă ar fi să reluăm „Istoria...“ lui Lovinescu, vom găsi în ea, de multe ori deasupra unor nume pe care istoria le-a validat, pe mulți „sburătoriști“, al căror nume s-a pierdut. Din perspectiva timpului, cu greu am putea să numim pe vreunul dintre poeții de la „Sburătorul“, ca fiind **un produs** al cenaclului. Într-o întreprindere de felul acesta, importantă rămîne „lupta cu inerția“, bătălia pentru modernitate, înțeleasă ca progres literar.

O ușă abia întredeschisă conține foarte puține inedite. Majoritatea „temelor“ de aici au fost publicate în „Steaua“, în „Ateneu“, în „România literară“. Unele dintre ele sînt chiar cronici, apărute în 1984 și 1985 în „România literară“. Mărturisesc că nici eu nu cunoșteam în întregime această producție risipită în reviste și ziare și nu realizasem, citind-o fragmentar, omogenitatea ei. A trebuit să mă întorc la **Julien Green și strămătușa mea** și chiar la **Teme 4** pentru a căuta originea și motivația unei spectaculoase schimbări de registru. „Temele“ de început, publicate, unele, sub titlul de „Efemeride“ (în revista „Vatra“), erau, mai mult, obiect de lux, pagini grațioase pe marginea unor cărți străine, a unor idei literare, a unor obsesii. Ele veneau, cumva, în prelungirea **Lecturilor infidele,** unde se mai citea, încă, un program de independență și de neimplicare în destinele literaturii. O dată cu prelungirea „mandatului“ de cronicar literar, în „Teme“ au început să apară, tot mai des, răspunsuri la întrebări pe care nu le mai ridicau cărțile traduse din alte literaturi. Cel puțin ultimele trei volume de „Teme“ se constituie într-un corpus de texte în care se prelungește meditația asupra literaturii române contemporane, de-abia schițată în cronici. „Temele“ sînt un jurnal de scriitor de cea mai bună calitate, refugiu (dar ce fel de refugiu este acesta, în care conștiința este mai implicată decît în foiletonul critic, unde, cu toată arta expresiei, primează exactitatea ?) unei conștiințe dramatice, care-și asumă polemic destinele literaturii contemporane. Nu există, în „Teme“, lecturi „inocente“, reverii „gratuite“ : totul este răspuns și reacție, paradă și ripostă, ieșire în arenă. Aș compara această conștiință, cu acea conștiință, torturată și ea de întrebările prezentului și de presimțirea viitorului, pe care Marin Preda o cheltuie în **Imposibila întoarcere.** Și dacă publicistica și memorialistica lui Preda fac substanța unui roman autobiografic, atunci și paginile din **Julien Green și strămătușa mea** și, mai ales, din **O ușă abia întredeschisă** taie, în blocul memoriei afective și al memoriei culturale structura unei scrieri memorialistice. Nu numai amintirile pe care Nicolae Manolescu le transcrie cu înfiorare proustiană alături de comentariul critic mă determină să fac această afirmație : există, însă, în „temele“ din ultimii ani un spirit viu cu adevărat, o tensiune intelectuală și o responsabilitate morală care dezvăluie, sub masca imperturbabilă a criticului, sub detașarea ironică de toate zilele, angajarea. Nu este momentul să fixăm această imagine, mai mult presimțită. În bilanțul pe care-l vom face, peste ani, nu vom putea dezlipi, în tabloul de conștiință al literaturii contemporane, cele două figuri, care nu au stat decît foarte rar, și cu mefiență, alături : Marin Preda și Nicolae Manolescu.

Tentația literaturii a existat, de la bun început, în critica lui Nicolae Manolescu. Cu toate acestea, el se numără între puținii critici „anticalofili“ de astăzi. Expresia este, în cronicile, în „temele“ și în cărțile sale, mai degrabă exactă, decît „frumoasă“. Dacă vrem să aflăm un critic artist, acela este Gheorghe Grigurcu, cel mai abundent autor de metafore critice. La Nicolae Manolescu spectacolul este al ideii. O logică foarte strînsă îi guvernează textele, iar metafora, cînd apare, ține, mai degrabă, de locul comun. Declarațiile lui de principiu explică și motivează „autonomia“ discursului critic („În sinea mea, chiar dacă nu de la început conștient, m-am socotit producător. Cititul cărților mi-a furnizat pretextul : scrisul despre ele conta cu mult mai mult“) decît exaltă calitățile „stilului artist“. Literatura, în schimb, privită în chip de comentariu, n-a încetat să-i provoace imaginația. Producător de literatură Nicolae Manolescu s-a socotit tot timpul. Întrebarea pe care ar trebui să ne-o punem e alta : cînd este scriitor Manolescu, atunci cînd scrie critică, sau atunci cînd „face literatură“?

În **Teme 2** Manolescu a publicat trei proze fantastice, scrise în registru eliadesc (de la Mircea Eliade). Preocuparea pentru fantastic există, încă în **Julien Green și strămătușa mea,** ba chiar și în volumul **O ușă abia întredeschisă.** Există, aici, o schiță de povestire fantastică — **Trei întîmplări cu obiecte** — care, spre deosebire de povestirile de acum zece ani, nu mai debutează auctorial. „Să vedeți ce mi s-a întîmplat deunăzi“, scrie Nicolae Manolescu, fără să mai lase loc, între el și pagină, vreunui autor implicit. Cele povestite s-au întîmplat criticului Nicolae Manolescu, nu sînt lucruri imaginate, construite spre a fi literatură. La fel ca Lovinescu. Manolescu a avut un moment de slăbiciune cînd a vrut să se dedice imaginarului. Spre deosebire de acela, Manolescu a știut să se retragă la timp. Mai mult : într-un articol publicat mai întîi în revista **Steaua — De ce nu scriu roman —** reluat în volum, se explică, încercînd să explice psihologia romancierului. „Limbajul criticii m-a ajutat să exprim aproape complet mult-puținul pe care-l aveam de exprimat“, spune criticul. Ca altădată Platon — arta, Nicolae Manolescu alungă ficțiunea din cetate : „De cînd am început să citesc conștient literatură, am băgat de seamă că scriitorii urmăresc să ne inducă în eroare. Nu există nici o jumătate de propoziție inocentă într-un roman. De la cel dintîi rînd și pînă la cel din urmă, totul e pus în slujba creării unei iluzii“. Criticul nu acuză convenția și nu pretinde artei să fie altceva decît este: „N-aș vrea să fiu greșit înțeles : nu spun aceste lucruri ca să condamn romanul. Ar fi o prostie. Cititor cu oarecare experiență, știu și accept regula jocului“. Ceea ce nu poate face este să accepte, la rîndu-i, să intre în regula unui joc în care autorul își închipuie lumea ca pe o lume, închipuindu-și lumea ca pe o carte. Dar nici romancierii din secolul XX nu se mai lasă pradă artificiului pur : Borges a secularizat imaginația.

Ca să poată scăpa din capcana „iluziei“, Nicolae Manolescu recurge la povestirea autobiografică. **Arca lui Noe** e un roman de tip proustian : „cum am devenit cititor de romane“, aceasta e tema romanului critic. Și, așa cum romanul lui Proust ar putea fi rezumat, din perspectiva esteticii generative (și a lingvisticii generative), la o singură frază („Marcel devine scriitor“), ultimul ciclu de „teme“, început cu **Teme 4,** continuat cu **Julien Green și strămătușa mea** și **O ușă abia întredeschisă,** explică, epic, un refuz : „De ce nu scriu roman“.

Nescriind roman, Nicolae Manolescu nu încetează să scrie literatură. **O ușă abia întredeschisă** e una din cele mai pasionante cărți de memorialistică din literatura contemporană — sinteză originală între memoria lui Proust și fantezia logică a lui Barthes. Al șaselea volum de „teme“ împlinește opera unui scriitor pe care îl putem așeza alături de Preda, Breban, Mazilu, Ivasiuc, Bănulescu, D.R. Popescu, Bălăiță, Sorescu, Radu Petrescu, Noica, Gabriel Liiceanu. Andrei Pleșu și alții. Proza celei de-a doua jumătăți a veacului XX nu va putea să ignore pe nici unul dintre acești prozatori.

Val CONDURACHE

Nicolae Manolescu, O ușă abia întredeschisă, **Ed. Cartea românească, 1986.**

roadele poeziei

Întîlnirea cu creația scriitorilor autentici este semnificativă pe un plan mai larg decît acela al receptării propriu-zise: circumstanța implică, deseori, reexaminarea locurilor comune care animă în momentul respectiv viața literară.

Exemple pot fi oferite cu ușurință. Apropiindu-ne, de pildă, de scrisul lui Cezar Ivănescu — cu ocazia apariției antologiei din colecția „Cele mai frumoase poezii“ — vom descoperi că ne aflăm în fața unui asemenea loc comun chiar din clipa în care ne vom gîndi că includerea într-o colecție prestigioasă presupune o prealabilă judecată de valoare și vom încerca, în consecință, să precizăm, la rîndul nostru, adevăratul loc al autorului în ierarhia literaturii contemporane. Vom constata, repede, un lucru curios : astăzi e mai greu decît altădată să spui fără ezitare despre un scriitor că e un scriitor important — chiar dacă ești convins că e așa și chiar dacă afirmația ta e întărită de opiniile altora.

Motivul? — în spatele unei atît de grave afirmații s-ar putea să-și scoată capul o umbră de... ironie, la care nici măcar nu ai visat. Se vorbește acum cu atîta ușurință despre „mari poeți“, „prozatori remarcabili“, „talente inconfundabile“ etc., etc. încît adjectivelor li s-a insinuat un imperceptibil sens parodic. Generozitatea s-a răspîndit în rîndul criticilor ca o epidemie — dar, semnificativ, orientată după „sfere de interese“ distincte. Critica de susținere cunoaște o nouă perioadă de înflorire, iar acest gen de critică e animat, se știe, de un principiu manicheist : îi împarte pe scriitori în autori potopiți cu superlative și în autori care nu merită nici o atenție. Foiletonul laudativ începe a avea un ascendent serios asupra articolului echilibrat, emanație a scepticismului principial al profesionalismului și are, ca pandant, recenzia zeflemistă, disprețuitoare, programată din start să anuleze orice argumente ale părții adverse. O inovație relativ

cărților

recentă urmărește ascensiunea în grup la ranguri literare înalte : cu generația, promoția sau cenaclul — nu individual, cum se credea altădată că ar trebui să se împartă destinele în artă...

Nu ne rămîne în cele din urmă decît să constatăm (constatarea au făcut-o și alții, mai înainte) că în preajma noastră s-ar afla mai mulți „mari scriitori" decît scriitori...

Se poate însă ca această inflație de superlative să aibă și partea ei bună ; dacă nu-i mai putem deosebi pe scriitori prin calificative (sînt prea mulți „mari" — „persoane importante") crește șansa să capete o greutate sporită analiza atentă a specificului fiecărui univers artistic.

Revenind la exemplul nostru putem constata cu ușurință că lectura cîtorva versuri e suficientă pentru a-l recunoaște pe cel care le-a scris. Astfel de semne de recunoaștere sînt însă prea ușor investite cu puterea de judecăți de valoare. Rezultat al unei viziuni cam rudimentare asupra literaturii, convingerea că atunci cînd poți deosebi dintr-un teanc de poezii nesemnate versurile unui autor acel autor ar fi neapărat un poet de valoare, se bucură încă de suficient credit.

E adevărat că un scriitor bun are, de cele mai multe ori, un ton al său, recognoscibil — dar ușor de recunoscut poate fi și un scriitor slab, cum pot exista foarte bine autori remarcabili fără particularități stilistice — așa-zișii „stiliști fără stil", cum plastic îi numea Truman Capote într-un interviu.

Putem chiar constata că scriitorii superficiali sînt mai atrași de efecte, de ceea ce sare imediat în ochi, decît marii creatori ; ca atare, ei ar putea fi mai ușor de recunoscut, ceea ce nu înseamnă defel că ar avea o valoare superioară. Încă un detaliu: avangardiștii, care și-au făcut, vizînd o fantomatică „noutate perpetuă", un program din încălcarea tuturor obișnuințelor și o virtute din stridență, care au declarat că tot ceea ce nu țipă și nu agresează privirea e conformism burghez (sau mic burghez) au sfîrșit într-o monotonie dezolantă ; nu numai membrii acelorași „școli", dar uneori adepți ai unor mișcări de avangardă cu programe antagonice (cel puțin în teorie) au reușit în cele din urmă să semene între ei ca și cum nu i-ar despărți nici o trăsătura distinctă, nici o umbră de personalitate.

Dacă urmărim cu atenție portretele, luate la vîrste diferite, ale unor persoane oarecare vom descoperi, după examinarea unui număr de fotografii, că în fața aparatului fiecare adoptă constant o anumită poză, se „pune în valoare" în mod specific, după reguli care par să-și aibă motivația în structurile profunde ale personalității.

Nu altfel se întîmplă lucrurile cu scriitorii, iar faptul e încă și mai vizibil în cazul poeților, pentru că genul îi obligă să-și etaleze, fiecare, propriul „eu".

După felul cum se „așează" în spațiul literaturii, după cum pune în lumină sau ascunde trăsăturile lui și ale fondului pe care pozează, putem aprecia particularitățile unui autor de ficțiune mai exact decît după trăsăturile de limbaj care se reliefează la o primă lectură. Acestea nu sînt, evident, fără legătură cu profunzimile eului creator, dar asemenea legătură nu poate fi dovedită : masca limbajului literar nu devine în toate cazurile a doua natură a scriitorului.

Căutarea raporturilor particulare ale poetului cu imaginarul poetic este în cele mai multe cazuri laborioasă : Cezar Ivănescu, este ușor de constatat, intră în categoria artiștilor vizionari care „se oferă" ca exponent pentru trăirile întregii umanități și, în acest scop, apelează la contraste puternice și la gesturi poetice ușor de remarcat.

Autorul **Rod**-ului este unul dintre poeții pentru care existența se compune numai din grozave mișcări tectonice : el suferă și se bucură pentru toată omenirea și are nevoie, pentru a-și exprima amploarea mișcărilor sufletești, de largi spații în jurul său, trebuie pus în perspectivă așa cum este pus actorul care recită monologul capital, reflectoare puternice trebuie să-i amplifice silueta, prelungindu-i umbra peste decoruri : „fața mea supusă la cîte n-a fost, peste zi / ca untdelemnul au curs pe ea / vorbe, rîsete și plînsete. noapte, te invoc! / vin acasă și cînd toți adorm / mă trezesc în fața mesei și-a hîrtiei albe ; / blîndă hîrtie, tu-mi ești ca o mască / pe care o scot de pe față / și pe spatele căreia îmi scriu viața /curată mască, tu nu spui nimic, / degeaba fața galbenă de încordare! / zic o vorbă ; între perfecțiunea vieții / și a morții un vierme cît un cal sălta, / între perfecțiunea vieții și a morții / un vierme cît un cal mișca, și-apoi tac... / acest cîntec nu e altceva decît / o întrunire de voci care mă apasă!" **(Turn)**

Deși ni se vorbește despre coala de hîrtie ca despre o mască, poeziei lui Cezar Ivănescu nu-i este caracteristic jocul. Lumea poetului nu e compusă din nuanțe ; idealul său pare a fi acela de a codifica fiecare gest cu semnificație artistică în scopul redării sale în gama celor cîtorva teme fundamentale pe care se reazemă istoria poeziei universale : nașterea, dragostea, moartea : „sînt un poet comun, / un individ comun ca orișicare. / am exaltat tinerețea și moartea / (...) / în fapt eu ca și Domnul Martin Heidegger / defineam individul drept acea / ființă care luptă împotriva morții... / și împotriva complicilor morții..." **(Împotrivire)**. Nimic nu va trece prin filtrele poeziei sale fără să fi atins camera de rezonanță a vreunuia din aceste simboluri. Chiar de la primul volum — **Rod**, 1968 — profilul poetului era conturat cu precizie.

Se poate însă obiecta, fără îndoială, că simpla enumerare a acestor teme nu este suficientă pentru a face portretul unui poet, deoarece fiecare autor de poezie tinde să vorbească în cele din urmă tot despre dragoste, moarte, sentimentul timpului care trece, al destinului inevitabil ș.a.m.d. Adevărat, dar trebuie să adăugăm, parafrazîndu-l pe un mare scriitor, că așa cum fiecare familie nefericită e nefericită în felul ei, fiecare adevărat poet e obsedat de motivele majore ale poeziei în felul său.

Versurile lui Cezar Ivănescu sînt, de altfel, un bun exemplu de particularizare a acestei „căi de acces".

Un pas hotărîtor pe care îl face autorul nostru către aceste teme primordiale este acela care îi pune în evidență violența. Deși s-ar părea că violența nu face casă bună cu poezia ea este, aici, mijlocul principal de seducție, de captare a atenției cititorului, mijlocul de a-i trezi interesul pentru mesajul transmis : „să nu mă căutați la Baaad / nici printre cei ce-n taină / se răsucesc în groapă / spre a-și întoarce bucile / spre crucea de deasupra / îți zic, să nu mă cauți / nici printre morți / căatunci te-ai dovedi / un putrefact prieten..." **(La Baaad)**.

Nu violența cuvintelor șochează în scrierile lui Cezar Ivănescu (Arghezi „rezolvase" problema limbajului poetic „urît" cu mult înainte), ci contrazicerea unor clișee de gîndire ; ne-am obișnuit ca meditațiile lirice asupra condiției umanității să fie o continuare a gîndirii iluminiștilor : omul nu se poate afla decît în centrul lumii, totul se învîrte în jurul lui, despre el nu putem vorbi decît cu evlavia cucernică datorată unei ființe superioare etc., etc. Orice brutalitate, orice relevare a limitelor condiției sale ne șochează, ne mai apare încă sub forma impietăților inadmisibile. Cu toate acestea, deferența declamată față de om și-a secretat, încetul cu încetul, de-a lungul secolelor, precipitatul : în operele unor scriitori ai veacului trecut și mai ales ai veacului nostru ea s-a transformat în opusul ei. Asta nu înseamnă că un Leon Bloy, un Céline sau alții din familia în care se înscrie și poetul nostru ar discredita omul, ci doar o anumită idee despre om ; fiind în stare să-i măsoare mai bine grandoarea, au resimțit cu o mai acută sensibilitate derizoriul, micimile care-l coboară.

Important mi se pare să observăm de astă dată nu nonconformismul unei asemenea atitudini, ci diferența dintre două nonconformisme care se pot confunda în plan literar deși nu au nimic în comun. De o parte nonconformismul avangardelor, care prinde în vizor formele literare ; de cealaltă mișcarea despre care vorbeam, cu bătaie mai lungă și cu semnificații legate direct de gîndirea filosofică a timpului.

În pofida impresiei fruste lăsată de poezia lui Cezar Ivănescu întreaga ei dezordine, toată „nebunia" poetului care respinge cu brutalitate obstacolele care-i stau în cale mi se par a fi rezultatele unui gînd care precede poezia, ale unei ordini care „comandă" dezordinea. Un substrat livresc, țintuindu-l pe poet de stîlpul obsesiilor eterne ale autorilor de poezie susține izbucnirile de „spontaneitate" care ne sînt oferite. Impulsivitatea, naturalețea, receptivitatea la trivialitățile cotidianului sînt, în cazul său, carnea care acoperă scheletul ferm desenat al ideii poetice.

Performanțele formale, cantabilitatea multora dintre piesele scrise de Cezar Ivănescu (puține dintre balade sînt însă incluse în antologie), sînt încă un argument în acest sens : nu poți elabora simetrii muzicale fără să te supui unor reguli, fără să-ți „elaborezi" obsesiile.

Nivelul artistic al pieselor lui Cezar Ivănescu este — culegerea de față ne-o confirmă — aproape constant de la primul volum pînă astăzi ; de la început aceeași manieră, același stil străbătînd ca un fir roșu o întreagă operă.

Iată încă un loc comun contrazis : a pretinde poetului să se reînnoiască mereu, să ne ofere surprize la fiecare nou volum nu poate fi concluzia cercetării atente a dialecticii creației artistice ; autori precum Cezar Ivănescu (Bacovia ar putea tutela această direcție) spun același lucru în toate etapele creației lor ; o selecție din volumele lor mai vechi și mai noi va arăta întotdeauna ca o carte scrisă dintr-o răsuflare ; alții, în schimb, după numai două sau trei plachete îți sugerează deja o apăsătoare monotonie...

În cele din urmă, confruntînd creația scriitorilor de frunte de astăzi cu clișeele care se bucură de o largă audiență nu ne rămîne decît să recunoaștem un adevăr pe cît de simplu, pe atît de incomod pentru critici și pentru teoreticienii fenomenului : fiecare operă de artă are viața ei căreia, s-ar zice, puțin îi pasă de clasificări și caracterizări ; din confruntarea între principiile poeticelor și operă iese învingătoare, întotdeauna, opera.

C. P.

Cezar Ivănescu, Rod, **colecția „Cele mai frumoase poezii", prefață de Artur Silvestru, ed. Albatros, 1985.**

diferite...

CUMPĂTAREA PĂTRUNZĂTOARE. Ce mult pot face **bunul simț, bunul gust** și **buna credință** cînd se întîlnesc — admirabil „hazard" — sub aceleași coperți ! Cînd spun bun simț, mă gîndesc, firește, la inteligență, acea paleologică facultate paradoxală de a vedea lucrurile altfel, adică bine, exact, proaspăt, deshămat din convenții și stereotipii, în lăuntrul și în afara lor. Coperțile sunt ale cărții lui Mircea Martin, **Singura critică**, în care, de altfel, este citată minunata frază a lui Ernst Robert Curtius : „singura metodă recomandabilă în critică e aceea de a fi mereu inteligent". Pe Mircea Martin îl țin puterile să asculte acest sfat. Rar citești o carte de critică literară care să-ți dea o asemenea senzație de plinătate și coerență ca această pură și simplă culegere de articole. Cu directețea pe care numai subtila inteligență o are, Mircea Martin spune — mă refer la secțiunile I și II ale cărții — chestiuni care stau pe buzele multora dintre noi, în legătură cu viața literară, cu tirajele, cu cronica literară, cu revistele, cu necazurile criticii. Sunt adevăruri care se văd numai cu ochiul **l i b e r**, adevăruri a căror repetare este mai mult decît necesară. Banalitatea sastisește, adevărul-adevărat nu poate fi niciodată în exces și cade mereu bine, chiar cînd nu e noutate. Tot ce zice Mircea Martin despre moralitatea criticii, despre rosturile ei azi, despre exigențele ei ș.a.m.d. este valid ; poziția autorului este aceea a unei calme intransigențe. El vede, pe drept cuvînt, în critică o soluție împotriva „spiritului primar agresiv", o garanție a democrației ideilor, un obstacol în fața nivelării administrative a valorilor, un antidot contra îmbîcsirii și a naufragiului în oceanul poncifelor. Dar acestea toate nu se nasc decît pe un sol fecundat de vigoarea competenței. Pentru a putea **filosofa**, critica trebuie întîi să **fie**, primum vivere. Înainte de a fi o Etică, o Deontologie, o Politică, critica trebuie să trăiască literarmente, adică să fie o adîncă literatură a literaturii. Principiile juste nu fac doi bani pe mîna unui critic care nu pricepe cărțile și autorii. „Dacă nu e capacitate de înțelegere, critica nu e nimic", spune răspicat, cu ecouri petrinice, Mircea Martin. E ușor a scrie critici cînd nimic nu ai de spus ; dar cînd inima-ți frămîntă doruri încă vii și patimi încă multe, atunci hîrtia te-ngheață și tocul e sfios. „N-am iluzia și nu-mi îngădui prezumția că și **sînt** în ceea ce cred", mărturisește, cu cartezian dubiu, Mircea Martin, dar implicit el proclamă prin această modestie un ideal, care e și al nostru : să fii, în ceea ce crezi, adică în ceea ce spui.

Capacitatea de înțelegere a criticului Mircea Martin este probată cu brio în secțiunea III a volumului, care cuprinde 7 inegale portrete analitice : Edgar Papu, Adrian Marino, Lucian Raicu, Nicolae Manolescu, Gheorghe Grigurcu, Liviu Petrescu, Alexandru Călinescu. Cel puțin primele trei și al cincilea sunt, fără doar și poate, cele mai complete, detaliate, nuanțate considerări ale autorilor în cauză, adevărate micromonografii (dacă nu e demodat elogiul !). Fiecare portret e construit, ca la Picasso ,din mai multe perspective și, ca un marcator al munților, Mircea Martin găsește potecile, nu zic cele mai bune, dar din cele mai bogate în panorame convingătoare, către piscul esențialului : figura spiritului creator. Intuițiile revelatoare și formulările dense abundă. Încerc, fără comentarii și cît îmi îngăduie spațiul, să dau o idee. Lui Edgar Papu **„erudiția nu-i interzice candoarea, ba chiar i se asociază"** (p. 89) ; el este **„mereu în căutare de osmoze"** (p. 95), dar, **„spre deosebire de Tudor Vianu, maestru de rigoare și prudență, E. P. rămîne un intuitiv dezlănțuit"** (p. 101) ; **„profesorul nu e tot atît de exigent cu alții pe cît este de exigent cu sine și generozitatea sa față de unii contemporani a fost, fără îndoială, exagerată (...). E. P. e mai degrabă un disociator de idei și de forme decît unul de valori"** (p. 101) ; **„în vreme ce Șerban Cioculescu este raționalist (iluminist), disociativ, ironic (...), E. P. e contemplativ, romantic, spiritualist asociativ, serafic..."** (p. 102). **„Sobrietatea și rezerva înaltă ale teoreticianului Adrian Marino sînt nu o dată tulburate de răbufnirile unui publicist febril, «precipitat», temperamentos"** (p. 137) ; **„A. M. se aruncă asupra ideilor literare cu bucuria de a exercita asupra lor o autoritate nestingherită"** (p. 114). **„Alături de Valeriu Cristea, Lucian Raicu este, printre criticii noștri, cel mai puternic marcat de spiritualitatea marilor ruși"** (p. 151) ; **„în concepția lui R. (...), ideile nu sînt decît niște sentimente decăzute"** (p. 162) ; **„L. R. e un critic pentru care «sufletul» există !" (...) L. R. se înscrie sigur în descendență ibrăileană"** (p. 169). La Gh. Grigurcu, Mircea Martin remarcă **„o facultate expresivă ieșită din comun (...) și promptitudinea terminologică"** (p. 202), ba chiar o **„veritabilă «jubilație formulatorie»"** (p. 211) , **„negația lui G. G. «validează un sistem»"** (p. 206) ; **„G. este cel mai sainte-beuvian dintre criticii noștri"** (p. 207) ; **„adversar al entuziasmelor facile și, în genere, al capitulărilor spiritului critic"** (p. 209), **„rezervele sale nu sînt (...) bătăi pe umăr de pe pozițiile unei intangibile superiorități"** și tonul este **„de o ireproșabilă urbanitate"** (p. 211), cu tot **„dozajul aproape farmaceutic al adjectivelor sau adverbelor"** (p. 212).

Și acum, să încercăm, la rîndu-ne, un instantaneu în adîncime (cît vom putea) al lui Mircea Martin din această carte (fără a le nesocoti pe celelalte). Universitar lipsit de scorțoșenii metodologoreice, el face o critică integrală și integratoare, alegînd tot ce e relevant într-un autor și inseriindu-l cu precizie în spațiul lui azi și al lui ieri. Integrală — pentru că e și stilistică, și psihologică, și conținutistă, și tematistă, și axiologică, după om și tom. Fără a lăsa deloc gustul eclectismului, feldeința lui Mircea Martin este una a supleței învăluitoare și a vioiciunii ordonate. Asediator mobil, agil, bine înarmat, în căutarea celor mai valabile și largi „căi de acces", Mircea Martin este un spirit ponderat (dar nu dulceag) și independent, format și dinspre Blanchot și Genette cît și dinspre Cioculescu și Pompiliu Constantinescu. Sever fără ostentație sau venin, glisînd cu măsură între scepticism și fervoare, atent la text dar și la **situația** autorului (situația, se-nțelege, în accepție sartriană), căutător, adică, și de contextualități psihologice și sociale, el reprobează excesele personaliste sau de „încrîncenare", după cum sancționează și naivitățile sau inadecvările subiecților săi. Spunînd cu eleganță lucrurilor pe nume, atacînd cu **fair play** ceea ce-l sîcîie, extrăgînd cu ușurința lucidității măduva, Mircea Martin reamintește, cui uitase, că este unul din cei mai buni critici de azi, dintre aceia pe care-i stimezi din toată inima chiar și pentru părțile în care-i dezaprobi.

ÎNTRE STEINBECK ȘI BAEDEKER. O călătorie spre marea interioară de Romulus Rusan relatează voiajul pe care l-a făcut autorul împreună cu Ana Blandiana, într-un automobil „Lada", prin Austria, Iugoslavia, Bulgaria, și Turcia, deocamdată. Atîta vreme cît urmează (mutatis mutandis) modelul **Eu și Charley traversăm America** a lui Steinbeck, cartea este cît se poate de agreabilă. Adică atunci cînd Romulus Rusan nu iese din mocasinii de prozator pentru a încălța cipicii de muzeograf. Cu alte cuvinte, reușite de-a binelea în acest memorial sunt paginile quasi-epice, în care cuplul (ca să nu zic trio-ul, cu tot cu capricioasa mașină) nu se abstrage în impersonalitatea baedekeriană, fie ea chiar erudită și meditativă, ci își exhibă romanesc „peripețiile" deambulării. Prin acestea, noi, stătătorii acasă, prindem mult mai clar și atmosfera locului și psihologia locuitorilor și timbrul locuitorului, decît atunci cînd el începe să ne povestească de-a fir a păr istoria cutărei clădiri. Zace în prozatorul Rusan un reflexiv cogibund, care deodată îți taie sunetul și imaginea, ca să-ți țină el o conferință. Pe pielea propriei urechi, Romului Rusan a simțit nu o dată că ghizii sunt niște mercenari ai plictiselii, pisălogi impenitenți, pe care-i urmărești fără să-i asculți și-i urmezi fiindcă n-ai încotro. Cu toate astea, cu indeniabil talent și dexteritate în alcătuirea unei cărți, Romulus Rusan cade cam des în păcatul culturalizării cu otusbirul (m-am contaminat, aferim !) a cititorului. Nu știu alții cum sunt, dar eu, în notele de drum, vreau om, vreau viață, vreau senzualitatea contactelor cu alte ceruri și pămînturi, foșnetul străzii altora, inefabilul căminelor **(home)** și al aglomerațiilor — nu informații de pliant romanțate și nici, cu tot respectul, elemente de istoria arhitecturii sau civilizației. Sigur că o țară este și monumentele ei, dar acestea se pot „aprofunda" și în biblioteci, acasă. Ce frumoase sunt, în cartea lui Romulus Rusan, pasajele despre năbădăiosul vehicul Pif, cele despre autostrada austriacă sau turcă, despre „apocalipsul murat", despre florarul din Bulgaria sau afaceristul din Turcia, despre Bazar (excelente !) și altele de acest gen, în care ochiul lasă zidurile, mintea lasă datele istorice și amîndouă se focalizează pe vitalitatea specifică locului și clipei. Deosebirea e ca între un album cu poze și un film de cinema. Nu zice chiar autorul, într-un titlu de capitol, că **„Dacă nu-s întîmplări, nu-s amintiri"** (p. 122) ? Și dacă nu-s amintiri, sunt teorii, eseism uscat, comentarii fără suport. Maniera de călătorie interioară, pe hărțile spiritului, în care la noi a excelat Paler, nu e punctul forte al lui Rusan. Cultivat și fin, nimic de zis, el nu bate cîmpii, dar nici nu-i rodește, aici. **(„Ogarul cenușiu"** a fost mult mai bun decît „Lada"). Deci : citită cu 10 la oră în zonele însuflețite și cu 150 la oră în cele docte, cartea poate fi străbătută cu folos și plăcere.

George PRUTEANU

Mircea Martin, Singura critică, **Editura Cartea Românească, 1986.**

Romulus Rusan, Călătorie spre marea interioară **(1), Editura Cartea Românească, 1986.**

convorbiri despre teatrul lumii, cu oamenii săi

Am avut prilejul să cunosc, mai ales în ultimele trei decenii, mulţi oameni de teatru din diferite ţări — scriitori, regizori, scenografi, actori, critici, teoreticieni, istorici, directori, factori de decizie în domeniul culturii specializate. Am notat, adesea, convorbirile cu ei. Unora le-am solicitat special interviuri. Mi-au încredinţat articole, mărturii, expuneri făcute în reuniunile internaţionale la care ne-am aflat împreună. Mi-au trimis scrisori. Parte din toate acestea le-am publicat, sau le-am citat în articolele, studiile, cărţile mele. Altele au rămas în dosarele arhivei personale.

*

— Domnule Carlos Solórzano, sînteţi unul din autorii dramatici mexicani de întinsă reputaţie pe continentul american şi pe cel european, mi-ar face plăcere să pot transmite oamenilor de teatru români cîteva din gîndurile dv. de scriitor.

■ **Vreau să împart această plăcere cu dv. După sculptorul de geniu Brâncuşi şi prietenul meu Eugen Ionescu sînteţi al treilea român pe care-l cunosc personal în lunga mea viaţă.**

— Ce înţelegeţi prin cuvîntul „lungă"?

■ **Ce vîrstă îmi daţi?**

— Cu voia dv., vreo cincizeci de ani.

■ **Mulţumesc. Am împlinit de curînd 70. Dar e adevărat că forma mea fizică îi înşeală pe mulţi.**

— Unde l-aţi cunoscut pe Eugen Ionescu?

■ **La Paris. Am stat multă vreme în Franţa şi, fireşte, m-am apropiat îndeosebi de scriitorii de teatru. Am mai legat trainice prietenii cu Ghelderode, Camus, Emmanuel Roblès; poate că într-o zi voi publica scrisorile noastre.**

— De ce scrieţi piese?

■ **Dintr-un dicteu interior, al unor voci contradictorii, pe care le pun apoi într-un joc din care se ţese o poveste. Şi un dialog între personaje ce se opun, se atrag, se completează pentru ca, pînă la sfîrşit, să se transforme în personalităţi. Ele îmi cer să narez ce anume se află în interioritatea lor. Dacă şi cînd izbutesc, realizez dramaturgie.**

— Care a fost prima dv. lucrare?

■ **Prima mea piesă avea un subiect inspirat de istoria cuceririi Americii: viaţa şi moartea lui Pedro de Alvarado şi a soţiei sale. Era o încercare de a mă sprijini pe un fapt real, trăit, furnizat de documente. A doua piesă, Mîinile lui Dumnezeu, a fost o poveste inventată, total desprinsă de realitatea imediată, tinzînd a crea o lume imaginară, abstractă, care să rezume valorile realităţii într-o formă simbolică.**

— Aşadar, v-aţi propus, de la început, să parcurgeţi un şir de experienţe...

■ **Partea a doua a frazei dv. e corectă, prima nu. Nu mi-am propus; am simţit nevoia.**

— Piesa dv. Fantoşele a circulat mult în America şi în Europa. Comentatorii i-au apreciat, printre altele, specificitatea mexicană. De cînd mă aflu în ţara dv., am început să înţeleg mai bine trăsăturile acestei specificităţi.

■ **Da, Fantoşele au avut şi continuă să aibă rezonanţă, deşi e o lucrare de doar 40 de minute. După părerea mea, ea exprimă...**

— Cum adică, „după părerea mea"?

■ **Fiindcă pot să-mi îngădui şi eu o părere despre ce-am scris, nu?**

— E cea mai autorizată...

■ **Dar şi altele sînt valabile, nu cred că putem închide o piesă într-o consideraţie unică şi universal validă... Deci, după părerea mea, ea exprimă deconcertarea omului în faţa propriei sale condiţii, a destinului său iremediabil, înaintea finalului inevitabil al existenţei. In ce mod moartea determină (ori nu determină) acţiunile sale? Cu o serie de păpuşi, care fac aluzie la jocurile mexicane practicate de „Sărbătoarea morţilor", am construit această fabulă scurtă, care a dorit să înlănţuie motive ale artei populare cu teme ale artei contemporane.**

— Socotiţi că specificitatea rezidă în recursul la folclor?

■ **Cred că problema constă în a te inspira din motivele imediate ale realităţii din ţara ta. Şi anume, din acele motive care sînt oricum inevitabile. Şi de a încerca să unim teatrul nostru cu acele curente universale care au validitate artistică. Pentru că altminteri vom rămîne locali, regionali şi nu vom interesa dincolo de frontiere. A nu rămîne provinciali în lumea de azi — iată, cred, una din problemele primordiale.**

— Dv. aţi reuşit să rezolvaţi această problemă. Cel puţin prin unele piese — pe care le cunosc şi eu.

■ **Dacă am reuşit ori ba, nu eu sînt acela care pot s-o spun. Îmi îngădui doar să cred că propunerea mea concordă cu a altor autori dramatici de pe continentul nostru. Teatrul Americii Latine e azi una din expresiile literare cele mai puternice şi mai cultivate de către scriitorii din această parte a lumii. Pînă acum patru-cinci decenii poezia şi romanul se detaşau printre genurile literare. Acum, în toate ţările americane unde se vorbeşte limba spaniolă există cîteva zeci de dramaturgi importanţi ale căror opere, inspirate de actualitatea ţărilor lor, pot să fie reprezentate pe indiferent care scenă a lumii.**

— Cine sînt, între aceste cîteva zeci, autorii mexicani?

■ **Elena Garro, care stîrneşte un mare interes prin tematica sa regională exprimată expresiv în formele unui realism de avangardă. Evident, admirabilul Emillo Carballido...**

— Căruia i-am tradus o piesă în ţara mea. S-a transmis la radio.

■ **Ce piesă?**

— Ziua mîniei.

■ **O socotesc întru totul reprezentativă. Apoi, Sergio Megana şi Luiza Iosefina Hernandez, care ştiu să reflecte cu siguranţă realităţile mexicane. Juan José Arreola, a cărui operă a fost tradusă şi editată la Paris de Seghers, într-o colecţie de teatru contemporan.**

— Dacă-mi permiteţi: am avut impresia că piesa lui Arreola, reprezentată la Teatrul Naţiunilor, la Paris, sub titlul Ora tuturor, nu s-a bucurat de o prea bună primire.

■ **Uitaţi-vă, noi sîntem bine cunoscuţi şi mult preţuiţi în Occident, în Franţa, prin expoziţiile de artă populară, de pictură monumentală, de artă precolumbiană, care au totdeauna succes. Despre teatrul mexican ei ştiau foarte puţin cînd am participat, pentru prima oară, la un festival internaţional european cu piesa lui Arreola şi cu Fantoşele mele. Francezii aşteptau să le vină din Mexic ceva cu multă culoare locală sau, dacă nu, măcar ceva din misterele prehispanice. Cum nu le-am arătat în principal asemenea aspecte s-au simţit întrucîtva defraudaţi. Socot însă că scriitorul mexican are şi el dreptul să se prezinte cu o piesă ca Ora tuturor, care pune o problemă universală în formulă expresionistă, de mare eficacitate dramatică şi teatrală.**

— În enumerarea dv. n-a apărut Rafael Solana...

■ **Dacă e să vorbim de Rafael Solana sau de Wilberto Canton, cred că fiecare din ei, cu mijloacele proprii şi cu posibilităţile personale, exprimă realitatea mexicană. Mai există şi alţi autori care nu doresc să se depărteze de teatrul tradiţional — dacă prin tradiţional se înţelege o anume logică strictă a desfăşurării intrigii, de exemplu o anecdotă clară, care se înnoadă şi se desnoadă fără nici un echivoc în faţa publicului. Cred însă că acest teatru nu se bucură de prea mult interes înăuntrul frontierelor noastre. După părerea mea, Mexicul, ca ţară tînără, şi teatrul mexican, şi mai tînăr, trebuie să se lanseze în marile aventuri ale spiritului, în căutarea unor drumuri noi, în descoperirea a noi procedee artistice, inspirîndu-se, desigur, din marea tradiţie a admirabilei arte prehispanice, din arta populară şi din toate sursele vitale ale ţării noastre de azi.**

— Şi dv., Carlos Solórzano, în ce atare aventură sînteţi angrenat acum?

■ **Acum scriu o piesă pe care am intitulat-o Diavolii falşi şi pe care mi-a propus s-o traducă, deîndată, în franceză, Emmanuel Roblès. E o lucrare non-aristotelică, desfăşurindu-şi acţiunea pe fondul unui carnaval popular, cu strălucirile sale ciudate, uneori halucinatorii, cu momentele sale magice, aglomerîndu-se în jurul unei idei majore de justiţie.**

— Aveţi legături cu autorii din alte ţări latino-americane?

■ **Da. Bune. Nu destule. Ar fi necesară o mai mare solidaritate intelectuală. Poate că e şi un fenomen de imaturitate spirituală. Vedeţi, trăim în ţări tinere, care caută să-şi definească identitatea spirituală. N-are rost să cheltuim timp şi energie în negări, fie ele şi frăţeşti, lupte inutile şi polemici, care nu duc la nimic. Devenim maturi pe măsură ce sîntem mai pozitivi.**

— Mai pozitivi?

■ **Mai concentraţi pe operă. Şi pe valoare. Pe ţeluri.**

— Consideraţi solidaritatea dintre dramaturgi o valoare pozitivă?

■ **Da. Cred cu tărie că un scriitor nu poate trăi izolat, căci existenţa sa e în funcţie de viaţa ţării, de o generaţie, de o ambianţă de suflet. Cine vrea să trăiască singur înseamnă că doreşte să se sinucidă.**

— Vă mulţumesc cu îndatorinţă pentru această convorbire.

■ **Şi eu. Sînteţi un critic bun sau rău?**

— Nu ştiu. Aş vrea să fiu drept.

■ **Strîngîndu-vă mîna pot să vă spun „prietene român"?**

— Mă onoraţi.

Valentin SILVESTRU

dialogul artelor

moment

natalia dumitrescu alexandru istrati

Cu mulţi ani în urmă, într-o dimineaţă de Sînziene, Horia Zilieru frunzărea un catalog. De o distincţie rară. Era catalogul lui Alexandru Istrati.

Ce aer de civilitate!, mi-am spus imediat.

(Civilitate, în sensul impus de Virginia Woolf celor din cercul ei, artistului, în genere. De a se menţine într-un permanent regim de bun simţ şi de bun gust. Nu numai estetic).

Horia tocmai îi strînsese, la Paris, mîna lui Alexandru Istrati şi cu aceeaşi mînă, generoasă, îmi scria acum, pe catalog, o dedicaţie. Iar eu, luînd cu ochii miraţi, catalogul, ştiam că am o dedicaţie de la Alexandru Istrati, plecat din acelaşi Dorohoi cu cel din care eu însumi plecasem. Dar şi a uitării.

De cîtva timp, în vitrinele librăriilor noastre se află un album de excepţie: Natalia Dumitrescu, Alexandru Istrati.

Prin noutatea actului editorial, iată, e în plină consumare un moment Natalia Dumitrescu, Alexandru Istrati.

Datorat distinsei noastre critice, Olga Buşneag, care, prin demersul ei amplu, reuşeşte să ne arate tocmai aura de civilitate ce înconjoară pe cei doi artişti români, mesageri nobili ai spiritului nostru în inima Franţei.

Spiritul nostru dintotdeauna.

Pentru că ni se spune cum au evoluat cei doi artişti de la viguroase şi impăstate pînze în cea mai autentică tradiţie românească, pînă la noutatea expresiei moderne, de care această tradiţie se simte atît de organic apropiată şi responsabilă.

Şi e numai o aparentă translaţie, de la robusta Şcoală românească la cea eclatantă Ecole de Paris.

Poate doar înlocuirea unui atelier cu altul să însemne „schimbarea". Încolo, trecerea de la Autoportretul de început al Nataliei Dumitrescu, la structurile sale tîrzii pe dominantă grafică, sau de la Autoportretul din 1942 al lui Alexandru Istrati, la recentele Compoziţii în albastru, s-a făcut într-o deplină împăcare cu normele evoluţiei fireşti. De la un realism care atestă indubitabile dotaţii native, la noua abstracţie lirică, sinteză matură şi durabilă.

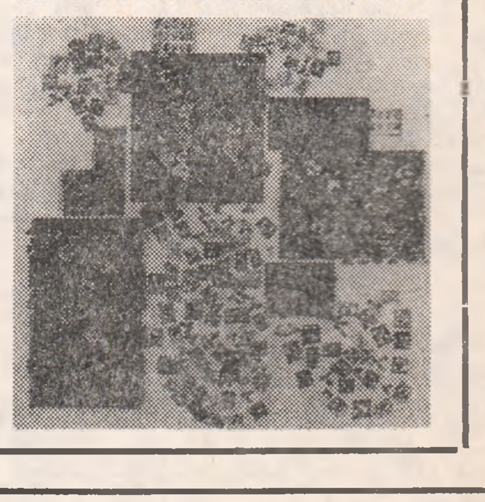
Albumul e o drăcească sarabandă de forme şi culori nemaivăzute.

Suficiente, ele însele, să-şi facă singure intrarea în lume.

De unde şi observaţia lui Eugen Ionescu, marele prieten al celor doi mari artişti: pentru ca să dai explicaţia unei explicaţii, pictura este ea însăşi o explicaţie.

Val GHEORGHIU

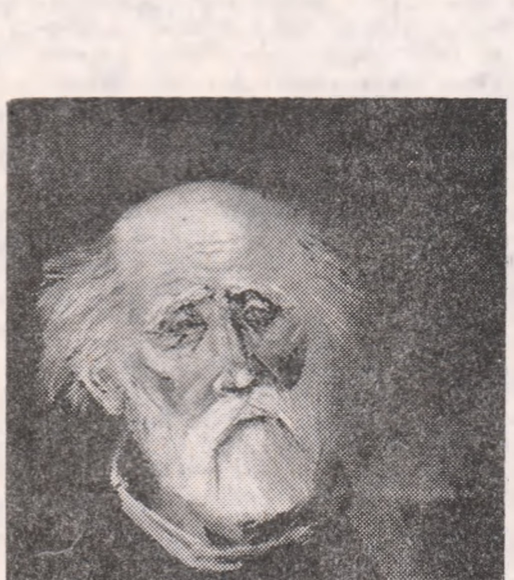

înnoiri

Mircea ISPIR: „Hulubi",
„Rapsod",
„Case pe deal"
„Inainte-i trecutul",
(din expoziţia deschisă la Galeria „Cupola" — Iaşi)

Pictura lui Mircea Ispir, aşa cum ne-o demonstrează ultima sa personală de la Galeria ieşeană „Cupola", curge în aceeaşi albie, dar cotele sale nu staţionează, ci sînt într-o vizibilă creştere. Pe trunchiul artei sale de pînă acum pictorul a ştiut să altoiască mlădiţe tinere. El nu s-a blazat în formula care-i asigura oricum un loc sub soare, ci a fost preocupat să descopere căi noi de exprimare şi afirmare a talentului său. Peisajele, şi nu numai acestea, sînt acum ale unui creator cu o vibraţie pregnant lirică. Lirismul este discret, respiraţia lui este lăuntrică. Probabil şi pentru aceasta Mircea Ispir a apelat adeseori în peisaj la mijloacele artei miniaturale. Deşi, spre binele picturii sale, continuă să ardă mocnit în pînzele lui Mircea Ispir culori în tonalităţi iberice, învăţate la şcoala babistă, artistul şi-a înseninat vopselele, le-a dat strălucirea smalţurilor de ceramică, ceea ce se potriveşte mai bine subiectelor investigate la ora actuală de pictor. Florile nu mai constituie un subiect relaxant, pictîndu-le Mircea Ispir îşi pune probleme de compoziţie şi probleme cromatice, pe care reuşeşte să le rezolve. Florile zugrăvite de pictor, cînd în tonalităţi diafane, cînd cu o pastă groasă, aşezată parcă cu şpaclul, trec de decorativ, există în aura în care se scaldă pe pajişti sau în grădini.

Pictorul este astăzi mai mult ca altădată un creator de atmosferă, lucru ce se simte cel mai puternic în portrete, domeniu care rămîne mai departe punctul forte al artei sale. Mircea Ispir nu pictează îndeobşte cu modelul în faţă. Nici nu-l interesează prea mult exactitatea detaliilor, ci doar acelea care individualizează oamenii şi reprezintă amprenta de neşters a personalităţii lor. El caută cu obstinaţie să surprindă viaţa lăuntrică. De aceea în portretele lui din această expoziţie, dintre care unele, ca bătrîna ţesută în pînza anilor ei, sînt memorabile, citeşti ca într-o carte. Transparenţa lor cromatică duce spre adîncul sufletului. Dar acolo totul este învăluit într-o taină, ce ţi se cere ţie, privitor, să o dezlegi. Pasul următor pe care trebuie să-l străbată artistul este acela de creare a tensiunii ideatice şi atmosferei în toate pînzele sale.

Expoziţia pictorului Mircea Ispir de la Cupola mărturiseşte că artistul se află pe drumul cel bun, situîndu-se sub semnul fertil al înnoirii. În perimetrul deja configurat al picturii sale artistul îşi aşează veşminte noi. E important de reţinut că schimbările nu sînt formale, ci atingătoare de esenţe. Este reconfortant să constaţi mişcarea stelelor pe boltă, şi la fel de plăcut este să simţi mişcarea stelară a artei.

Iată ce ne prilejuieşte, prin personala sa de la Cupola, pictorul Mircea Ispir.

I. GRIGORE

pro juventute

convorbiri literare prin corespondență

● **Cezarina ADAMESCU — Galați.** Oarecare pedanterie în a potrivi cuvintele iese la iveală („să nu-mi locuiești / acasa din trup" etc.). Imaginile par astfel confecționate și adăugate, nu asimilate. Am reținut **Curcubeu de nesațiu** (și această asociere e căutată) și **Dialectica emoției.**

● **Carmen AMIHAESI — Suceava.** Prea puțin înseamnă insuficient cantitativ. Nu luăm în discuție „idei de poezie" fără poezie. Cînd crezi că ai așa ceva pus la punct, trimite-mi. Succes la examene !

● **ARIP — Bacău.** Am reținut pentru o eventuală publicare, **Iluzie, Setea din fîntîni, Frica.** Din păcate, nu știu cine semnează.

● **Petru BARBU — Galați.** Registrul burlesc pare a vă fi mai convenabil. Așa se face că **Bunica a uitat să joace ping-pong** e anostă (deși teribilistă în ton), în vreme ce **Scurtă și naivă istorie...** are dinamism și unitate. Mai trimiteți, dactilografiind textul la două rînduri și corectînd atent dactilograma.

● **Mircea BEGA — Bistrița.** Ne aflăm în plin suprarealism, problema e dacă „transa" produce cu adevărat poezie. Uneori da, de cele mai multe ori nu. Arbitrariul e absolut și inexpresiv : „de la o vreme / drumurile tale / au gustul lămîii / înțepenite / în / gîtul hulpav / al pungii marsupiale" (! ! !). Nu înțeleg rațiunea pauzelor verticale, în interiorul versurilor și la sfîrșit, a pauzelor simple, duble și triple, chiar.

● **Cătălin-Marius BEGUNI — Suceava.** E obligatoriu să-mi trimiteți mai mult.

● **Vasile BIRO — Sf. Gheorghe.** Plicul dv. conține proză versificată : „a ezita înseamnă / a gîndi / deci nu e o slăbiciune / e o alegere / o problemă / existențială".

● **Maria BODOLICĂ — Iași.** În general, locuri comune rostite cu acuratețe.

● **Laurențiu BUDĂU — Galați.** Speculații inteligente fără ceea ce se cheamă „fior liric".

● **Daniela BUNEA — Sibiu.** Candoare și grație trancrise fără ezitări. Am încredere, mai ales din pricina celor 16 ani.

● **Ion CANTOREANU — M. Gh. Gheorghiu-Dej.** N-am înțeles nimic.

● **Iulian CĂRUNTU — Timișoara.** Îndrăzneli imagistice care din punctul de vedere al poeziei nu spun mare lucru.

● **Liviu S. CĂTĂLIN — Timișoara.** Versificația (clasică) e lipsită de obligatoria rigoare formală.

● **Constantin CIOCOIU — Piatra Neamț.** E bine că cinstiți memoria lui Topîrceanu. Nu e bine însă s-o faceți printr-un text care dovedește că nu cunoașteți elementarele reguli de versificație.

● **N. CIUTACU — Pitești.** E prea puțin, cantitativ.

● **Zorina CUZA — Gura Humorului.** Are rost să continuați. **Zi de toamnă** — proaspătă și inocentă — e mai mult decît o promisiune.

● **Sabin GHERMAN — Tîrgu Mureș.** Vă prefer în versul clasic. Solemnitatea vă reprezintă, cred, cel mai bine. Derizoriul („Și sufletul e ieftin — doar o liră"), nu are ce căuta. Mai trimiteți.

● **Ela GHIȚEANU — Ploiești.** Printre multe ezitări și cîteva locuri comune („Octombrie cu sunete de viori neacordate") disting un timbru a cărui originalitate, în raport cu vîrsta, surprinde. Mai trimite, mă interesează cum evoluezi.

● **Luminița — GALAȚI.** O singură poezie adevărată în cele două plicuri : **Unicitate.**

● **Dinu MATEI — Sintana (Arad).** Citabilă ar fi : „Nici o pasăre nu încape / în umilința aceasta / De-aceea-și lasă ușile /deschise. Tristețea se / piaptănă prin îngeri".

● **Iulian MOCANU — București.** Ceva-ceva în **Cu strămoșii.**

● **Alin MORĂRESCU — Sibiu.** Lucruri remarcabile. Am reținut **Țărm în noapte. Seară** și **În somn...**

● **E. R. — Vînju Mare (Mehedinți).** Răzlețe oaze de inspirație : „secundele îngenunchiaseră / în speranța că mîine / vor înfrunzi / plin de toate aversele / cu care mă cununasem / în timpul / ultimului buletin meteorologic". Insuficient.

● **Nelu RĂSAD — Bacău.** Puneți în versuri stîngace proza unor considerații nesemnificative.

● **M. S. — Bistrița.** Încercări onorabile, dar lipsite de rezonanță în spațiul poeziei.

● **Constantin SĂRACU — Vaslui.** Am sesizat că se poate mai mult. Fragmentar, sînt lucruri remarcabile, dar nici o poezie din ultimele trei plicuri nu mă mulțumește în întregime.

● **Florin SEREA — BOTEZAN — Iași.** Nu cred că noua formulă vă exprimă cel mai bine.

● **Dan SEMENESCU — București. Distihurile** — nu, **Prima zi de școală** — da.

● **Cătălin SEREDIUC — Suceava.** Ar fi ceva în **Cîntec pentru un fluture.**

● **Ana-Maria SIRETEANU — Iași.** Nimic nou.

● **Constantin SÎRGHI — București.** Ca mai înainte.

● **Dan STARCU — București.** Mai interesantă e **Gînduri,** exceptînd începutul : „Noi, doi / Culegînd norii / Într-un buchet de viorele".

● **Mihai SURDU — București.** Discuții și întîmplări care dovedesc un anume spirit de observație. Lipsește cristalizarea într-un sens artistic a datelor acestei observații.

● **Valentin VALGEVI — Galați.** Supuneți cuvintele la un tratament de artificializare cu efecte antipoetice : „mai speri cumva ca el / să savureze studenția prelungită a buzelor tale / la academia sentimentului precum un țipăt ?"

● **Sorin VIDAN — Drobeta T. Severin.** Pentru lectura în cenaclu, trimite texte colegului Constantin Pricop. Ține legătura cu el pentru o eventuală programare. Adresa care te interesează e următoarea : str. Gh. Asachi nr. 10, bl. C 7, ap. 40 (Galați, 6200).

● **Mihai Constantin VOICU — Milcovul (Vrancea).** O oarecare vibrație lirică se deslușește în „un salcîm se oprește".

Daniel DIMITRIU

seară

trandafirul se evaporă în oglindă
privighetoarea în apă este tăcere
șarpele, se preschimbă în nor
Muntele,
          stînca
                    în văzduh

Vibrează o draperie roșie
în văzduhul străvechi de vară

Doar în scoica
auzului

în livada umbroasă,
oglinda

susură ca o
liră
picură seara pe iarbă
din luminările copacilor
greierii, melcii
pîlpîie într-un foc verde

Alin MORĂRESCU

doină

Din ce în ce mai mult
cuvintele întemeiau
un fel de cult
al clipelor ce se ardeau

frumos pe gura ta cînd mă r
Din ce în ce ființa mea mai t
suna a bronz cînd tu în inimbăteai
însemnul numerelor pare.

Tăiș de daltă dulce, dureros,
la dreapta și la stînga, împre
mi-ai dezgolit cuvîntul pîn'la

și pîn' la miez, o mon amour
cel care fluieră duios
cînd trece vîntul pur.

Ion IOSIF

orizontul din tine

Ridică rug pentru unghia înt
către orizontul din tine
unde fiecare fîntînă are
embrionul ei
și cîte o lună mușcă tăcută
din fiecare fir de iarbă.
Acolo voi aduce fruntea
ca o scrisoare iscălită de fulg
pentru că orizontul din mine
a inventat ceața
și ramul de vișin
cu care va înrăma tăcerea
și ceasul de rugină
în care timpul e pură încrem

* * *

trece drum prin gardul casei
și trece și printre spițele roți
cu șina plesnită a carului
între jug și boțul de soare
cu gust de mămăligă
răsturnată pe muchia de nisip
mîna bunicului se zbîrcește p
din căușul palmei
ridică fruntea stropii de ploai
care învață mersul copăcel pubeu
pe cea de a patra brazdă
muguri adolescentini
fac reverențe către genunchiu
îmbibat cu reumatism
și sărută pe furiș
mîna bunicului zbîrcită de bi
ca un desen șoptit pe lobul u

ConIGĂNELE

disc fierbinte

Să privim ca într-un abur unu celălalt
amîndoi să privim în acest cî
încă nerăsărit de dragoste
grînele prelungind pămîntul de mii
                                        de brațe

unul spre celălalt
în aburul, în vastul abur de l

apleacă-ți urechea peste boabele
sau numai peste inimă
și ascultă cum îți lovesc tîmp
sau numai rodul
el, undeva în abur
închizînd lumina rază cu rază
pînă în pîine rotundă ca pîntl roditor

secera lunii va trece de nouăîn lan
înainte ca aceste degete să seme
în jurul discului fierbinte.

GabrielLOBANȚU

prezențe la „junimea"

natură

E atîta frunză și fruct
pe malul tău de fluviu nebun
ce curge între solare echinocții
Și e atîta feerie amară!...
Și atît tremur de tremur de codru
Intre buzele măriei tale, iubito.

Și pentru ce bolnava mea
din negăsitul castel medieval
te mai cufunzi istorică
în ruinele singurătății mele?...
Sărmana mea vrăjitoare...

dureri după naștere

Ne dor ochii mari și senini
cu care iubim
de trădarea pămîntului
către
ideea aceasta
de viață

Ne doare semnul în noi
de zborul amar gîndit
pentru
prospera singurătate,
pentru
nelătrata moarte.

mioriță

Nu vom mai fi ierburi
Cînd ne vor căuta ciobanii
Nu vom mai fi ciobani
Cînd va înverzi iarba

Dar ne vom lăsa de transhumanță
fiind mai bine să ne întîlnim
pe acest drum de seară
și să cîntăm laic și interminabil
din fluierele
celor plecați la stele.

Cătălin ANUȚA

jurnal

Înverzesc
palmele deasupra ierburilor
mai departe
puful cenușiu al cuvintelor
deschide gropi
între coaste
din toate rămîne
tăietura subțire
a jocului.

cumulus

Seara te alung
din mine
odată cu praful
strîns peste zi
prin pori îmi deschid
larg ferestrele
știu că odată
cu dimineața
vei intra
ca și cînd
nu s-a întîmplat
nimic...

vină

Praful
orbește piciorul
înainte
înseamnă uneori
la stînga
pînă la templu
vor ajunge
doar treptele

Luigi PUIU

sub semnul virgulei

Dacă în general poeții moderni au renunțat la punctuație, Liviu Ioan Stoiciu a rămas ca un ostaș brav pe metereze, să apere această cauză mai mult sau mai puțin pierdută, fluturînd deasupra sa un steag găurit de virgule și de puncte-puncte. Din punct de vedere grafic, în primele sale două cărți, **La Fanion** (Ed. Albatros, 1980) și **Inima de raze** (Ed. Albatros, 1982), paginile sînt încărcate de virgule, de puncte de suspensie, de semne de întrebare, de semne de exclamare și de alte semne grafice, ca niște grădini de castraveți și bostani. Întîlnești la Liviu Ioan Stoiciu virgule de tot felul : virgule mici cît o gămălie de chibrit, virgule mari cît un cap de bou împodobit cu frumoase coarne de țap și virgule scurte, întoarse așa într-o parte și cu fața la perete, care parcă scîncesc prin somn sau schiaună pe sub masă. Virgule senine, ca niște ochi de copil și virgule tulburi, ca niște bălți stătute. Sînt aici virgule ce se întind pe zeci de pagini și virgule retezate cu hîrlețul, ciuntite în bucăți, ce se zvîrcolesc ca niște șerpi pe asfalt. Poți vedea virgule ce se înghit una pe alta, se devoră la lumina zilei și se retrag spre seară în colțul paginii să-și facă siesta. Virgule sobre, ca niște epoleți de general, și virgule sprințare, împodobite cu panglici și pănglicuțe. Despre Liviu Ioan Stoiciu aș putea spune că este un maestru al virgulei, un „artist al foamei" sau — mă rog — un cavaler al ordinului „Puncte de suspensie".

Și ca să închei cu virgulele, adaug : din poezia lui Stoiciu s-ar putea scoate semne de punctuație cu carul sau chiar cu marfarul.

Și acum să dăm un exemplu. Deschid cartea la întîmplare și-l rog pe cititor să numere el semnele de punctuație și eventual să-mi trimită rezultatele în plic (pe adresa **Convorbirilor).** Citez : „TU, DAR, IȚI TRAGI CIORAPUL, stai / la porțile palatului (nu în ceruri, nu, ci / în pod, la grajd...), cu o rochite întoarsă pe tine și / cu un bici de îmblînzire în mîini, mirosind a gaz (așa !..., a șters și ea sticlele la / felinare, de lampă, la barieră / ce...), / stai în fața butoaielor, unul / cu darurile binelui / altul cu darurile răului și nu știi / la care să dai drumul azi : fă, o întreb eu / fluturele, / suit pe scară, o acadea / nu găsești pe acolo ?... (ă... „ca atitudine estetică... ă ?...")", și închei aici citatul, n-are rost să mai continui, peste tot e la fel. Ei ce zici, cititorule, tu, semenul meu, frate ?! Ți-a plăcut poezia ? Te-am convins ? Îți dai seama de numărul de semne tipografice pe milimetru pătrat ?! Cîtă bătaie de cap pe capul sărmanului corector ! Dulce copil ce ești, stai și-ți închipui că lumea e minunată. Așa visam și eu nu de mult și acum „S-a stins viața falnicei Veneții, / n-auzi cîntări, nu vezi lumini de baluri..."

Ca și la o casă, construcția unui poem începe cu săparea fundației și se termină cu înfigerea unui stegulet alb pe acoperișul clădirii, nu departe de horn. După care se sapă fundația, se aduc nisip, pietriș, ciment, piatră și se toarnă temelia. La Liviu Ioan Stoiciu, fundația poemului este turnată dintr-un amestec de virgule, var, nisip, ciment, bolovani, întărită cu armătură metalică și legată prin interjecții precum: **auleo, bă, mă, ha, ă, bre** și altele. Peste temelie se toarnă smoală (și Stoiciu toarnă la smoală, de zici că nu ești departe de locul unde niște domni slabi cu bărbuțe și ochelari ațîță un foc mare sub cazane de aramă, în care fierb sufletele verzulii ale păcătoșilor de tot felul), peste smoală se pune un strat de carton, pentru ca igrasia să nu urce în pereți. Se înalță pereții, din chirpici, din vălătuci, din cărămidă sau din lemn, după buzunarul fiecăruia și în funcție de ce se poate găsi pe șantiere. Pereții înalțați de Liviu Ioan Stoiciu nu-mi dau prea bine seama din ce sînt ; s-ar putea să fie din chirpici, după cum s-ar putea să fie din piatră, din cărămidă sau cine știe din ce lemn cîinesc sau păsăresc. Timpul ne va demonstra din ce sînt, să avem răbdare. Ceea ce pot să spun acum e că nu sînt niște pereți obișnuiți, așa cum vedem la toate casele. Nu sînt pereți drepți, ci făcuți parcă anapoda, fără fir de plumb și fără cumpănă de apă ; unul merge la hăisa, altul trage la ceala, de te miri cum de se mai întîlnesc la colțuri. Zugrăveala e făcută parcă și ea la întîmplare și cu un meșteșug ce te face să dai meșterul pe ușă afară și să-i zvîrli uneltele în cap. Un perete e roșu, altul de un verde strident. Unul e de culoarea lămîii, altul de culoarea vîntului turbat. Pe deasupra pereții mai sînt zugrăviți și prost, de parcă nu s-ar fi folosit bidineaua cu păr de porc, ci măturoiul. Cînd intri în casă, îți vine să-ți răsucești călcîile și s-o întinzi urlînd peste cîmp.

Apoi, în ciuda cantității apreciabile de smoală turnată la temelie, pereții rămnic igrasiosi și doar cîte o paștilă ce arde în coit sub un tde Van Gogh mai usucă pe tencuiala și face să dispară pțiune de o palmă mucegaiul ve atîrnă din tavan. Cartea ceste din astfel de poeme seam mahalaua Frumoasei înainte dolare, inundată sistematic deale și reci ploi de toamnă, duțe înguste și noroioase pe ecatorul merge sărind din piatraiatră, ocolind băltoacele marindu-se de gard. Chiar un cititorc al poeziei lui Liviu Ioan Stoi știu dacă s-ar încumeta săscă într-o astfel de mahala. Șndoiesc că însuși Liviu Ioan ar vrea să locuiască aici ! Cît rită e lumea lui Stoiciu de ce Vișniec ! La Vișniec totul e ct cu grijă, trasat la milimetruele sînt bine proporționate ; esia că te afli într-un micuț și orășel din Alabama. Pe cînd ciu te trezești parcă într-o suldin America de Sud, unde lumște în locuințe mizere făcute di de conservă, din sticle de u dracu mai știe din ce. Și cîtparte este Stoiciu de zgîrie-noila New York ai lui Cărtărescnea lui e mai mizeră, abia de neşte să ridice ochii spre orașe profilează în zare. Oamenii înghesuiți în cocioabe pestrntre behăit de capre și cotcoe găini. Nu lipsește, desigur, de sîmbătă seară : scripca, a, muzicuța, tambalul, trombele, astfel că nunțile și înțările se țin lanț. Mahalaua lriu nu este luminată electric, ă seara vezi pîlpîind la geam de petrol și lumînări înfipte î de secărică sau în cesti de lumea gătește la primus și lă cu gaz. Aici vezi cîte un mort tînăr și frumos ras, cu mustăcioară subțire și favoriți lungi. întins într-un sicriu de PAL lăcuit, și ceva mai încolo, la doi pași, un june octogenar în costum de mire, țopăind tanganica cu o jună ce se apropie de sută. Veselă lume, dragă Stoiciu, n-am ce zice, veselă de tot !

Limba vorbită în mahalaua Stoiciu e dintre cele mai ciudate. Tatăl meu îmi povestea odată că înainte de căderea turnului Babel a existat o perioadă în care toți cei ce înălțau turnul vorbeau bîlbîit. Vorbind bîlbîit și stricat aceeași limbă, s-au născut dialectele. Unii vorbeau cu verbele în față, alții puneau toate verbele la sfîrșitul frazei, alții îngrămădeau substantivele la un loc, adjectivele la un loc, ca pe niște cărămizi sau stive de lemne. Unii grupau la un loc și toate semnele de punctuație (putem presupune că asta o făceau scribii pe tăblițele lor de lut, erau bîlbîiți și ei, sărmanii !). Schimbîndu-se sintaxa, s-au schimbat pînă la urmă și sensurile cuvintelor. Unii ziceau **vacă** și alții înțelegeau **bou.** Unii **cal** și alții **iapă.** La unii verbul **a merge** a devenit **a chiui,** și astfel în loc să meargă au început să chiuiască pe scări.

Poezia modernă nu este departe de această „împărțire a limbilor".

Ca să înțelegi un poet, trebuie să înțelegi limba poeziei sale. Cei care vor să-l înțeleagă pe Nichita Stănescu trebuie să învețe limba Nichita Stănescu, toate cuvintele și necuvintele lui. Și cei care vor să-l înțeleagă pe Liviu Ioan Stoiciu trebuie să învețe limba lui Liviu Ioan Stoiciu, cu toate virgulele și toate punctele lui de suspensie.

Cum, de pildă, cu umilință, am încercat și eu, aici.

Nichita DANILOV

cu anthony e. hecht

despre poezie și poeți

Anthony E. Hecht este un nume prestigios pentru întreg spațiul poeziei de limbă engleză, dar nu numai pentru acesta. S-a născut la 16 ianuarie 1923, în New York. A absolvit, în 1944, cursurile Colegiului „Bard“, iar în 1950, cele ale Universității „Columbia“, din New York. Cariera universitară și-a început-o în 1947, la Colegiul „Kenyon“, funcționînd apoi, rînd pe rînd, la „New York University“, „Bard College“ și „Smith College“. Din 1961 și pînă în 1967, a predat limba engleză la „Bard College“, din New York, pentru ca în următorii doi ani să-l întîlnim la Universitatea din Rochester. În 1968, i s-a oferit catedra „John H. Deane Professor of Rhetoric and Poetry“, la aceeași universitate, unde funcționează și în prezent. Primul volum de poezii: **A Summoning of Stones** l-a publicat în 1954, la editura newyorkeză Macmilan. Au urmat: **The Seven Deadly Sins** (Northampton, Mass., Gehenna Press, 1958), **A Bestiary** (California, Kanthos Press, 1960), **Jiggery — Pokery: A Compendium of Double Dactyls** (New York, Atheneum, 1967 și 1983), volum editat împreună cu John Hollander, **The Hard Hours** (New York, Atheneum și Londra, Oxford University Press, 1967), **Aesopic** (Northampton, Mass., Gehenna Press, 1968), **Millions of Strange Shodows** (New York, Atheneum și Oxford, Oxford University Press, 1977), **The Venetian Vespers** (New York, Atheneum și Oxford, Oxford University Press, 1979) și **A Love for Four Voices** (Hertfordshire, The Mandeville Press si Great Barrington, Mass., The Penmaen Press, 1983). La toate acestea se adaugă traducerea, împreună cu Helen Bacon, a volumului **Seven Against Thebes** de Eschil (New York, Oxford University Press, 1973) și a celui intitulat **Poem Upon the Lisbon Disaster** de Voltaire (Lincoln, Mass., Penmaen Press). A semnat, apoi, prefața volumului **Songs of Childhood**, de Walter de la Mare (New York și Londra, Garland Publishing Co., 1976) și introducerea poeziilor publicate de Jonathan Aaron sub titlul **Second Sight** (New York, Harper & Row, 1982). Este, totodată, un colaborator apreciat al „Hudson Review“, „New York Review of Books“, „Quarterly Review of Literature“, „Transatlantic Review“ și „Voices“. Referirile care s-au făcut pe marginea poeziei lui Anthony E. Hecht, de către nume cu autoritate recunoscută în critica americană, învederează îndeobște faptul că el este absorbit, în mod surprinzător pentru un poet contemporan, de limbajul și tiparele vechilor formule poetice. A obținut numeroase și prestigioase premii americane și străine. După ce, în 1951 i se acordase, la Roma, primul premiu, iar în 1965 primise „Brandeis University Creative Arts Award“, în 1968, Anthony E. Hecht a obținut Premiul „Pulitzer“ pentru poezie, cu volumul **The Hard Hours**, căruia i s-au adăugat, în același an, „Miles Poetry Prize“ și „Russell Loines Award“, acesta din urmă conferit de „National Institute of Arts and Letters“. În 1983, obținea Premiul „Bollingen“, pentru ca, în 1984, să i se confere la Roma, Premiul Eugenio Montale. Acesta ar fi, abia conturat, un posibil portret al poetului Anthony E. Hecht, care este, în același timp, și în egală măsură, un distins profesor, un diligent și apreciat membru al unor reputate instituții de cultură din S.U.A., un om cu o activitate complexă și diversă care iubește muzica și arhitectura, căruia îi place să se plimbe, rămînînd, în fiecare dintre ipostazele succint relevate, egal sieși, adică profund și sincer.

■ Sînt, în general vorbind, un poet formalist; „în general vorbind“, întrucît această sintagmă nu reclamă afișarea unei atitudini rigide, adoptate în conformitate cu o doctrină sau prin opoziție cu alte tendințe. Practic acest gen de poezie formală, deoarece este stilul care îmi place cel mai mult, atunci cînd citesc poezia altora și, în virtutea acelorași considerații, cu cîteva majore și copleșitoare excepții, înclin a fi intolerant cu poeziile în „formă deschisă“.

— Lista premiilor care v-au fost conferite de-a lungul anilor este impresionantă, ca număr și valoare. In 1968, de pildă, ați fost distins cu „Premiul „Pulitzer“. Recent, v-ați rat printre laureații Premiului Eugenontale. Ce semnificație au avut și au ru dv., ca poet, aceste premii?

■ In Cnt, incepînd cu secolul al XVIII-lea, audicață de poezie a cunoscut un reflux evidxcepție făcînd doar o specie de poezie ie care se adresa unei anumite categorii ititori. În acea perioadă și în acele locuiar atunci cînd se puteau mîndri cu o oa celebritate și prestigiu, poeții nu au aiciodată un mare număr de cititori și nu s-au bucurat de o remarcabilă infl asupra societății timpului lor. Premiile în consecință, două semnificații: una maj alta minoră. Cea minoră rezidă în circuța că unii străini ar putea fi impresionatfel încît, s-ar vinde ceva mai multe că poate, s-ar ivi o slujbă tentantă ori o buCea majoră este reprezentată de faptul cimiul îți poate oferi ocazia de a fi confrucu un juriu constituit tot din poeți, iar iul în care juriul respectiv a fost valoros lăcut să știi că ai corespuns unor criterii ce superioare și că ai fost onorat de cei iluștri dintre contemporanii tăi.

— redeți despre poezia tînără din țara cum vedeți evoluția poeziei americargeneral?

■ O enea întrebare presupune un răspuns mrea amplu, mai întîi fiindcă această ie este atît de largă și de complexă. l-aș permite să vorbesc în numele unei îngenerații de poeți, fie ea generația mea una mai tînără. Dar pot spune că sînti poeți tineri străluciți ale căror versuri deja sau promit a fi în curînd la nivelei mai bune producții poetice din acțară; îmi face plăcere să amintesc fară trei tineri poeți publicați de Knopf oști studenți de-ai mei și că am descope altul, care a depus, anonim, un volum un concurs la care am fost singurul ţor, volum care, la această oră, este pu de Northeastern University Press.

—ori, se vorbește despre poezie și desptică, ca despre două „baricade“ difeAcceptați ori nu acest punct de vedCare credeți dv. că este sau ar trebfie raportul poezie — critică?

■ P la raportul dintre poezie și critică, eı în ceea ce mă privește, de acord cu T. St, care considera că rostul creației poetice în largă măsură legat de autocritică,ıceasta implică exact aceleași facultăți critica aplicată literaturii altora. De fapătoarea mea carte va fi un volum ctică, referitoare la scriitori ca Shakes Keats, Marvell, Auden, Lowell, Elizabehop, Emily Dickinson și Richard Wilbur

—ltimul timp, se vorbește, cu tot mai insistență, despre poezia temelor e ori aceea a marilor întrebări. Corți această opțiune drept o sacrificaadevăratei poezii, în favoarea unuirs declarativ capabil să emoționez un mijloc de revigorare a discupoetic?

■ Pu pot să nu scrie despre subiecte pe caronsideră deosebit de arzătoare și importAcestea pot fi uneori evenimente publiccum se întîmplă, de exemplu, în cîteva poemele lui Yeats. Nu există nici ununament în virtutea căruia asemenea ente ar putea fi excluse din poezie, ccă poetul speră să-și folosească creațiau a se ralia unei cauze, pentru a se opu a sprijini un act în vederea influențăiunilor din arena publică, atunci înseam face o confuzie, deoarece, așa cum sAuden în elegia lui despre Yeats, „poezideterminä nici o acțiune“. Poezia fixeazînea, o îngheață, și, în locul ei, invită ditație, conducîndu-ne la dileme fără s Prin aceasta nu vreau să spun că „di declarativ“, așa cum îl numiți dv., nioc în poezie, ci doar că poezia ar trebui urmărească nici un alt scop, în afară a de a procura bucurie și a incita gîndir

—ucît sînteți, sper că numai din pui vedere geografic, atît de departe de nia, nu mă pot abține de a vă adr întrebare stereotipă, privită cu oareticență. La ce lucrați și care vă sinrile de viitor?

■ Iă termin volumul de critică, care este gafară de un eseu despre „Othello“, și amitivat cam două treimi dintr-un nou ve versuri.

—mulțumim și vă asigurăm că în Ro poetul Anthony E. Hecht are muteni și admiratori și va avea și ma după acest dialog al dv. cu cei carderă poezia o dimensiune a existenstre contemporane.

Interviu consemnat de
Gh. I. FLORESCU

jerry mcguire

și poezia radicală

Jerry McGuire, profesorul oaspete al Universității ieșene, are grade universitare în literatură, retorică și lingvistică obținute în New York și Connecticut. Și-a luat doctoratul cu o teză despre Shakespeare, a scris eseuri despre Marele Will și epoca elizabetană, despre poezia și poetica americană contemporană, despre literatură și film, a predat, la diverse universități, literatură americană, literatură universală și comparată, poetică și teorie literară, lingvistică și compoziție. Din 1979 este redactor consultant sau membru în colegiul de redacție al revistelor **Terra Poetica, Audit, Modern Poetry Studies** și **Pensylvannia English**; a publicat numeroase poeme în patrusprezece reviste americane, multe din ele de prestigiu național și internațional; este autorul a cinci piese publicate sau reprezentate pe scene din Buffalo. Între 1974 și 1985, a primit treisprezece premii literare și distincții academice. In prezent predă literatura americană și poetica studenților de la engleză.

— Șt. A.: Cum îl poate prezenta criticul și profesorul McGuire pe poetul Jerry McGuire?

■ J. M.: Evident, aceasta-i o întrebare pe care ar fi trebuit s-o adresezi altora —eventual, ție însuți. Dar, fiindcă tot ai făcut-o, fie: sînt unul din miile, multele mii, poate zecile de mii de poeți mai mult sau mai puțin tineri care cred în aceste reviste, în universități, în poezie; viața printre editori și redactori, printre poeți, romancieri, critici si profesori, mi-a fost și îmi este marcată de diverse tensiuni — intelectuale, filozofice, poetice, estetice — pe care încerc să le rezolv în poeziile mele; prin urmare, îmi folosesc textele ca forme de eliberare radicală, nu numai de expresie și/sau comunicare; cred în funcția fundamentală a poeziei... și a muzicii... și a muzicii din poezie...

Șt. A.

mărțișor

Iubirea mea tu îmi ești
precum ghionoaia pe un idol de Samoa
vreau adică să spun
că încă n-am putut privi cu-adevărat
sub piatra ce-o porți din mîndrie
iar eu născocesc și apoi
te născocesc iar și iar și
sînt gata să te născocesc
pînă cînd ieși curată
cinstită și te deschizi

precum o stridie
sau precum o ușă marcată
Curată. Cinstită. Deschide-
mă, dar chiar după asta
urmează tot zidul de piatră.

Sau e o ușă
în spatele ușii în spatele
ușii în spatele etc., fiecare
un ochi deschizîndu-se, țipînd
eu sînt eu, eu sînt eu,

fiecare o minciună
cioplită din mai adînca
minciună a pietrei,
cea tare, ardentă,-ntărită
pe care inimile ni le-ncrustăm amîndouă.

cîrtița

Sirenele miaună
și ea zice
ce imagini vezi tu
pe-ntuneric și eu zic
un pled scoțian ba nu
un covoraș navajo
un șoim un mare șoim purpuriu
c-un urs în gheare zburînd
c-un galben urs în gheare
ursul
are un bursuc în gheare
bursucul are-n gheare un raton
ratonul are-n gheare un sconcs
sconcsul o veveriță
veverița șobolan
șobolanul șoarece
șoarecele are o cîrtiță-n
gheare cîrtița
are-n gheare un om
omul
are un șoim în gheare
șoim mare purpuriu
OK? Si ea zice
OK.

privind-o cum doarme

Pleoapele ei lăcuste
pupilele boabe de strugure copt
tremur în buzele ei
conducîndu-i coloana
de mușchi și nervi
și de creier
înspre-ntuneric
limba fără astîmpăr
zăbovind peste buza crăpată
salivă lucind
peste piele, acum lunecînd
de propria umezeală
gura deschisă acum
ca o fîntînă cu făgăduieli
ca o gaură-ntr-o
ciută-mpușcată
trupul
un palimpsest de gesturi
uneori însemnînd ceva
(tic, tic, tic
în pleoapă)
așa cum o plapumă groasă
uneori înseamnă
vreme rea.

În românește de
A. PORUCIUC

centenar emily dickinson (1830—1886)

* * *

Dup-o durere mare vine-un sentiment formal —
Stau Nervii ceremonioși, de parc-ar fi
Morminte —
Țeapănă inima întreabă cine-a fost, ce a trecut,
Și Ieri, sau acum multe Secole?

Mecanic, Picioarele pășesc — ocol —
Prin Aer, pe Pămînt, sau pe Nimic —
O cale Lemnuită
Crescută la-ntîmplare,
De Cuarț o împăcare, ca o piatră —

Aceasta-i Ora cea de Plumb —
Rămasă-n minte dacă-i supraviețuiești,
Așa cum cei ce-nghează-și amintesc Zăpada —
Întîi — Răceala — apoi Stupoarea — și-apoi
scăpătatul —

* * *

Mintea, pe Făgașul ei
Se mișcă uniform — real —
Dar dac-o Așchie se crapă —
Ți-ar fi mult mai ușor —

Să-ntorci din vale un Torent —
Cînd Ploile-au crăpat Coline —
Și și-au scobit Șosele largi —
Și-au tropăit în roți de Moară —

* * *

Locuiesc în Posibilitate —
O Casă mai frumoasă decît Proza —
Ferestrele-s mai numeroase —
Și Ușile — mai bune —

Drept Camere cum Cedrii —
De Ochiu-mi impregnabile —
Iar drept Acoperiș Etern
Ai Cerurile Căprioarei —

Drept Oaspeți — cei mai nobili —
Ca Ocupație — Aceasta —
Deschise-mi, Brațele subțiri
Spre a cuprinde Paradisul —

* * *

E Moartea Dialogul dintre
Spirit și Țărînă.
„Piei“ spune Moartea — „Doamnă
Am altă-Nsărcinare“ —

Se îndoiește Moartea — de pe Pămînt
Combate —
Spiritul spatele-i întoarce
Și lasă jos drept mărturie
Paltonul său de Lut.

Traduceri de
Ștefan AVĂDANEI

Redacția: Iași, str. Gh. Dimitrov nr. 1, telefon (981) 16242 ● Administrația: București, Calea Victoriei nr. 115, tel. (90) 506618.

Colegiul de redacție:
Redactor șef: Corneliu Sturzu
Secretar responsabil de redacție: HORIA ZILIERU
Andi Andrieș, Daniel Dimitriu, Ioanid Romanescu

● Prețul unui exemplar: lei 5.
Abonamente: 6 luni, 30 lei; 1 an, 60 lei

Pentru străinătate abonamentele prin ILEXIM — departamentul export-import presă, București, str. 13 Decembrie nr. 3.
P. O. BOX 136—137, telex 23226.

54787

I. P. Iași, cd. 924